

MASTEROPPGAVE

«*Vi vil ha rettferdighet*¹»: En studie av temaet rasisme i *The Hate U Give* og *Tante Ulrikkes vei*.

«*We want justice*»: A study of the theme of racism in *The Hate U Give* and *Tante Ulrikkes vei*.

Tonje Brekke Hjellestad

Kandidatnummer: 217

Master i barne- og ungdomslitteratur

Institutt for språk, litteratur, matematikk og tolkning

Veileder: Marianne Røskeland

14.05.2021

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle

kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. *Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet*, § 12-1

¹ Tittelen på oppgaven min, «*Vi vil ha rettferdighet*», er hentet fra romanen *The Hate U Give* (Thomas, 2017, s.59).

Forord

Arbeidet med denne oppgaven har vært lærerikt. Prosessen med å skrive en master har vært som en berg- og dalbane der en opplever nedturer med frustrasjon og stress, etterfulgt av oppturer når det løsner. Det skal ikke legges skjul på at en verdensomfattende pandemi har også bydd på utfordringer i hverdagen og for masterskrivingen. Likevel har det vært en fin periode der jeg sitter igjen med verdifulle erfaringer. For eksempel har bøkene *The Hate U Give* og *Tante Ulrikkes vei* gitt meg mer kunnskap om rasisme, noe jeg ser på som meningsfullt og viktig for min egen del, men også i mitt fremtidige arbeid som lærer.

Jeg vil først og fremst gi en stor takk til min veileder, Marianne Røskeland. Takk for gode og konstruktive tilbakemeldinger, refleksjoner og tett oppfølging.

Også en stor takk til medstudentene mine for gode samtaler, oppmuntrende ord og mye latter. Denne tiden ville ikke vært den samme uten dere.

Til slutt vil jeg takke Bendik for all støtten jeg har fått dette året. Takk for at du har tatt deg tid til å reflektere og diskutere med meg, selv de gangene du har vært opptatt med din egen masteroppgave.

Tonje Brekke Hjellevad

Bergen, mai 2021

Sammendrag

Denne masteroppgaven undersøker på hvilke måter temaet rasisme blir presentert i to romaner. I tillegg undersøker oppgaven hvilke potensiale romanene har til å støtte undervisningen i det tverrfaglige temaet «demokrati og medborgerskap» i norskfaget. For å kunne besvare problemstilling og forskningsspørsmål har det i denne oppgaven vært hensiktsmessig å ta i bruk litterær analyse, med utgangspunkt i nærlesing. Romanene er analysert med bruk av teori om rasisme, narrativ teori, karakterisering av litterære karakterer og etikk.

Prosjektet tar utgangspunkt i romanene *The Hate U Give* (2017) av Angie Thomas og *Tante Ulrikkes vei* (2017) av Zeshan Shakar. Funn i nærlesingene viser at det finnes likheter i bøkernes fremstilling av rasisme. Romanene tar i bruk førstepersonsforteller og intern synsvinkel der protagonistene forteller ut ifra eget perspektiv om hvordan de blir utsatt for rasisme. I begge romanene er sted sentralt for hvordan protagonistene oppfatter seg selv, og må forholde seg til omverden. Rasisme får konsekvenser, der identitet blir særlig problematisert. I tillegg har rasismen virkninger på nære relasjoner som familie, venner og kjærester. Til tross for flere likheter mellom bøkene, finnes det også forskjeller. *The Hate U Give* presenterer rasisme fra en amerikansk kontekst, der hudfarge og miljø er sentrale aspekter. *Tante Ulrikkes vei* derimot, fokuserer på rasisme i Norge på grunn av kultur og religiøs tilknytning. Andre forskjeller er bøkernes plott, protagonistenes alder, familiebakgrunn og hvordan de håndterer utfordringene med rasisme.

Funn fra studien viser også at romanene har et potensiale til å støtte undervisningen i det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap i norskfaget. Begge romanene inviterer til refleksjoner rundt utfordringer og dilemmaer knyttet til rasisme. Gjennom de litterære karakterenes handlinger og språk, kan elevene resonnerer over egne verdier og holdninger. Dette kan utvikle elevene til empatiske samfunnsborgere som har forståelse, toleranse og gjensidig respekt for mennesker ulik seg selv.

Abstract

This master thesis examines in which ways the theme of racism is presented in two novels. In addition, the thesis examines the potential of the novels to support the teaching of the interdisciplinary topic democracy and citizenship in the Norwegian subject. To answer the research questions, the master thesis uses a literary analysis as method, based on close reading. The theory which the analysis is based on, includes theory about racism, narrative theory, characterization of literary characters and the ethical aspects of fiction.

This thesis is centered around close readings of the novels *The Hate U Give* (2017) by Angie Thomas and *Tante Ulrikkes vei* (2017) by Zeshan Shakar. The findings in the close readings show us that there are similarities in the novels' presentation of racism. Both novels use a first-person narrator and an internal point of view, where the protagonists tell from their own perspective about how they are exposed to racism. In both novels, place is central to how the protagonists perceive themselves, and must relate to the outside world. The novels show that racism has consequences for the protagonist's identity. In addition, racism has effects on close relationships such as family, friends, and boyfriend/girlfriends. Despite similarities between the novels, there are also differences. *The Hate U Give* presents racism from an American context where skin-color and environment are essential. *Tante Ulrikkes vei* on the other hand, focus on racism in Norway due to culture, and religion. Other differences are the protagonists age, family background, plot, and how they cope with challenges.

The findings also reveal that the novels have the potential to support the teaching of the interdisciplinary topic democracy and citizenship. Both novels invite to reflection on different challenges and dilemmas related to racism. Through the characters' actions and language, the pupils can reflect on their own values and attitudes. This can help develop the pupils into empathetic citizens, who have understanding, tolerance and mutual respect for people different from themselves.

Innholdsfortegnelse

Figurliste:	6
1. Innledning	7
1.1 Bakgrunn for oppgave og problemstilling	7
1.2 Tidligere forskning	10
1.3 Oppgavens materiale	12
1.4 Teoretisk grunnlag og oppbygning av oppgave	13
2. Teori og metode	14
2.1 Rasisme	14
2.1.1 Klassisk rasisme og nyrasisme	14
2.1.2 Hverdagsrasisme	16
2.1.3 Individuell rasisme	17
2.1.4 Strukturell rasisme	17
2.1.5 Rasialisering	19
2.1.6 Stereotyper, fordommer og diskriminering	20
2.1.7 Rasisme og identitet	21
2.2 Narrativ teori	24
2.3 Litterære karakterer	26
2.3.1 protagonisten	27
2.3.2 Kollektiv protagonist	28
2.3.3 Sekundærkarakter	29
2.3.4 Runde og flate karakterer	30
2.3.5 Karakterisering av litterære karakterer	31
2.4 Skjønnlitteratur som grunnlag for etisk læring	32
2.4.1 Skjønnlitteratur og verdiforhandling	32
2.4.2 Leseren som samfunnsborger	35
2.4.3 Demokrati og medborgerskap i litteraturundervisningen	36
2.5 Metode	38
3. Analyse	40
3.1 Analyse av <i>The Hate U Give</i>	40
3.1.1 Presentasjon og handlingsreferat	40
3.1.2 Sted	41
3.1.3 Protagonist	44
3.1.4 Sentrale sekundærkarakterer	48
3.1.5 Slutninger om boka	53
3.2. Analyse av Tante Ulrikkes vei	54

3.2.1 Presentasjon og handlingsreferat	54
3.2.2 Sted.....	57
3.2.3 Protagonistene	59
3.2.4 Sentrale sekundærkarakterer.....	67
3.2.5 Slutninger om boka	70
4. Analysene sett i et komparativt lys.....	71
4.1 Tematikk i bøkene	71
4.2 Sted og medias rolle	72
4.3 Protagonistenes forhold til rasisme	75
4.3.1 Strategier for å unngå rasisme	75
4.3.2 Språkets rolle og verdi.....	76
4.3.3 I møte med rasisme.....	77
4.3.4 Rasismens betydning for identitet	80
4.4 Viktige bipersoner	83
4.4.1 Familiemedlemmer som støttespillere	83
4.4.2 Kjærester med privilegier	84
4.4.3 Rasisme og vennskap	85
5.0 Bøkenes potensiale til formidling av temaet rasisme i undervisningen	87
6. Avsluttende kommentarer	90
7. Litteraturliste	92

Figurliste:

Figur 1, viser Jakob Lothe sin modell av den narrative kommunikasjonsmodellen (2003, s.27).....	25
---	----

1. Innledning

1.1 Bakgrunn for oppgave og problemstilling

Da jeg gikk på ungdomsskolen ble vi en dag satt i samling fordi læreren skulle fortelle oss en historie. Fortellingen handlet om en jente som slet med å akseptere sin egen hudfarge fordi hun opplevde negative holdninger og kommentarer som følge av å være mørkhudet. Historien endte med at jenta gikk i dusjen med en stålskrubb som hun skulle bruke til å skrape vekk hudfargen sin. Historien som skulle formidle temaet rasisme og alvoret bak det, gjorde mer inntrykk på meg enn undervisning i temaet med bruk av lærebøker. I etterkant av timen samlet klassen seg for å diskutere og reflektere over hva vi selv kunne gjøre for å forhindre rasisme.

Det begynner å bli noen år siden jeg ble fortalt historien, men rasisme er et like aktuelt tema den dag i dag. 2020 ble et år der blant annet rasisme fikk mye oppmerksomhet. Den 25.mai, 2020 døde den afroamerikanske George Floyd etter at en hvit politibetjent satt han i håndjern, for å så legge han ned i bakken ved å presse kneet på halsen hans (The New York Times, 2020). Hendelsen har i etterkant blir sett på som strukturell rasisme. Begrepet strukturell rasisme viser til regler, normer og handlingsmønstre som er innebygd i samfunnets strukturer, noe som kan forårsake systematisk urettferdighet mellom majoritet og minoritet (Antirastiska Akademin, u.å.). Floyd-saken har for mange blitt et symbol på kampen mot rasisme, ikke bare i USA, men i land som Norge også. Ulike rapporter gjennom årene viser at rasisme er et reelt problem i Norge. Blant barn og unge kommer det frem i rapporten fra Antirasistisk senter «Vi vil ikke leke med deg fordi du er brun» fra 2017, at skolen er en av arenaene hvor unge i størst grad opplever rasisme. Av respondentene med en av eller begge foreldrene født i et annet land enn Norge, opplevde 24 prosent rasisme og diskriminering regelmessig når de gikk på barneskolen, mens det på ungdomsskolen var så mange som 25,6 prosent.

I læreplanens overordnede del står det forklart at vi lever i et mangfoldig samfunn, hvor det er nødvendig med et felles rammeverk som skal gi innsikt i «hvordan vi lever sammen med ulike perspektiver, holdninger og livsanskuelser» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s.5). Det står også forklart at alle skal behandles med likeverd og ingen skal utsettes for diskriminering. Til tross for den generelle delen er det bare ett kompetansemål i den nye læreplanen som

eksplisitt tar opp rasisme. Kompetansemålet befinner seg på mellomtrinnet i samfunnsfag, der det står beskrevet at elevene skal kunne «(...) utvikle forslag til korleis ein kan motarbeide fordommar, rasisme og diskriminering» (Utdanningsdirektoratet, 2019a, s.9). Seniorrådgiver Vivian Brattsti Sørensen (referert i Skjong, 2019) ved Antirasistisk senter sier at både forskere og lærere mener det er for lite søkelys mot temaet når det stadig oppstår ulike former for hverdagsrasisme i den norske skole. Selv om det kun er ett kompetansemål som nevner rasisme, finnes det likevel flere innfallsvinkler til temaet i skoleundervisningen. Det tverrfaglige temaet «demokrati og medborgerskap» åpner for å kunne koble rasisme sammen med temaer som mangfold, menneskerettigheter, og likeverd (Kunnskapsdepartementet 2017, s.13). Opplæringen skal «gi elevene forståelse for sammenhengen mellom demokrati og sentrale menneskerettigheter som ytringsfrihet, stemmerett og organisasjonsfrihet». I tillegg skal elevene «øve opp evnen til å tenke kritisk, lære seg å håndtere meningsbrytninger og respektere uenighet» (s.13). Med andre ord skal opplæringen legge grunnlag for utvikling av verdier og holdninger som må til for å kunne leve i et velfungerende demokrati. Det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap skal utforskes på tvers av fag, noe som skal bidra til at elevene ser sammenhenger samt løsninger på forskjellige problemer fra ulike innfallsvinkler.

I norskfaget handler det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap blant annet om å «gi elevene innblikk i andre menneskers livssituasjon og utfordringer. Dette kan bidra til at de utvikler forståelse, toleranse og respekt for andre menneskers synspunkter og perspektiver. og det kan legge grunnlag for konstruktiv samhandling» (Utdanningsdirektoratet, 2019b, s. 3-4). Jeg mener derfor at norskfaget med sin litteraturundervisning, kan være en døråpner til å lære om rasisme, hvordan det utøves og om mennesker som blir utsatt for rasisme. Med dette som utgangspunkt vil jeg ta for meg to bøker der rasisme er tema, og gjøre en litterær analyse hvor jeg undersøker karakterer, spesielt protagonistene og hvordan de kan bidra med å formidle temaet. Ifølge Martha Nussbaum kan leseren få innsikt i eget liv ved å leve seg inn i karaktens med livssituasjoner forskjellig fra ens egen (2016, s.26). Hun forklarer at gjennom vår narrative forestillingsevne tar vi andres perspektiv, og dermed øver oss på å bli mer empatiske samfunnsborgere, samt bedre deltakere i demokratiet. Dette skjer ved å lese om deres følelser, handlinger, relasjoner, samt personlig utvikling.

Med utgangspunkt i dette lyder problemstillingen min følgende:

På hvilke måter blir rasisme fremstilt i bøkene *The Hate U Give* og *Tante Ulrikkes vei*? Og hvilke potensiale har bøkene til å støtte undervisningen i det tverrfaglige temaet «demokrati og medborgerskap» i norskfaget?

For å kunne svare på problemstillingen har jeg valgt å formulere fire forskningsspørsmål:

- 1) På hvilke måter opplever protagonistene rasisme? Og hvilke konsekvenser får det for eget liv?
- 2) På hvilke måter påvirker rasisme protagonistens relasjoner til andre karakterer?
- 3) Hvilke forskjeller og likheter er det i fremstilling av rasisme i en amerikansk roman, og en norsk roman?
- 4) Hvordan kan bøkene gi innblikk i et annet menneskes livssituasjon og utfordringer? Og hvordan kan dette utvikle forståelse, toleranse og respekt for andre menneskers perspektiver? (Utdanningsdirektoratet, 2019).

1.2 Tidligere forskning

Masteroppgaven har som formål å undersøke temaet rasisme i to romaner, og hvilke potensiale romanene har til å støtte undervisningen i det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap i norskfaget. I de følgende avsnittene vil jeg kort presentere forskning som er gjort omkring romanene *Tante Ulrikkes vei* (2017) og *The Hate U Give* (2017), om skjønnlitteraturens rolle i litteraturundervisningen, samt omkring temaet rasisme i litteratur.

Analyser av *Tante Ulrikkes vei*

Av vitenskapelige analyser som er blitt gjort av *Tante Ulrikkes vei*, vil jeg nevne boka *Å lese verden. Fra imperieblikk og postkolonialisme til verdenslitteratur og økokritikk* (2019) skrevet av Tonje Vold. I kapittelet «som en nasjonalsang fra overalt», presenterer Vold postnasjonal diasporalitteratur fra Norge og Danmark, der «språkdrakten blander majoritets- og minoritetsspråk og hovedpersonene tilhører familier som har emigrert til Europa» (2019, s.313). Av ny nordisk litteratur fokuserer hun blant annet på *Tante Ulrikkes vei* og hvordan identiteter, kulturer og historier føyes sammen eller overlapper hverandre på ulike måter. Vold mener at å lese litteratur på tvers av nasjoner og kontinenter kan utfordre våre forestillinger om verden, våre medmennesker og vår egen plass i verden.

I boka *Kritisk teori i litteraturundervisningen* (2020) av Tatjana Kielland Samoilow og Per Esben Myren-Svelstad, blir *Tante Ulrikkes vei* analysert med utgangspunkt i postkolonial teori. Analysen presenterer Mo som identitetsprosjekt, Jamal som representant for Stovner og forskerens funksjon. Som teoretisk bakteppe for den litterære analysen er særlig undersøkelser av Frantz Fanons teori om språk og identitet, samt Homi K. Bhabha sin teori om mimicry og hybridet sentrale (Samoilow & Svelstad, 2020, s.105-109). *Tante Ulrikkes vei* blir beskrevet som godt egnet til bruk i klasserommet fordi den presenterer ulike fremstillinger av minoritetsungdom (s.126). Karakterene Mo og Jamal gis anledning til å fortelle sin historie fra eget perspektiv, noe som kan påvirke samt korrigere noen av våre forestillinger om innvandrere.

Boka *Kritisk teori i litteraturundervisningen* gir en innføring i sentrale kritiske teorier som kan brukes i analyse av aktuelle ungdomsromaner, slik som marxisme, kjønnsteori, økokritikk og postkoloniale teorier. Boka er relevant for norsklærere i litteraturundervisningen der elevene skal kunne reflektere, stille spørsmål og forholde seg kritisk til det de leser.

Samoilow og Svelstad mener at en kritisk lesning av skjønnlitteratur tilbyr måter å utforske spørsmål om menneskets tilværelse i verden (s.13). Spørsmål som belyser forholdet mellom litteratur og samfunn, kan utforskes i tråd med tverrfaglige temaer som «demokrati og medborgerskap», «bærekraftig utvikling» og «folkehelse og livsmestring». Samoilow og Svelstad fokuserer dog ikke på *hvordan* romanene kan brukes i klasserommet, men hvilket potensiale de har for oppøving i kritisk lesning

De siste årene har det også blitt skrevet flere masteravhandlinger som undersøker romanen *Tante Ulrikkes vei* i lys av temaer som språk, identitet, og kulturmøter. I masteravhandlingen *Utenforskap* (2019) gjør Karina Bauger en tematisk analyse av hvordan språk, grenser og identitet produserer utenforskap på ulike måter. I *Varianter av virkelighet* (2019) studerer Joakim Tjøstheim på hvilke måter *Tante Ulrikkes vei* tematiserer forestillingen om det nasjonale fellesskapet. Tjøstheim fokuserer blant annet på hvordan karakterenes identitetskonstruksjon settes i spill av historie og narrativ diskurs, samt hvilke sammenhenger det finnes mellom språkbruk og identitetskonstruksjon.

Basert på hva jeg har funnet av tidligere forskning om *Tante Ulrikkes vei*, er det så vidt meg bekjent ikke tidligere forsket på romanens fremstilling av temaet rasisme. I likhet med andre analyser undersøker også jeg språk, identitet og utenforskap, men i tilknytning til det overordnede temaet rasisme.

Analyser av *The Hate U Give*

Internasjonalt har det blitt publisert analyser som fokuserer blant annet på rasismen i romanen *The Hate U Give*. Et eksempel er artikkelen "Racism in The Novel *The Hate U Give* by Angie Thomas" (Yunitri, Rajeg & Maharani, 2020). Artikkelen studerer romanen i lys av ytre tilnærminger, slik som samfunn og forfatteren Angie Thomas. I tillegg blir ulike dialoger og hendelser som utspiller seg i romanen analysert. Andre bidragsytere er Yusrina Dinar Prihatika og Muhammad Arif Rokhman (2020) som analyserer på hvilke måter rasisme mot afroamerikanske er presentert i romanen, og hvordan rasismen påvirker karakterene. Analysen ser på aspekter som historie, sosiologisk bakgrunn og kultur.

Et annet internasjonalt bidrag som analyserer rasismen i *The Hate U Give*, er artikkelen «Finding the 'Herstorical' Narrative in Angie Thomas's *The Hate U Give*» skrevet av Adam Levin (2020). Levin utforsker på hvilke måter afroamerikanske forfattere slik som Angie

Thomas kan oppmuntre den unge, svarte kvinnelige leseren til aktivisme og samfunnsendring. Analysen fokuserer på ideologien til Black Lives Matter ved å trekke linjer til Starr som svart tenåringsjente i USA. Å lese om Starr og hvordan hun engasjerer seg i kampen mot rasisme, kan få leseren til å reflektere over eget liv og hvordan en selv kan bli en aktivist. Ut ifra tidligere analyser av romanen *The Hate U Give*, er det lite fokus på bokens potensiale til å brukes i skoleundervisning, noe jeg har valgt å undersøke i denne masteroppgaven.

Litteratur og rasisme

Av annen forskning som tar for seg litteratur og rasisme, men med andre bøker enn *Tante Ulrikkes vei* og *The Hate U Give*, kan en nevne Ingvild Thale Trovik sin masteravhandling fra 2020. I oppgaven gjør Trovik en retorisk analyse av Camara Lundestad Joofs *Eg snakkar om det heile tida*, fra 2018. Trovik undersøker på hvilke måter boka kan bidra til å nå målene i det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap. Hun mener at vi må løfte frem litteraturundervisningen fordi den kan bidra til å forstå oss selv, men også for å forstå andre (2020, s.1). Ved å analysere innhold, fortellerperspektiv og språklige virkemidler, mener Trovik at vi som lesere får en forståelse for forfatter og hovedperson Joof sine holdninger til Norge: at det finnes rasisme her, og det er vanskelig å snakke om det. Likevel argumenterer Trovik for at boka ikke nødvendigvis er nok til å kunne nå målene i det tverrfaglige temaet (s.46). Boka legger for eksempel ikke grunnlag for konstruktiv samhandling fordi de emosjonelle aspektene kan bidra til en såkalt emosjonell «overload» (s.37). Avslutningsvis argumenterer Trovik for at verket oppfordrer til kritisk lesning der leseren må tenke selv, noe som kan legge grunnlag for konstruktiv samhandling.

[1.3 Oppgavens materiale](#)

Masteren har sine begrensinger med tanke på utvalg samt antall bøker jeg kan forholde meg til. Jeg vil derfor ta utgangspunkt i to bøker jeg mener kan representere oppgaven min på en god måte. Da jeg skulle velge ut bøker til den litterære analysen, var det nødvendig å sette noen kriterier for hvilke egenskaper de måtte ha. For det første var det viktig at rasisme spilte en sentral rolle i protagonistens sitt liv, ettersom det er hva oppgaven vil undersøke. Jeg valgte derfor to bøker hvor protagonisten tilhører en minoritetsgruppe som blir utsatt for rasisme. For det andre ønsket jeg at bøkene representerte nyere litteratur for barn- og unge, hvor

begge er skrevet på 2000-tallet. Dette er fordi jeg vil at romanene skal vise at rasisme fortsatt er et reelt problem i dagens samfunn. I tillegg ønsket jeg å se på forholdsvis populære barne- og ungdomsbøker, som viser seg å være av interesse hos den unge leseren. Et siste punkt var at jeg ønsket å studere en norsk roman og sammenligne den med en amerikansk roman i hvordan de fremstiller temaet rasisme. Materialet bidrar til å kunne undersøke hva som er forskjellig, og hva som kan være felles eller beslektede problemstillinger i bøker fra to forskjellige land samt kulturer. Dette kan også gi elevene anledning til å lære om rasisme fra et mer globalt perspektiv, noe som jeg anser som viktig for å kunne bidra til en bedre fremtid. Materialet mitt består av bøkene *The Hate U Give* (2017) av Angie Thomas og *Tante Ulrikkes Vei* (2017) av Zeshan Shakar. Begge bøkene har vunnet priser, blant annet har *The Hate U Give* vunnet prisen Goodreads Choice Award for beste ungdomslitteratur i 2017 (Goodreads, u.å.). *Tante Ulrikkes Vei* har på sine side vunnet Tarjei Vesaas' debutantpris i 2018 (Egeland, 2018).

1.4 Teoretisk grunnlag og oppbygning av oppgave

Dette prosjektet har som mål å finne ut på hvilke måter rasisme blir fremstilt i to romaner, og hvilke muligheter de har til å støtte undervisningen i det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap. Det vil først være relevant å presentere noen teoretiske diskusjoner rundt ulike forståelser av begrepet rasisme. Her vil teoretikere som Sindre Bangstad & Cora A. Døving, Jon Rogstad & Arnfinn H. Midtbøen, Lill Salole, Marianne Gullestad, Annick Prieur og Frantz Fanon være relevante. Deretter vil narrativ teori bli presentert hvor jeg vil ta i bruk Jakob Lothe sin bok *Fiksjon og film: Narrativ teori og analyse* (2003) som forklarer hvordan teorien kan brukes som et analyseredskap til å forstå litterære tekster bedre. Av litteraturteori som gjør rede for litterære karakterer, vil særlig Maria Nikolajevas bok *The rhetoric of character in children's literature* (2003) være relevant. I denne boken forklarer hun hvilke rolle og funksjon protagonisten(e) samt sekundærkarakterene har i en fortelling. Nikolajevas teori vil bli supplert med Jakob Lothe (2003) som forklarer begrepet karakterisering og hvordan de ulike tekstsignalene kan påvirke vår tolkning av teksten. Teori som tar for seg skjønnlitteraturens etiske aspekter vil bli brukt til å kunne forstå på hvilke måter skjønnlitteratur kan brukes i en didaktisk sammenheng. Her vil teoretikere som Martha Nussbaum, Jakob Lothe, Åse Bjørg Høyvoll Kallestad, Lykke Guanio-Uluru og Laila Aase være sentrale. Mot slutten av teorikapittelet vil det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap presenteres, og jeg vil drøfte hvordan temaet kan brukes i forbindelse med

norskfagets litteraturundervisning. I metodekapittelet vil jeg gjøre rede for nærlesing og litterær analyse.

Oppgaven er delt inn i seks kapitler. Etter innledningskapittelet kommer teori- og metodekapittelet som viser til det teoretiske samt metodiske grunnlaget som analysen bygger på. I det tredje kapittelet blir analysene av *The Hate U Give* (2017) og *Tante Ulrikkes vei* (2017) presentert. Kapittel 4 inneholder den komparative analysen der de ulike funnene vil sammenlignes og drøftes i lys av relevant teori. Deretter vil kapittel 5 vise bøkens potensiale til formidling av temaet rasisme i undervisningen. I Kapittel 6 vil det komme noen avsluttende refleksjoner rundt oppgaven, problemstillingen og forskningsspørsmålene.

2. Teori og metode

2.1 Rasisme

Begreper vil ofte defineres og forstås ulikt på grunn av forhold som historiske epoker, sted og utvikling. Likevel er definisjoner ofte nødvendig for å forstå et fenomen (Bangstad & Døving, 2015, s. 10) I følgende kapittel skal jeg ta for meg en teoretisk diskusjon av ulike forståelser av begrepet rasisme. Jeg vil også presentere relevant teori om rasisme og hvilke konsekvenser det kan ha for et individs identitetsutvikling. Teori og begreper vil være sentrale for å kunne besvare både problemstilling og forskningsspørsmål på best mulig måte.

2.1.1 Klassisk rasisme og nyrasisme

Det eksisterer ikke en klar, entydig definisjon av begrepet rasisme. Dette er fordi rasisme utfolder seg på forskjellige måter rundt om i verden, men også mot forskjellige grupper (Bangstad & Døving, 2015, s. 10). Rasisme finnes for eksempel i ulike alvorlighetsgrader basert på om den er en del av samfunnets strukturer eller ei. Sindre Bangstad og Cora A. Døving mener derfor at det er et viktig skille mellom den «hverdagslige» rasismen og rasismen som anses som en del av politiske bevegelser (2015, s.10). I tillegg til ulike grader av rasisme kan en skille mellom ulike former for rasisme. Hvilke grupper rasisme er rettet mot og hvordan den arter seg, kan være forskjellig som følge av historiske epoker. Eksempelvis ble rasisme tidligere begrunnet med genetiske og biologiske aspekter, ofte kalt for den *klassiske rasismen*. Ifølge Marianne Gullestad blir den klassiske rasismen forklart som en ideologi som deler

mennesker inn i raser, basert på fysiske kjennetegn (2002, s.148). De fysiske trekkene har en direkte forbindelse til aspekter som intelligens, moral eller til det sosiale. Inndelingen gir grunnlag til å dele mennesker inn i et hierarki, der den «hvite rase» er overlegen.

Den biologiske rasismen har røtter tilbake til 1700-tallet (Lavik referert i Rogstad & Midtbøen, 2009, s.7). Et sentralt kjennetegn er forsøkene på å forsvare rasismen gjennom vitenskapelige teorier. På 1800-tallet utviklet det seg fagmiljøer innenfor medisin, antropologi og psykiatri i USA og Europa som undersøkte sammenhengen mellom fysiske kjennetegn og egenskaper slik som intelligens. En slik vitenskapelig rasisme ble grunnlaget for å kunne anse noen grupper som mer genetisk høyverdig enn andre. Denne type rasisme ble også brukt som legitimitet og begrunnelse for europeisk kolonialisme, jødeutryddelsen under andre verdenskrig, apartheidregimet i Sør-Afrika, og rasesegregeringen i USAs sørstater (Jenssen ref. i Rogstad & Midtbøen, 2009, s.7). Med andre ord handler den klassiske rasismen om at en bestemt rase blir sett på som mer intelligent og genetisk høyverdig enn andre, noe som gir grunnlag til å kunne forskjellsbehandle.

Nyrasisme

På 1980-tallet fikk rasismebegrepet en ny vinkling der en bevegde seg vekk i fra påstander om at det eksisterte ulike raser sett fra et biologisk ståsted. Rasismen kunne i større grad knyttes opp mot en bestemt gruppers kultur og/eller religion, noe som har gitt oss begrepene *kulturell rasisme* eller *nyrasisme*. Gullestad forklarer at nyrasisme kan «omfatte både mennesker som anses som synlig forskjellige, og mennesker som ikke anses som synlig forskjellige, men hvis kultur og religion anses for å være fremmed» (2002, s.149). Jon Rogstad og Arnfinn H. Midtbøen mener det er skiftet fra «rase» til «kultur» som betegnes som den største overgangen fra klassisk rasisme til nyrasisme (2009, s.8). De påpeker videre at «likheten mellom de to ligger i forestillingen om at det eksisterer et verdimesig *hierarki*, der noen mennesker betraktes som mer verdt enn andre» (s.9). Med andre ord kan en person som kulturelt sett oppfattes annerledes, tilskrives negative trekk, og blir dermed ansett som et problem. Dette gir så grunnlag til rasisme og utestengning.

Uansett forestilling eller definisjon av rasisme, kan den ifølge Bangstad og Døving kjennetegnes gjennom tre prosesser (2015, s.16).

- 1) Å dele inn en befolkning i ulike kategorier der noen gis negative essensielle trekk.

- 2) Å redusere et individs identitet til de gitte negative karaktertrekkene for en kategori
- 3) Å bruke de negative karaktertrekkene som argument for underordning og diskriminering

Med andre ord kan rasisme forstås som en generalisering der en deler mennesker inn i grupper basert på sin tilhørighet. Gruppen blir videre assosiert med negative trekk, noe som gjør dem mindre verdifulle. Dette gir grunn til å kunne diskriminere samt ekskludere mennesker uavhengig om den begrunnes med ens hudfarge, kultur, religion eller språk. Rasisme og diskriminering kan ha konsekvenser for den enkelte individ, grupper og samfunnet som helhet (Kulturdepartementet, 2020, s.11). Den som blir utsatt for rasisme kan blant annet oppleve ekskludering, mindre sosial tilhørighet og psykiske plager som stress, angst, lavere selvbilde og depresjon.

2.1.2 Hverdagsrasisme

Gjennom tidene har rasisme bidratt til både undertrykkelse, urettferdighet og alvorlige hendelser. I tillegg kan rasisme være et «hverdagsfenomen», noe som betegner hendelser og holdninger i mindre alvorlighetsgrad (Bangstad & Døving, 2015, s. 9). Philomena Essed skriver: "The fact that it concerns repetitive practices indicates that everyday racism consists of practices that can be generalized. Because everyday racism is infused into familiar practices, it involves socialized attitudes and behavior" (1991, s.3). Uttrykket *hverdagsrasisme* refererer altså til rasisme som er normalisert i mer hverdagslige situasjoner slik som i oppførsel, spørsmål og antagelser. Den er som regel preget av stereotypiske oppfatninger, frykt og misforståelser. Å bruke nedsettende kallenavn og betegnelser, se vekk, eller gir blikk er alle eksempler på hverdagsrasisme. Ytringer som «du snakker godt norsk til å ikke være norsk» når man har bodd i Norge hele livet, er også et eksempel på hverdagsrasisme, til tross for at det er forkledd som et kompliment. Lill Salole beskriver slike hendelser som *mikroaggrasjoner*, der dagligdagse handlinger og verbale uttalelser er indirekte nedverdiggende (2018, s.81). Handlingen eller kommentaren kan oppleves som harmløs i den gitte situasjonen, men den kumulative effekten av små stikk kan være svært belastende for den utsatte. Arneback og Jämte har en lignende tilnærming til hverdagsrasisme og sier blant annet at "känslor av utanförskap, krav på anpassning och

frågor som ständigt markerar ett annorlunda skap formar mönster som påverkar både den fysiska och psykiska” (2017, s.76).

Rasisme kommer altså i ulike former og alvorlighetsgrader. En annen måte å forstå rasisme på, er ifølge Arneback og Jämte å dele den inn i to kategorier (2017, s.69). 1) Åpen og individuell, og 2) Skjult og strukturell.

2.1.3 Individuell rasisme

Rasisme som begrep fremstilles ofte som en individuell sak fordi den er koblet til egne følelser, holdninger og handlinger. Hvem som blir sett på som rasist er dermed basert på om en person eller en gruppe mennesker, enten subtilt eller mer bevisst uttrykker hvem de anser som mindre verdt enn andre (Arneback & Jämte, 2017, s.72). Både den klassiske, ny-rasismen og de fleste typer diskriminering kan bli sett på som individualisert ettersom hovedfokuset er å adressere hvem som er rasister (Rogstad & Midtbøen, 2009, s.3). I skoleundervisningen har den dominerende forståelsen av rasisme som regel blitt koblet til et slikt individuelt perspektiv, der et individ eller grupper har negative forestillinger om andre folkegrupper og handler ut ifra disse (Arneback & Jämte, 2017, s.74). For å kunne se rasismen fra et bredere perspektiv, kan den individuelle rasismen kompletteres med rasisme på et strukturelt nivå.

2.1.4 Strukturell rasisme

Mens individuell rasisme retter fokus mot enkeltpersoner, handler strukturell rasisme om rasisme innebygd i samfunnsstrukturer og institusjoner. Ifølge nettsiden *Antiracistiska Akademien* blir strukturell rasisme beskrevet som ”aktiva och oftast osynliga handlingsmönster och processer som gynnar individer och grupper från majoritetssamhället och samtidigt utgör hinder för minoritets- och immigrantgruppernas deltagande i samhällslive”(u.å.). Den strukturelle rasismen oppstår når personer eller grupper ikke har de samme mulighetene samt rettighetene som majoriteten på grunn av regler, normer og handlingsmønstre innebygd i systemet. Eksempelvis kan rasismen være innebygd i samfunnsstrukturer og institusjoner som utdanningssystemet, i politikken, eller rettssystemet. *Antiracistiska Akademien* beskriver hvordan strukturell rasisme imidlertid ikke alltid er gjort bevisst, men at det likeså godt skjer ubevisst (u.å.). Dette kan ses i sammenheng med begrepet strukturell diskriminering som kan oppstå både direkte og

indirekte overfor enkeltpersoner eller grupper av personer. Ifølge Rettsligvern mot etnisk diskriminering av 2002, blir strukturell diskriminering beskrevet som «mer overordnede strukturer som vil kunne være bygget opp og utformet slik at visse diskriminerende effekter ligger innebygget i systemet». At strukturell diskriminering kan være indirekte, kommer av at det skjer som følge av nøytrale bestemmelser, slik som generelle regler eller handlinger (likestillings- og diskrimineringsloven, 2018, § 6-8). Slike usynlige strukturer kan virke diskriminerende ettersom noen stiller dårligere enn andre uten noe saklig grunn.

Strukturell rasisme i USA i forhold til Norge

Etter drapet på afroamerikanske George Floyd, ble det satt i gang en rekke demonstrasjoner rundt politivold og strukturell rasisme i USA. I etterkant stod flere frem i Norge og fortalte om rasismen de selv hadde opplevd. Arnfinn Haagensen Midtbøen skriver at det finnes flere survey- og kvalitative undersøkelser som viser at innvandrere og etterkommere i Norge opplever rasisme og diskriminering (se Andersson et al., 2012; Dalgard, 2018; Erdal et al., 2019 referert i Midtbøen, 2021, s.109). Eksempelvis kan det oppstå i arbeidsliv, gjennom utdanning eller i møte med politiet. Midtbøen sier seg likevel skeptisk til å bruke begrepet strukturell rasisme, fordi begrepet opprinnelig kommer fra en amerikansk kontekst for å vise hvordan historiske erfaringer med slaveri og institusjonalisert rasisme fremdeles skaper ulikheter basert på «raser» (2021, s.107). De institusjonelle betingelsene for strukturell rasisme vil derfor være annerledes i USA enn i Norge, noe som er nødt til å tas i betraktning når en skal vurdere relevansen (s.110). Med andre ord tar ikke Midtbøen fullstendig avstand fra at strukturell rasisme er et problem i Norge, men mener at vi må tilpasse begrepet slik at en kan gripe rasismens og diskrimineringens ulike trekk og konsekvenser i en norsk institusjonell kontekst.

Også samfunnsforskeren Olav Elgvin stiller seg kritisk til å bruke begrepet i en norsk kontekst. I artikkelen «Strukturell rasisme i Norge: en funksjonalistisk tilnærming til rasisme uten rasister» fra 2021, skriver Elgvin at den strukturelle rasismen som eventuelt forekommer i Norge, kan ses i lys av en intensjonell forklaring: «Dersom det er tilstrekkelig antall mennesker i viktige samfunnsinstitusjoner som utviser rasistiske eller diskriminerende tilbøyeligheter og bindes sammen av en uformell diskurs, kan en institusjon fungere strukturelt» (2021, s.101). Skal en snakke om strukturell rasisme er det dermed ikke nok med å finne diskriminerende holdninger hos et mindretall i en institusjon. Selve institusjonen må

ha som funksjon å diskriminere minoriteter. Han sier videre at forskningen vi har om rasisme i Norge, viser at det handler mer om individuelle handlinger hos enkeltpersoner i institusjoner. Elgvin presiser at det dog er for lite forskning på feltet, og at mer data kan bidra til en større forståelse overfor strukturell rasisme, og om det er et problem i Norge. Med andre ord finnes det ikke noe fasitsvar på om strukturell rasisme er et presist og/eller relevant begrep å bruke i en norsk kontekst, men jeg velger å ta det i bruk i drøftingen av den norske romanen *Tante Ulrikkes vei*.

2.1.5 Rasialisering

Begrepet rasialisering har ikke en bestemt definisjon og blir derfor brukt med noe ulike betydninger. Ifølge Berg-Nordlie, Ikdahl & Skorgen blir rasialisering beskrevet som prosesser der personer eller grupper blir definert og tillagt en form for etnisk gruppetilhørighet, uten at de selv identifisert seg med den (2020). Slike generaliserende karakteristikk bidrar til å separere dem fra resten, og som skaper et hierarki i sosiale strukturer og systemer.

Eksempelvis nevner Marianne Gullestad at innvandrere blir sett på som en enhetlig kategori som «bidrar både til å stemple hele grupper for det enkelte gjør (vold, kriminalitet og sosialhjelp)» (2002, s.271). En behandler og diskriminerer bestemte personer basert på slike attributter, fordi det er forankret i måten vi forstår verden på. Inndelingen kan fungere som en bekreftelse på at «vi» er bedre enn andre (Gullestad, 2002, s.116-117). Rasialisering kan videre medvirke til strukturell rasisme og strukturell diskriminering, som beskrevet ovenfor.

Edward Said og den klassiske teksten innenfor postkolonial teori, *Orientalismen* (1974) introduserer en forståelsesramme for rasialiseringsperspektivet. Orientalisme blir beskrevet som «en måte å tenke på, basert på et ontologisk og erkjennelsesteoretisk skille mellom 'Orienten' og (som regel) 'Oksidenten'» (2003, s.12). Med andre ord handler det om Oksidenten (vesten) som er overlegen Orienten (Østen), fremstilt som et negativt speilbilde av vesten. I et slikt maktforhold konstrueres det en forskjell mellom «oss» og «dem». Teori om orientalismen kan ifølge Rogstad og Midtbøen overføres til en kontekst av et etablert maktforhold mellom minoritet og majoritet (2009, s.9). Eksempelvis blir minoriteten sett på som annerledes, noe som bidrar til å negative oppfatninger av dem som kulturelt forskjellige og verdimesig underlegne. Slike oppfatninger reproducerer et maktskille mellom «oss» og «dem». Majoritetens praksisformer kan bidra til å opprettholde utenforskap langs etniske skillelinjer, der minoriteten ikke blir inkludert i fellesskapet som «oss».

Hvithet

Forskning som praktiserer innenfor rammen av rasialiseringsperspektivet, er det tverrfaglige feltet *Whiteness studies*. Salole beskriver hvithetsstudier som «en fagretning innenfor sosiologien, som ved å sette søkelyset på hudfargen hvit synliggjør ideologi – og definisjonsmakten i et samfunn» (2018, s.83). Salole mener at vi må trekke oppmerksomhet mot den hvite hudfarge og hvordan den blir oppfattet som vanlig. Hun sier videre at «dette henger sammen med at vi automatisk tillegger 'de andre' og fargede en kultur og etnisitet, mens hvithet, majoritetskultur, majoritetsetnisitet og majoritetsutseende sjelden blir et tema» (s.83). På grunn av den usynlige hvitheten, legger man sjeldent merke til hvilke fordeler en har som hvit i forhold til personer med mørkere hudfarge.

For å kunne tydeliggjøre skille mellom hvite og fargede kan teori om hvithetsprivilegier være sentralt. Ifølge Salole blir hvithetsprivilegier forklart som små og store privilegier som den hvite representanten kan ta for gitt, noe som skaper makt og posisjon (s.89). En annen som er sentral innenfor studier om hvithetsprivilegier, er seniorforskeren Peggy McIntosh. Hun beskriver begrepet som “an invisible package of unearned assets which I can count on cashing in each day, but about which I was ‘meant’ to remain oblivious” (1988 s.1). McIntosh sier at hun som hvit person hadde blitt lært opp til å forstå rasisme som noe som setter andre i en «ulempe», men ikke å se en av dens følger, hvithetsprivilegium, som en fordel i sitt eget liv. Hun nevner videre eksempler på fenomenet som å kunne gå på et kjøpesenter uten å bli diskriminert, ikke tenke på hudfarge når man er blant folk, og kunne kle seg eller oppføre slik man vil uten at noen tilskriver valgene til ens bakgrunn og kultur.

2.1.6 Stereotyper, fordommer og diskriminering

I dette delkapittelet vil jeg presentere begrepene stereotypi, fordommer og diskriminering, med utgangspunkt i Lill Salole sin bok *Identitet og tilhørighet* (2018). Salole forklarer at begrepene kan beskrives som former av «annengjøring», der det mest alvorlige uttrykket for annengjøring er rasisme. Begrepene vil derfor kunne være sentrale i besvarelse av problemstilling og forskningsspørsmål.

Ifølge Salole har mennesker et behov for å sortere og ta beslutninger på hvem vi anser som en trussel eller ikke. Det som er fremmed eller annerledes vil ofte bli sett på som truende, fordi det bryter med egne forventninger. Begrepene *stereotypi*, *fordom* og *diskriminering* blir

forklart som slike forsvarsmekanismer. Stereotypier blir definert som «generaliseringer basert på forutinntatte forestillinger om hvordan bestemte grupper oppfører seg, tror og tenker» (2018, s.80). Slike generaliseringer kan både ha et positivt og negativt opphav. Antakelsene kan være på bakgrunn av egne erfaringer, men også andres historier. Om en ikke korrigerer eller nyanserer slike forestillinger, kan det skape et feilaktig bilde av et individ, gruppe eller sted.

Fordommer er holdninger eller forestillinger basert på mangelfull og/eller feil kunnskap om en person eller gruppe. Fordommene kan være en mild form for skepsis til å ta fullstendig avstand fra en bestemt gruppe mennesker. Salole nevner diskriminering som en konsekvens av fordommer. Hun beskriver diskriminering som å «vurdere og behandle noen som mindreverdige basert på de fordommene man har om den gruppen de representerer» (2018, s.80). Om diskrimineringen er basert på fordommer om hudfarge, religion eller kultur kan det anses som rasisme.

2.1.7 Rasisme og identitet

Rasisme og diskriminering kan som tidligere forklart ha konsekvenser for den enkelte individ, grupper og samfunnet som helhet. I boka *Balansekunstnere* (2004) intervjuer professor i sosiologi, Annick Prieur, 52 informanter med innvandrerbakgrunn om deres liv og hverdag i Norge. Et av temaene som Prieur diskuterer er rasisme og hvilke konsekvenser det har for den som utsettes for fenomenet. Prieur mener for eksempel at rasisme kan ha betydning for ens identitet. Innenfor sosiologi blir identitet forklart som en sosial konstruksjon, noe som innebærer at identitet ikke er noe fast og uforanderlig (2004, s.132). I tillegg blir identitet konstruert i interaksjon med andre, fordi det er umulig å ikke skulle forholde seg til andres fortolkninger og lesninger av en selv.

Ifølge Prieur er det ikke alle som har like stort spillerom eller valgfrihet til å utforme sin egen identitet. Hun forklarer at rasisme er en form for essensialisme, i den forstand at identiteten oppfattes som noe som har en essens - noe fast og uforanderlig som de bærer med seg (2004, s.133). Eksempelvis kan en person bli sett på som aggressiv og kriminell *fordi* han er mørkhudet, uten at personen selv forbinder seg med slike egenskaper. Erfaringer med rasisme kan dermed være ødeleggende for et individs identitetsutvikling. Hun sier: «den rasistiske erfaring er en sterk erfaring av å tilskrives en sosial identitet i form av likhet med

noen og forskjellighet fra andre, altså en erfaring med hvordan ens individuelle valg av tilhørighet begrenses» (2004, s.111). I delkapittelet «Rasisme og tilhørighet» forteller en av informantene til Prieur om å stadig føle seg annerledes på grunn av sin innvandrerbakgrunn. Informanten er student og opplever manglende forståelse hos norske studenter, der hans bakgrunn og religion blir møtt med skepsis. Dette bidrar til at han ikke føler seg inkludert: «Det er klart du blir utstøtt. Det er ikke noe integrering på Blindern. Ta en tur selv og se hvor mange utlendinger som er med nordmenn der. Det er ikke noen, det» (s.126). En annen informant forteller om nordmenns skepsis og fordommer til innvandrere, og den evige kampen om å bevise at man er norsk. Ifølge Prieur kan slike erfaringer med rasisme bidra til utenforskap der en tar med avstand til det norske (s.127). Utseende, kultur eller religion som atskiller seg fra majoritetsbefolkningen, kan med andre ord bidra til fordommer og rasisme.

Marianne Gullestad problematiserer også identitetsproblematikk som følge av rasisme og diskriminering. I boken *Det norske sett med nye øyne* (2002) undersøker hun hvordan tankemønstre, kultur og stereotyper kan bidra til subtile former for hverdagsrasisme i Norge. Hun forklarer at å kategorisere nordmenn som «oss» basert aspekter som familiebakgrunn skaper et skille der minoriteten blir oppfattet som noe fremmed (s.63). Slike kategoriseringer skaper et maktforhold mellom «oss» og «de andre», der majoriteten er overlegen minoriteten. Å identifisere den andre som noe fremmed, og som noe fast og uforanderlig, kan skape utenforskap langs etniske skillelinjer.

Gullestad eksemplifiserer med det å være andregenerasjonsinnvandrere med norsk statsborgerskap, men likevel oppleve å bli avvist som norsk på grunn av et ikke typisk norsk utseende og navn (2002, s.63). I likhet med Prieur påpeker Gullestad at identitet ikke er noe som er medfødt og dermed fast og uforanderlig, men «noe som presenteres, diskuteres, forhandles, bekreftes – og avvises- i samvær med andre (2002, s.64). Å studere mikromakter i samfunnet som avviser eller bekrefter identiteter på grunnlag en persons familiebakgrunn, kan gi bedre grunnlag for å forstå hvilke konsekvenser direkte trakassering og avvisinger kan få for selvfølelse og menneskeverd. Gullestad forklarer videre at:

«(...) hver enkelt erfaring betyr ikke nødvendigvis så mye i seg selv. Det er de stadige små og tilsynelatende harmløse drypp i form av personlige erfaringer og uimotsagt usaklighet i mediene som til sammen ikke bare kan gjøre livet surt, men også gå utover den enkeltes selvbilde (...) Den akkumulerte virkningen av disse dryppene kan

bidra til at unge mennesker utvikler alternative og for samfunnet mindre ønskelige identiteter.» (Gullestad, 2002, s.64).

Med andre ord poengterer både Prieur og Gullestad at identitet ikke er noe fast og uforanderlig, men noe som kan endres over tid. Identiteten blir også konstruert i møte med andre mennesker. Et maktforhold mellom majoritetens idealiserte bilde av seg selv og stereotypiske forestillinger om «de andre», kan få negative følger for et individs oppfatning av seg selv. Å bli avvist som norsk, og heller oppfattet som fremmed eller annerledes kan resultere i at et individ utvikler identiteter som er mindre ønskelige for samfunnet.

Internalisert rasisme

En konsekvens av rasisme er at den blir internalisert, noe som kan påvirke individets identitet. Internalisering kan beskrives som en prosess der andres personers holdninger, normer og egenskaper rekonstrueres og oppleves som en del av personens selvbilde (Tetzschner, 2020). *Internalisert rasisme* handler om personer som har opplevd undertrykkelse, og som aksepterer samt identifiserer seg med stigmatiserte og negative stereotyper og fordommer rettet mot seg selv eller sin egen gruppe (Svetaz et al., 2020, s. 315). Å internalisere rasisme kan være skadelig, særlig for unge i deres identitetsutvikling hvis en ikke anerkjenner egne styrker og verdier. Internalisert rasisme kan også ha en mellommenneskelig dimensjon. Svetaz et.al fokuserer særlig på rasisme som følge av hudfarge og skriver at: "Racism can negatively affect the ability of people of color to maintain healthy and fulfilling relationships with each other" (2020, s.316). Eksempelvis kan en person fra en marginalisert gruppe begynne å tro på de negative stereotypene og fordommene, noe som resulterer i et nedsettende syn samt mistillit mot sin egen gruppe.

Den franske psykiateren Frantz Fanon diskuterer også internalisering. I boka *Black Skin, White Masks* (2008) studerer og analyserer han hudfargens betydning i forholdet mellom svarte og hvite i fransk-afrikanske kolonier på 1950-tallet. Fanons bøker er historisk situerte, men Tonje vold sier at «[e]n åpenbar grunn til Fanons relevans er hans analyse av hvordan rasisme fungerer, som fortsatt er overbevisende lesning og kan belyse rasisme i samtiden (2019, s.128). Blant annet kan Fanon belyse rasismens betydning for individets identitet.

Fanon mener at identiteten blir konstruert og forstått i relasjon til andre (2008, s.79). Han forklarer at den svarte blir forstått som et objekt basert på stigmatiserende bilder om at de

er barbariske, dumme og usiviliserte (s.29). Konsekvensen av rasismen og undertrykkelsen er at den svarte ser på seg selv med skam og forakt. Fra egne erfaringer nevner Fanon kommentarer som «look, a Negro; I'm scared!» (2008, s.80), og hvordan han til slutt begynner å anse seg selv som denne fremmede og skremmende negeren: «I transported myself on that particular day far, very far, from my self, and gave myself up as an object» (s.80). Skammen og forakten som den svarte opplever resulterer i at det hvites blikk blir internalisert, der den svarte begynner å se på seg selv som et objekt. Internalisering kan ifølge Fanon føre til at man prøver å godta sin egen svarthet, eller at man driver assimilering ved å på seg en såkalt hvit maske der man etter best evne etterligner og tilpasser seg den hvites væremåte, kultur og språk (s.10). Ved å ta på seg en maske, kan den svarte bevise sin verdi og oppnå aksept hos den overlegne (hvite). Han begynner også å forakte de som minner han om seg selv og hvor han kommer fra.

At home my mother sings me, in French, French love songs where there is never a mention of black people. Whenever I am naughty or when I make too much noise, I am told to 'stop acting like a nigger.' A little later on we read white books and we gradually assimilate the prejudices, the myths (...)" (Fanon, 2008, s. 129)

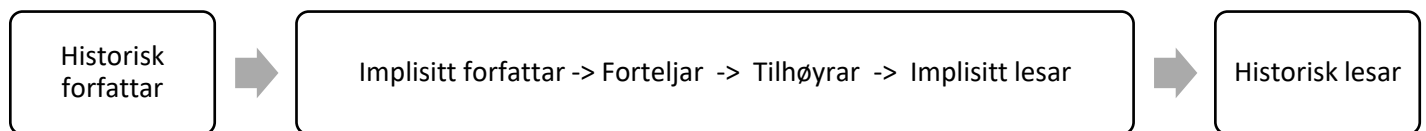
Med andre ord blir rasisme oppfattet som et relasjonelt fenomen. Rasismen skaper skam og forakt hos den som blir utsatt for fenomenet. Både Svetaz et al. og Fanon mener at konsekvensen av rasisme kan være at den blir internalisert, hvor den utsatte ser på seg selv som et objekt. Internaliseringen kan ifølge Fanon resultere i at den svarte tar på seg en hvit maske for å bli så lik som mulig den hvite, og forakter samt opplever mistillit til sin egen gruppe.

2.2 Narrativ teori

Narrativ teori er en teori som undersøker det som er unikt med en fortelling. Ifølge Jakob Lothe bidrar teorien til kunne «diskutere sentrale spørsmål om menneskelig kommunikasjon og formidling, og den undersøker dessutan vilkåra for og innhaldet i slik formidling (2003, s.5)». Med andre ord retter den søkelys mot hvordan litterære tekster blir meningsbærende ved å se på de strukturelle og formelle sidene ved en fortelling, i tillegg til å sette den inn i en historisk og kulturell kontekst. Narrativ teori kan brukes som analyseredskap til å kunne forstå litterære tekster bedre gjennom nærlesing (Lothe, 2003, s. 21). Til masterprosjektet mitt vil

narrativ teori som verktøy kunne være viktig for å si noe om hvem som formidler hva om rasisme. Eksempelvis kan rasisme bli formidlet gjennom bokens implisitte forfatter og dens normer og verdier, gjennom hendelser og handlinger presentert av forteller, eller for eksempel gjennom den litterære karakterens verdisystem. Hvordan en fortelling blir konstruert og forstått kan ses i lys av den narrative kommunikasjonsmodellen. Modellen «impliserer ein formidlingsprosess frå forfattaren som avsendar til lesaren som mottakar» (Lothe, 2003, s. 22). Formidlingsprosessen består av elementene: forfatter, implisitt forfatter, forteller, tilhører, implisitt leser og historisk leser.

Narrativ tekst

Figur 1. Jakob Lothe sin modell av den narrative kommunikasjonsmodellen (2003, s.27).

Historisk forfatter og *historisk leser* rammer inn den narrative teksten ved å være avsender på den ene siden og en type mottaker på den andre (Lothe, 2003, s.27). Den historiske forfatteren er den som skriver den narrative teksten og har opphavsretten. Dimensjoner som rom og tid, miljø og periode vil ifølge Lothe iverksette og karakterisere hva forfatteren skriver. Den historiske leseren er personen som leser selve boken. Leseren vil videre tolke teksten basert på de erfaringer og forventninger som han eller hun har til boka.

Den *implisitte forfatteren* kommer indirekte til uttrykk gjennom tekststrukturen og er den som formidler de normer og holdninger som er innbakt i fortellingen (Lothe, 2003, s.31). Ettersom den implisitte forfatteren er den som trekker i trådene i en fortelling, beskrives den ifølge Lothe som selve verdisystemet i teksten (s.32). Den *implisitte leser* er den instansen i teksten som den historiske forfatteren forestiller seg vil reagere på det fortalte (Andersen, 2012, s.47). Eksempelvis vil forfatter gjøre seg antagelser om hvilke egenskaper, kunnskaper og holdninger som er forventet av sin implisitte leser.

I den narrative kommunikasjonsmodellen utfyller de to leddene *forteller* og *tilhører* hverandre (Lothe, 2003, s.33). Forteller er en innskreven stemme i fortellingen som presenterer og utvikler teksten. Fortelleren kan enten være intern i den betydning at det er en karakter som deltar i handlingen, eller ekstern ved at forteller befinner seg utenfor selve fortellingen

(Andersen, 2012, s.48). Tilhører er den fortelleren henvender seg til når han eller hun skal kommunisere en hendelse. Tilhører kan være synlig i teksten, eller det kan være mer underforstått hvem som er lytteren av det som blir fortalt.

I et narrativ finnes det tradisjonelt to grunnleggende måter å skrive inn fortelleren på: *Førstepersonsforteller* og *tredjepersonsforteller* (Lothe, 2003, s.35). En førstepersonsforteller er fysisk til stede i teksten gjennom en «jeg»-forteller, og bidrar til å utforme både plott og handlingsstruktur. Ofte vil en førstepersonforteller kombinere og variere mellom å være forteller og karakter i fortellingen. Både *The Hate U Give* og *Tante Ulrikkes vei* blir fortalt med bruk av førstepersonsforteller der protagonistene Mo og Jamal fortellers ut ifra eget perspektiv. En tredjepersonsforteller vil derimot befinne seg utenfor selve fortellingen (Andersen, 2012, s.48). Karakterer og handlinger vil derfor skildres utenfra, der fortelleren skjuler seg bak dem med bruk av pronomenet «han» eller «hun». En tredjepersonsforteller kan videre systematiseres gjennom tre varianter; Allvitende, personorientert og den observerende (Lothe, 2003, s.38). Etersom jeg analyserer to bøker som tar i bruk førstepersonsforteller, velger jeg å ikke dypere innpå de tre variantene.

2.3 Litterære karakterer

Narratologien setter rammer for hvordan forteller og karakterer blir konstruert og forstått. I følgende kapittel vil jeg gjøre rede for begrepet litterære karakterer, og hva som kjennetegner dem. Jeg vil videre presentere hvordan karakterer kan inndeles i kategorier basert på kompleksitet og utvikling. Til slutt vil jeg forklare hvordan karakterisering gjennom beskrivelser, handlinger og for eksempel ytringer, inviterer leseren til å danne seg et bilde av den litterære karakteren. Teori om litterære karakterer vil fungere som bakteppe til å kunne svare på hvilke rolle og funksjon protagonist(e) har i å kunne formidle temaet rasisme i *Tante Ulrikkes vei* og *The Hate U Give*.

Avsender av en fortelling konstruerer et persongalleri som beskriver både forteller og ulike aktører, slik at leseren kan forstå dem som karakterer i en handling. Ifølge Lothe blir litterære karakterer definert som personer som er «*handlande*, og handlingane dei utfører, konstituerer ein serie *hendingar*» (2003, s.110). Personer som er fremstilt i skjønnlitterære tekster er en del av en språklig konstruert fiksjon, noe som gjør dem fiktive og uten egen vilje s.115). Litterære karakterer kan ifølge Nikolajeva bli presentert gjennom tanker, oppførsel,

eller gjennom kommentarer fra forteller og andre karakterer i den litterære teksten (2001, s.58). Nikolajeva forklarer videre at ved å skille ut relevant informasjon om karakteren, sammen med egne tolkninger av «tomrommene» som forfatter etterlater seg, kan leseren danne seg et noenlunde fullstendig bilde av karakteren.

2.3.1 protagonisten

I en fortelling skiller vi mellom hovedkarakteren, også kalt protagonisten, og sekundærkarakterene. Nikolajeva beskriver protagonisten som «those who stand in the center of the story and around whom the story rotates» (2003, s.47). Til tross for at Nikolajevas definisjon er enkel og konkret, er det ikke alltid like lett å avgjøre hvem som er protagonisten. Ved bruk av bestemte kriterier kan det imidlertid være lettere å bestemme protagonisten, og hvordan skille han eller henne fra sekundærkarakterer. Nikolajeva foreslår fire kriterier som kan tas i bruk; boktittel, tilstedeværelse, forteller og utvikling (2003, s.59). Det er dog viktig å se dem i kombinasjon da de ikke gir tilstrekkelig informasjon alene.

Det første kriteriet er å se på boktittelen. Protagonisten sitt navn kan være presentert i selve boktittelen som i boka *Heidi*. I noen tilfeller følger det med etternavnet, en spesiell egenskap, en setting eller for eksempel navnet sammen med et spesielt objekt. I andre tilfeller blir informasjon om protagonisten presentert i starten av fortellingen, og dersom dette ikke er tilfellet er det som regel et bevisst valg av forfatteren for å skape spenning og nysgjerrighet hos leseren (Nikolajeva, 2003, s. 50). Tilstedeværelse til en karakter kan også fungere som et kjennetegn på protagonisten. Hvis en karakter er med i flere episoder eller på de fleste sider i boka, vil han eller hun sannsynligvis være protagonisten (s.53). Et tredje element for å kunne kjennetegne protagonisten er å se på forteller. Dersom historien er skrevet med en førstepersonforteller, vil det som regel være et hint om at dette er protagonisten, ettersom vi ofte antar at fortelleren er den som deltar og handler i historien (s.54). Det siste kriteriet er utviklingen til en karakter, fordi vi ofte forventer at protagonisten endrer seg gjennom historien. Nikolajeva nevner imidlertid at en endring hos karakteren kan i noen tilfeller være svært liten og dermed vanskelig å oppfatte. I tillegg til kriteriene nevnt ovenfor, påpeker Nikolajeva at det også er fullt mulig å avgjøre hvem som er protagonisten kun basert på leserens egne tolkninger.

I både *The Hate U Give* og *Tante Ulrikkes vei* vil ikke navnet på protagonisten(e) komme frem i boktittel, men presentert i starten av bøkene. Titlene presenterer dog viktig og sentral informasjon knyttet til protagonistene og deres historie. Et annet særtrekk er at begge bøkene tar i bruk førstepersonsforteller som handlingene utspiller seg rundt, og som er til stede gjennom de fleste sidene av boka. Basert på denne informasjonen kan man fastslå at Starr er protagonisten i *The Hate U Give*, og at både Mo og Jamal fremstår som protagonister i *Tante Ulrikkes vei*. I dette tilfellet vil dermed kriteriet om utvikling ikke være avgjørende for å kunne fastslå protagonisten(e) i de utvalgte bøkene. Det er likevel et viktig og interessant aspekt å studere hos protagonisten(e) i analyse-delen.

2.3.2 Kollektiv protagonist

I en narrativ tekst kan det eksistere flere protagonister enn én, ofte kalt for *kollektiv protagonist*. Maggie Dunn og Ann R. Morris beskriver den kollektive protagonisten som «a group that functions as a central character (a couple, an extended family, a special-interest group)” (1995, s. 59). Nikolajeva forklarer begrepet som en gruppe karakterer som er like viktig i fortellingen, og dermed tar på seg rollen som protagonister (2003, s.60). Kollektive protagonister representerer som regel motsetningsfylte trekk og egenskaper, som til sammen skaper en mer kompleks karakter enn ved bruk av individuelle protagonister (Nikolajeva, 2001, s.63). I *Tante Ulrikkes vei* er for eksempel protagonisten Mo flink på skolen, reflektert, og kommer fra et delvis ressurssterkt hjem. Protagonisten Jamal sliter derimot med skole og dropper ut, kommuniserer muntlig med multietnolekt og kommer fra en mer dysfunksjonell familie. Bøker med kollektiv protagonist bidrar altså til flere identifikasjonsmuligheter hos leseren ettersom de får frem ulike trekk og menneskelige egenskaper som leseren kan relatere til og/eller kjenner seg igjen i. Ifølge Nikolajeva vil som regel den kollektive protagonisten ikke være like sammensatt som en individuell protagonist (2001, s.65). Dette er fordi fokuset på kun en hovedkarakter ofte tillater et dypere innblikk i karakterens tanker og følelser. Likevel vil jeg argumentere for at dette ikke er tilfelle i *Tante Ulrikkes vei*. I separate kapitler får vi et lese om Mo og Jamals personlige rapporter til seniorforsker Lars Bakken, noe som gir leseren en større innsikt i deres indre, emosjonelle liv.

2.3.3 Sekundærkarakter

Når protagonisten er fastsatt i det litterære verket, vil resten av karakterene fungere som sekundære. Bipersoner, eller sekundærkarakterer er karakterer med mindre sentrale roller i et narrativ, men som likevel er viktige for historiens gang. NY book editors beskriver sekundærkarakter som “necessary to the story because this character reveals key details, motivates the protagonist, foils the protagonist, or helps define the story’s setting” (2016). I barne- og ungdomslitteratur vil disse karakterene ofte være venner eller søsken fordi barn og unge som regel ikke lever i komplett isolasjon. Foreldre og andre voksenpersoner vil også fungere som sekundærkarakterer ettersom de er avhengig av dem både fysisk og følelsesmessig (Nikolajeva, 2003, s.97). Bruk av voksne som sekundærkarakterer kan også være av pedagogiske årsaker ved at de fungerer som en lærer eller veileder som skal bidra til at protagonisten blir sosialisert og kan håndtere menneskelige relasjoner (s.92).

Sekundærkarakterer som er essensielle for handlingen kalles for *støttende karakterer*. Hvis slike karakterer blir fjernet fra plottet, vil det ikke skje noe fremgang i handlingen. En av de viktigste støttende karakterene kalles for en *katalysator*, og bidrar til å sette i gang en utvikling i selve handlingen eller hos protagonisten. Ettersom jeg har følgende forskningsspørsmål «på hvilke måter påvirker rasisme protagonistens relasjoner til andre karakterer?», vil jeg studere de såkalte støttende karakterene, ettersom det er de som vil ha en påvirkning på protagonistene og deres relasjoner. I analysen vil de støttende karakterene være familiemedlemmer, venner og kjærester.

I motsetning til en støttende karakterer har vi de mer *perifere* sekundærkarakterene som kan tas inn og ut fra plottet uten at det ødelegger driven i fortellingen (Nikolajeva, 2003, s.94). De perifere karakterene kan videre deles inn i to underkategorier. Den første er *satelittkarakterene* som ikke er viktig for selve handlingen, men kan belyse deler av plottet for å få frem kontraster og variasjoner. Den andre kategorien er *bakgrunns-karakterer* og har i likhet med satelittkarakterene ingen essensiell rolle for plottet, men bidrar til å gjøre settingen mer kjent og troverdig. I *The Hate U Give* og *Tante Ulrikkes vei* fungerer medelever, studenter, og for eksempel ansatte i butikker og på utesteder som bakgrunns-karakterer. Det er viktig å påpeke at en karakters status kan endres gjennom historiens utvikling (Nikolajeva, 2003, s.95). En perifer karakter kan i løpet av handlingen bli til en støttende karakter og motsatt.

Eksempelvis kan dette skje i løpet av en romans oppfølgere eller gjennom individuelle kapitler i episodiske fortellinger.

2.3.4 Runde og flate karakterer

Litterære karakterer vil konstrueres på ulike måter, der noen kan være basert på faste konvensjoner, mens andre er mer komplekse og åpne for utvikling (Andersen, 2012, s.43). En måte å finne ut hvilken karakter man står overfor er å kategorisere dem med bruk av begrepene rund og flat, samt dynamisk og statisk.

E.M Forster (referert i Lothe, 2003, s.119) beskriver begrepet *rund* karakter om individualiserte og komplekse skikkelser som stadig kan overraske oss, ofte gjennom retningsbestemte valg. På grunn av den runde karakterers kompleksitet, er det ofte nødvendig å måtte tolke karakteren flere ganger da de er foranderlig og gjør handlinger som vi ikke kan forutse (Michelsen, 2018, s. 73). I kontrast til en rund karakter kan vi møte på en såkalt *flat* karakter som ofte fremstår som «typer» (Forster referert i Lothe, 2003, s.119). Typer er vanligvis stereotypisk laget med få karaktertrekk som er lett gjenkjennelige for leseren. Dette kan være venninnen, outsideren, bøllen eller for eksempel prinsen, som har bestemte roller som skal utfylles: Være god, snill, slem, ond osv. (Michelsen, 2018, s. 73). Til tross for at en flat karakter har mindre egenskaper, er den ikke dårligere enn en rund (Nikolajeva, 2001, s.70). Det handler derimot om ulike måter å konstruere karakterer på og gi dem en rolle i fortellingen.

Karaktertypene flat og rund kan også kombineres med funksjonene foranderlighet (dynamisk) og stabilitet (statisk). Dynamiske karakterer refererer til karakterer som utvikler seg utover i handlingen, mens statiske karakterer gjennomgår liten eller ingen forandring (Eder, Jannidis & Schneider, 2010, s. 13). Runde og dynamiske karakterer vil ofte ses i sammenheng fordi det vanligvis skjer en utvikling i den komplekse karakteren. Statiske og flate karakterer vil på den andre siden forbli uforandret i historien. Likevel finnes unntak mellom de typiske kategoriene rund-dynamisk og flat-statisk. Det finnes for eksempel runde karakterer med flere trekk og egenskaper, men på samme tid er helt statisk og aldri utvikler seg. Nikolajeva poengterer videre at begrepene uansett må ses på som abstraksjoner, i den betydning at enhver karakter er mer kompleks enn som så (2001, s.70). Litterære karakterer befinner seg i et kontinuum

mellom disse motsetningene, og en konkret karakter må derfor beskrives som mer nyansert enn disse begrepene.

2.3.5 Karakterisering av litterære karakterer

Hvordan en litterær karakter blir beskrevet og fremstilt i et narrativ, påvirker vår tolkning av teksten. Med bruk av karakterisering, også kalt narrative personsindikasjoner, kan vi få tilstrekkelig informasjon til å danne oss et bilde av karakterene (Lothe, 2003, s.121). Lothe mener at «diskusjoner av fiktive personer blir meir overtydande om dei referer til og baserer seg på karakterisering. For det er gjennom slik karakterisering personane blir introduserte, utforma og utvikla» (2003, s.121). Etersom jeg skal studere hvordan rasisme blir formidlet gjennom protagonisten(e) i *The Hate U Give* og *Tante Ulrikkes vei*, vil jeg med bruk av karakterisering kunne tolke de ulike tekstsignalene og hvordan de påvirker bøkens fremstilling av temaet.

For å kunne karakterisere de litterære karakterene i en tekst, kan man skille mellom to personindikatorer: *Direkte definisjon* og *indirekte definisjon* (Lothe, 2003, s.121). En karakter kan skildres ved at forteller formidler sitt eget inntrykk av karakteren på en direkte og oppsummerende måte. Karakteriseringen skjer ved at forteller tar i bruk adjektiv og abstrakte substantiv for å presentere karakteren. Denne type karakterisering blir som regel støttet opp av indirekte presentasjoner, og til sammen gir leseren tilstrekkelig informasjon til å kunne dra egne slutninger av karakteren. Indirekte presentasjon vil si å «vise, dramatisere eller eksemplifisere eit gitt persontrekk snarare enn å nemne det eksplisitt» (Lothe, 2003, s.122). Fortellerens skildring av karakterens indre bidrar til at leseren kan få mer informasjon om hvordan opplevelser påvirker karakteren, hvordan de tenker og for eksempel hvilke valg de tar i løpet av historiens gang. Lothe inndeler den indirekte presentasjonen med bruk av kategoriene: *handlinger, tale, ytre kjennetegn* og *miljø*.

Framstilling av handlinger i et narrativ kan deles inn i både enkelthandlinger og repeterende handlinger. Tale viser til hvordan litterære karakterer ordlegger seg på, men også hva de sier om og til andre karakterer i fortellingen. Dette kan for eksempel skje gjennom dialoger, og med bruk av direkte eller indirekte diskurser. Ytre kjennetegn til en karakter blir presentert og tolket av fortelleren, eller gjennom andre karakterer i teksten. Miljøet i fortellingen kan bestå av både fysiske og topografiske omgivelser som kan få frem karakteriserende trekk hos en

litterær karakter. For eksempel vil både hjemplassen og skolemiljøet i *The Hate U Give*, samt bydelen Stovner i *Tante Ulrikkes vei*, på sine måter kunne si noe om protagonisten(e) sin bakgrunn og hvilke forhold de lever under.

2.4 Skjønnlitteratur som grunnlag for etisk læring

I følgende kapittel skal jeg gjøre rede for teori om etikk som vil fungere som et bakteppe for analysen av *The Hate U Give* og *Tante Ulrikkes vei*, og hvordan bøkene kan bidra til etisk refleksjon rundt temaet rasisme. Jeg vil først se på hvordan etiske aspekt kan komme frem gjennom elementene i narrativ kommunikasjon. Deretter vil jeg ta for meg skjønnlitteraturens rolle i utvikling av empatiske samfunnsborgere. Ifølge Nussbaum (referert i Engelstad, 2016, s.22) er det dog viktig å poengtere at litteraturen ikke gir oss noe fasitsvar på hvordan vi bør handle moralsk, men at det er *hvordan* vi leser og tolker verket som er avgjørende. Til slutt skal jeg ta for meg det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap, og hvordan det kan kobles til norskfaget og dens litteraturundervisning.

2.4.1 Skjønnlitteratur og verdiforhandling

Etikk blir ifølge Lothe forklart som «førestillingar om og refleksjon over kva som er rett og gale, akseptabelt og uakseptabelt, godt og vondt» (2016, s.13). Moral handler derimot om de normer, verdier og handlinger som står frem som riktig eller god. Betegnelsen etikk kan ofte bli sett på som en teoretisk overbygning over moral, da sistnevnte dreier seg om de handlinger vi faktisk utfører. Lothe hevder likevel at i det hverdagslige språket er det ikke noe klart skille mellom «etisk» og «morsk» ettersom vi bruker de to ordene om hverandre (2016, s.14). Han forklarer videre at i litterære tekster blir for eksempel etiske spørsmål presentert gjennom handlinger, tanker og holdninger hos både forteller og litterære karakterer (s.23). Dette kan man undersøke med bruk av elementene i den narrative kommunikasjonsmodellen. Eksempelvis vil den implisitte forfatter etablere verdisystemet i et narrativ, ettersom det er han eller hun som formidler de normer og holdninger vi finner i teksten (s.26-27). Forteller, enten det er tredjeperson – eller førstepersonsforteller, kan delvis representere den implisitte forfatterens verdisystem gjennom å kommentere handlinger og karakterer, og i noen tilfeller ved å være aktiv i utforming av plott og personifisert i teksten.

Litterære karakterer

Litterære karakter blir forklart som en av de viktigste elementene i teksten når det kommer til å representere etiske og moralske aspekter. For eksempel kan vi studere karakterens *etos* som ifølge Lothe er «eins persons karakter eller personlege kvaliteter: kva han eller ho står for, seier og gjer- særleg overfor andre, men også overfor seg sjølv, samfunnet og naturen han eller ho inngår i» (2016, s.15). Leseren vil kunne danne seg et bilde av karakteren gjennom en kombinasjon av egen tolkning og de tolkningssignalene teksten gir gjennom karakterisering (s.28). Direkte karakterisering kan være beskrivelser av karakterers utseende og egenskaper. Indirekte karakterisering presenterer hvilke holdninger karakteren besitter, og hvordan han eller hun velger å handle i løpet av fortellingen.

Etos vil også befinne seg i leseren av den litterære teksten, for eksempel gjennom egne reaksjoner, holdninger og verdier. Kommer leserens etos i konflikt med den litterære karakters etos, kan forskjellen gjøre han eller hun mer oppmerksom på etiske spørsmål (2016, s.15). Åse Bjørg Høyvoll Kallestad beskriver noe av det samme i artikkelen «Lese skjønnlitteratur for å se de andre – eller oss selv?» (2018). Kallestad mener forhandling om verdier kan skje gjennom to nivå i leseprosessen; Internt og eksternt. Forhandlingen vil være intern ved å lese om litterære karakterer som lar meninger brytes, i tillegg til å vise hvordan de står for hva som er viktig for dem. På den andre siden vil verdiformidlingen skje i møtet mellom tekst og leser, ettersom vi gjennom karakterenes handlinger og språk blir nødt til å reflektere over egne verdier og hva vi selv mener i etiske spørsmål. I boken *Det ligger mellom ordene* (2016) tar Kallestad utgangspunkt i filosofen Stanley Cavells tanker om hvorfor språket kan si noe om hva vi ser på som betydningsfullt. Ifølge Cavell (referert i Kallestad, 2016, s.120) skaper vi et fellesskap der vi tar i bruk et språk for å kunne forstå andre, og for at de kan forstå oss. Ved å undersøke språket kan man finne ut hvilke kriterier fellesskapet tar i bruk for å skille mellom hva man ser på som vesentlig eller uvesentlig. Språket kan for eksempel gjøre oss bevisst på verdibaserte valg, ettersom det utfordrer oss med sine ulike kriterier: Hvorfor sa karakteren det på en slik måte? Støtter vi det som blir sagt? Hvorfor valgte karakteren å gjøre som han gjorde i den bestemte situasjonen? (s.128). Med utgangspunkt i de kriteriene som blir uttrykt i teksten, må vi som lesere vurdere om vi kan si oss enig, og finne ut hvilke verdier man så aksepterer som sine egne.

Skjønnlitterære tekster kan gi etisk innsikt, men det er ikke gitt at det er tilfellet hver gang vi leser en bok. Vil for eksempel det litterære verket alltid ha en effekt på eget liv, verdier og de handlinger vi gjør? Nussbaum påpeker at litteratur kan engasjere, men at det ikke alltid betyr umiddelbar endring hos et individ eller samfunn (2016, s.36). Hun forklarer at det er en prosess som tar tid, grunnet innebygde vaner og strukturer i samfunnet. Nussbaum mener likevel at man ikke skal frata litteraturens moralske verdi (s.39). Et annet poeng er at det kanskje må dannings til i forbindelse med litteraturundervisning for at litteraturen skal ha effekt på eget liv og egne verdier. Ifølge Laila Aase blir danning definert som en sosialiseringssprosess der man «forstår, behersker og kan delta i vanlige oppvurderte kulturformer. Dette innebærer både tenkemåter, handlingspotensial og kunnskaper innenfor et variert felt» (2005, s.17). I overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen, står det beskrevet at grunnopplæringen er en viktig del av en danningssprosess som har «enkeltmenneskets frihet, selvstendighet, ansvarlighet og medmenneskelighet som mål» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s.10). Dannings skjer blant annet når elevene får kunnskap om språk, samfunn, kunst og kultur. I tillegg kan dannings skjje når elevene får samarbeide og samtale med andre. I norskfaget kan dermed lesing og samtale om eldre og nyere skjønnlitteratur bidra til dannings ved å gi elevene stoff å tenke med og mot. Eksempelvis kan litteraturundervisningen utvikle elevenes evne til å vurdere kritisk, noe som er viktig for å kunne danne seg meninger om verdier, holdninger og moralske spørsmål. Dette kan ses i sammenheng med Nussbaums synspunkter, ettersom hun mener at det er viktig at læreren oppmuntrer elevene til kritisk lesning. (2016, s.43). Elevene skal føle og erfare med teksten, men også stille kritiske spørsmål til egen erfaring. Dette kan få elevene til å sette spørsmålsteget ved sine egne verdier. Jeg vil diskutere mer om litteraturundervisnings rolle i kapitlet 2.4.3 «Demokrati og medborgerskap i litteraturundervisningen».

Lykke Guanio-Uluru forklarer hvordan etikkens rolle i skjønnlitteraturen har blitt omdiskutert gjennom tidene (2012, s.43). Hun nevner filosofen Gregory Currie som former sin skepsis etter Platon og hvordan han mener at poesi kan være moralsk skadelig ettersom den ikke speiler det virkelige. Currie (referert i Guanio-Uluru, 2012, s.43) mener at litteraturens etiske aspekter kan ha skadelige effekter fordi den fiktive teksten påvirker oss følelsesmessig, i tillegg til å skape distraksjoner fordi den er estetisk sammensatt. Dette skaper en illusjon av læring som vil bidra til at leseren kan tro at de tanker og argumenter som blir presentert i

teksten alltid er rett. Guanio-Uluru sin avhandling er derimot inspirert av litteraturforskeren James Phelan sitt synspunkt som går ut på at skjønnlitterære tekster kan formidle etiske verdier, men at det avhenger av hver enkelt tekst og samspillet mellom elementene i narrativ kommunikasjon (2012, s.43). Det betyr at sammenhengen mellom estetikk og etikk ha en betydning for de etiske premissene i teksten. Dersom en bok er velformulert, kan det invitere samt hjelpe leseren til refleksjon om de verdier som blir formidlet i teksten. Er derimot boken av lav estetisk kvalitet, kan det bidra til at verdiformidlingen ikke kommer like tydelig og/eller godt nok frem.

Ved å koble teorien beskrevet ovenfor opp mot egen oppgave, vil jeg undersøke hvordan litterære karakterer kan være en døråpner for verdiforhandlinger. Det er likevel ikke gitt at bøkene i seg selv bidrar til verdiforhandlinger, men at det kanskje må litteraturundervisning til for å kunne skape refleksjoner, og for å kunne danne seg meninger om egne verdier. Et annet poeng som Guanio-Uluru påpeker, er at man må se på den enkelte tekst og på hvilke måter de etiske elementene blir formidlet. Hvordan bøkene *The Hate U Give* og *Tante Ulrikes vei* er sammensatt av ulike narrative element og dens estetiske kvalitet, kan for eksempel være av betydning for hvordan verdiene blir formidlet i teksten.

2.4.2 Leseren som samfunnsborger

Å bli kjent med karakterer eller et miljø vi ellers ville ha unngått, kan ifølge Nussbaum forberede leseren til moralsk samhandling med bruk av vår narrative forestillingsevne (2016, s.29). Dette er fordi den narrative forestillingsevnen øver oss på å ta andres perspektiv, noe som danner empati til å foreta vurderinger som kan og bør komme til uttrykk i de valg vi tar i det virkelige liv (s. 26). Ved å få tilgang til andres perspektiv vil leseren dermed kunne øve seg på å bli mer empatiske samfunnsborgere. En samfunnsborger er «en som tenker over og prøver å forstå andre på tvers av forskjellene. Dette er i sin tur forbundet med en idé om demokratisk debatt som utveksling av tanker om hva som er det beste for fellesskapet» (Nussbaum, 2016, s.55). Også Per-Thomas Andersen argumenterer for at skjønnlitteraturen kan bidra til øving i empati gjennom vår forestillingsevne (2011, s.19). Andersen hevder at «[å] lese om andres liv er en fremragende eksperimentsituasjon med hensyn til innlevelse og utvikling av en balanse mellom selvet og appellen fra andre» (2011, s.20). Dette er vesentlig for utvikling av aktive samfunnsborgere og et velfungerende, demokratisk samfunn.

Til tross for at litteratur kan øve oss til å bli gode samfunnsborgere, kan den ikke gi oss noe konkret fasit for hvordan vi bør handle moralsk. Nussbaum (referert i Engelstad, 2016, s.22) sier at det derimot er «*hvordan* vi leser, tolker og formidler et verk som er avgjørende, ikke om verket i seg selv inneholder de korrekte politiske og moralske verdiene eller ikke». Hun påpeker at det også er nødvendig at teksten forstyrrer oss om den skal spille sin samfunnsrolle (s.41). Årsaken er at et slikt ubehag utfordrer leseren sin tankegang ved å stille spørsmål til det som leses. Bøkene *The Hate U Give* og *Tante Ulrikkes vei* vil med dette som utgangspunkt ikke kunne gi leseren noe fasit på de valg han eller hun bør ta i det virkelige liv. Ved å studere etiske spørsmål som de litterære karakterene blir konfrontert med, kan litteraturen likevel bidra til en større forståelse for temaet rasisme, og hvordan opptre som gode borgere på tvers av etniske, kulturelle og språklige tilhørigheter.

2.4.3 Demokrati og medborgerskap i litteraturundervisningen

I *store norske leksikon* står det skrevet at «demokrati, også kalt folkestyre, er en styreform der folket, forstått som landets voksne innbyggere, velger representanter som utformer lovene og tar viktige politiske beslutninger» (Hovde, Svensson & Dag, 2019). Fra et historisk perspektiv er demokrati en betegnelse på et beslutningssystem der lover, ledelse og politikk blir direkte eller indirekte bestemt av flertallet (Norad, 2018). I et bredere perspektiv kan man si at demokrati handler om å leve og delta i samfunnet. Ifølge FN-sambandet består demokrati av fire dimensjoner (2020) Dimensjonene er: 1) En statsform med folkestyre 2) menneskerettigheter og en uavhengig domstol 3) borgernes aktive deltakelse og 4) demokrati som et felles verdigrunnlag for befolkningen.

Dimensjonen om borgernes aktive deltakelse dreier seg om å skape et samfunn der borgere engasjerer seg i form av politisk deltakelse. Eksempelvis kan det handle om å stemme ved valg, følge med på politiske diskusjoner eller selv stille til valg. Politisk deltakelse kan også ses i sammenheng med begrepet *medborgerskap*, som ifølge FN-sambandet «handler både om *mulighetene* for å kunne delta i demokratiet, og om borgernes ansvar og *faktiske* deltakelse i demokratiet (...)» (2020). Muligheten til kunne delta i demokratiet handler om at alle skal bli behandlet som likeverdige medlemmer av et samfunn, der alle kan benytte seg av de samme rettighetene. Det er dog viktig at vi deltar i samfunnet og tar i bruk rettighetene om en skal regnes som aktive medborgere.

Begreper som demokrati og medborgerskap er også å finne i grunnopplæringen. Skolens verdier som står beskrevet i opplæringslovens formålsparagraf bygger på kristen og humanistisk tro, og regnes som grunnlaget for vårt demokrati (Kunnskapsdepartementet, 2017, s.5). Dette innebærer å ha toleranse, forståelse, i tillegg til gjensidig respekt for hverandre, og den enkeltes tros – og ytringsfrihet. (s.9). Demokrati og medborgerskap som tverrfaglig tema i fagfornyelsen av læreplanen skal bidra til kunnskap, samt utvikle verdier og holdninger som må til for å kunne leve i et demokrati. Det tverrfaglige temaet skaper en innfallsvinkel til rasisme ved å knytte temaet sammen med mangfold, menneskerettigheter og likeverd (Kunnskapsdepartementet 2017, s.13). Eksempelvis kan temaet bidra til å skape et samfunn der vi behandler alle som likeverdige mennesker. Dette samsvarer med Wiese og Wiese som mener at det er viktig med et fellesskap der vi oppfører oss som medborgere på tvers av etniske, kulturelle og språklige forhold (2012). Ved å se på alle som medborgere i et felles samfunn, vil det kunne forhindre utenforskap, rasisme, mobbing og annen hets.

Temaet demokrati og medborgerskap skal utforskes i flere fag, og skal bidra til at elevene ser sammenhenger samt løsninger på forskjellige problemer fra flere innfallsvinkler. I forbindelse med litteraturundervisningen vil det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap gi innblikk i andres menneskers livssituasjoner og utfordringer, noe som kan utvikle toleranse, gjensidig respekt for andre menneskers perspektiver (Utdanningsdirektoratet, 2019b, s.3-4). Dette kan ses i sammenheng med Nussbaum som mener at litteraturarbeid er nødvendig for å kunne utvikle elever til samfunnsborgere med et empatisk syn på mennesker ulik seg selv (2016, s.29). Nussbaum poengterer også at det er viktig å oppmuntre elevene til kritisk lesning, der en ikke bare føler med og erfarer, men også stiller kritiske spørsmål til egen erfaring (2016, s.43). En slik lesning kan bidra til at elevene setter spørsmålstegn ved egne verdier og holdninger. Å bruke bøkene *The Hate U Give* og *Tante Ulrikkes vei* i litteraturundervisningen kan være en døråpner til å lære om rasisme, i tillegg til å kunne reflektere rundt egne holdninger og hva vi selv kan gjøre for å opptre som gode medborgere i et demokratisk samfunn.

Å reflektere rundt egne holdninger er ifølge Solveig Moldrheim viktig for å bryte ned fordommer (2014, s.4). Moldrheim er både PhD-kandidat i historiedidaktikk ved Universitetet i Bergen, og rådgiver hos Dembra (Demokratisk beredskap mot rasisme og antisemittisme) på Vestlandet. Moldrheim forklarer at «en fordom består både av en

oppfatning og en holdning. Oppfatningen kan i hovedsak knytte til kunnskap, holdningen kan i større grad knyttes til følelser» (s.4). For å kunne bryte ned fordommer, må en endre på tidligere kunnskap, men viktigst av alt er å endre den emosjonelle intelligensen.

Undervisning som tar i bruk denne kunnskapen, kan ifølge Moldrheim gi større grobunn for holdningsendring enn undervisning kun basert på informasjon (s.13). Hun nevner litteratur som et godt eksempel, da det utvikler evnen til å ta et annet menneskes perspektiv og trener derfor opp vår emosjonelle kapasitet.

2.5 Metode

Ifølge Per Thomas Andersen, Gitte Mose og Thorstein Norheim kan litteraturvitenskapelig metode defineres som «en systematisk fremgangsmåte, der man undersøker og stiller spørsmål til sin gjenstand, det vil si objektet for å oppnå viten» (2012, s.18). Masteroppgaven vil ha et hovedfokus på protagonistene i to romaner, og på hvilke måter de formidler temaet rasisme. Den litteraturvitenskapelige metoden som jeg vil ta i bruk er dermed litterær analyse, med utgangspunkt i nærlesing. *Close-reading*, eller nærlesing, er å studere virkemidler og strukturer i en tekst, for å så finne ut hvilke funksjoner de har som helhet i den bestemte teksten (Schur, 1998, s. 5). Nærlesing er altså ikke en isolert del av den litterære analysen, men forankret gjennom ulike valg som tilnærming og teori. Dette bidrar til å kunne få en dypere forståelse av teksten enn ved vanlig, lineær lesing.

Nærlesing

Nærlesing er vanligvis forbundet med den teoretiske retningen *nykritikken* som oppstod på 1930-tallet (Smith, 2016, s.59-60). Det er dog viktig å poengtere at ikke all nærlesing er nykritikk, men at retningen har blitt ansett som viktig i utviklingen av nærlesing som metode (Kallestad & Røskeland, 2020, s.48). Nykritikken kom som en reaksjon på for mye fokus rundt årsaksforklaringer (forfatterens liv, leserreaksjoner, tidligere verk eller relevant teori). Det nye perspektivet skulle derimot behandle det litterære verket som en selvstendig enhet. Barbara Hernstein Smith forklarer slik kritisk lesing som en øvelse i omvendt konstruksjon, der man tar utgangspunkt i en gjenstand for å så plukke delene fra hverandre og studere hvordan de fungerer som helhet (2016, s.60). Gjenstanden, eller verket undersøker deelementer som tekstens form, språk, struktur og tematikk. Uansett hvilke elementer en velger å fokusere på, skal alle påstander ha belegg i teksten. David Schur sier at: «We base our own claims on the

evidence, and by means of the evidence, conclusions can be convincingly communicated to others” (1998, s. 7). Ved å ha belegg i teksten for det en skriver, vil man med andre ord kunne bekrefte og bevise resonnementene som blir gjort i tolkningen.

Nærlesing har av enkelte blitt kritisert fordi den er omfattende. En av dem er Franco Moretti (referert i Smith, 2016, s.63) som mener at nærlesing bare får dekket en liten brøkdel av litteratur som er tilgjengelig. Moretti utviklet fjernlesing som motsvar hvor en bruker et program som analyserer litteraturen som data (s.64). På denne måten kan en undersøke et større antall bøker. Professor Matthew Jockers (referert i Smith, 2016, s.67) støtter fjernlesing som metode, ettersom stordata kan redusere subjektiviteten som oppstår i nærlesing. Smith sier seg uenig og skriver: «The fact that a critics interpretation is based in part of his or her observations as an individual reader does not compromise the interest or usefulness of that interpretation” (2016, s.68) Smith mener at personlige observasjoner ikke ødelegger essensen i tolkningen. Hun forklarer at det gir muligheten til å kunne dele ulike tolkninger av samme verk, noe som ofte er motivasjonen for en litterær analyse. I tillegg legger nærlesing som tidligere nevnt vekt på at uansett observasjoner og påstander, må en ha belegg i teksten for å vise at det en påstår stemmer.

Litterær analyse

I en litterær analyse må en avgrense hvilke aspekter ved teksten som skal studeres nærmere. Schur påpeker at: “(...) Each choice will ideally share in the concurrent development of a coherent interpretive viewpoint” (1998, s.7). Hver enkelt leser vil analysere en tekst forskjellig, der valgene som blir tatt er med i utviklingen av en helhetlig tolkning. Ved å selv velge ut hva jeg ville fokusere samt undersøke, kan tolkningen som tidligere nevnt bære preg av noe subjektivitet. Min forståelse vil derfor ikke kunne forstås som en generell oppfattelse av tekstene, men som et bidrag til det mangfoldet av tolkninger bøkene kan generere. Analysen vil ha belegg i teksten der sitater og tekstelementer kommenteres og begrunnes underveis. I tillegg vil analysen forankres i teori og begreper som vil øke reliabiliteten ved å skape avstand mellom teksten og meg selv.

På bakgrunn av oppgavens problemstilling har jeg hentet ut elementer fra tekstene som kan si noe om på hvilke måter protagonistene opplever rasisme, og hvordan rasisme påvirker protagonistenes relasjoner til andre karakterer. I tillegg vil analysen av bøkene kunne si noe

om hvilke muligheter de har til å brukes i en didaktisk skolesammenheng. Eksemplene fra tekstene ble hentet ut med bruk av fargekoder til å organisere ulike elementer og sitater. De utvalgte elementene fra tekstene ble så kategorisert og delt inn i dokumenter som beskriver tema, miljø, språk, synsvinkel og litterære karakterer. Bruk av fargekoder og dokumenter bidro til en mer systematisk oversikt over relevante eksempler fra bøkene. Til slutt ble analysene sett i et mer komparativt lys, der eksempler fra de enkelte tekstene ble sammenlignet og drøftet som helhet, og i tilknytning til relevant teori.

3. Analyse

I de neste kapitlene vil jeg undersøke på hvilke måter protagonistene opplever rasisme, og hvilke konsekvenser det får for eget liv. I tillegg vil jeg se på hvordan rasisme påvirker protagonistenes relasjoner til andre karakterer. Den første romanen jeg vil ta for meg er *The Hate U Give* (2017) av Angie Thomas.

3.1 Analyse av *The Hate U Give*

3.1.1 Presentasjon og handlingsreferat

Boka *The Hate U Give* handler om Starr Carter som lever i to forskjellige verdener: det fattige lokalmiljøet i Garden Heights, hennes hjemsted, og den mer velstående privatskolen i forstaden, hvor både kjæreste og venner befinner seg. En kveld når Starr og barndomsvennen Khalil kjører hjemover, blir han skutt og drept av en hvit politimann til tross for at han er ubevæpnet. Like etter hendelsen velger politimannen å sikte pistolen mot Starr frem til hjelpen kommer. Khalils død bidrar til emosjonelle og sterke reaksjoner i både nabolaget og resten av landet. Dette fører til demonstrasjoner og opprør, men i privatskolemiljøet merker Starr at hendelsen derimot blir sett på med fordommer. Starr blir nødt til å velge om hun skal heve stemmen sin for Khalil og det svarte miljøet, eller holde tett for å beholde anonymiteten.

Oppbygning av boka

Boken er delt inn i fem deler som tar for seg ulike tidspunkt før og etter hendelsen med Khalil. Del 1 som heter «Da det skjer» viser til Starr som drar på en fest i nabolaget der hun møter på barndomsvennen sin, Khalil. Etter festen kjører de hjemover og blir stoppet av politioffiseren som kalles for Én-femten, der situasjonen resulterer i at Khalil blir skutt og drept. Hendelsen

med Khalil aktualiserer mange av problemstillingene som Starr må forholde seg til videre i historien. Del 2 til 4 tar for seg Starrs hverdag i ukene etter Khalils død, og hvordan hun håndterer hendelsen sammen med tenåringsproblemer angående vennskap og kjærlighet. Del 5 heter «tretten uker etter at det skjedde», der Starr må ta en avgjørelse om hun skal stå frem som Khalils vitne eller ei, og hvilke konsekvenser valget vil få for Starr.

The Hate U Give blir fortalt med bruk av førstepersonforteller og intern synsvinkel. Starr er protagonisten i fortellingen og er dermed fysisk til stede i teksten. All informasjon vi får om Starr og andre karakterer, blir dermed presentert gjennom hennes øyne. Fortellermåten og språket til Starr blir viktig for hvordan vi som lesere forstår hendelser, dialoger og handlinger som utspiller seg i fortellingen. I tillegg blir språket viktig for karakterisering av Starr. Eksempelvis kan språket si noe om hennes identitet – hvem hun er, presenterer seg som eller har lyst å være.

Tittelen *The Hate U Give* er inspirert av rapperen Tupac og viser til viktige temaer som rasisme og urettferdighet. I boken blir det forklart av både Khalil og Starrs far at det kommer fra akronymet «Thug life» som står for: «The Hate U Give Little Infants, Fucks Everyone» (s.173). Bokens tittel og akronym beskriver hvordan hatet og urettferdigheten som rasismen bidrar til, ødelegger for alle og vil påvirke kommende generasjoner. For eksempel medfører rasismen til at flere i Garden Heights bor i fattigdom og må ty til narkotikahandel for å overleve, noe som videre blir brukt til å degradere dem som individer. Vi får også lese om hvordan samfunnet bruker stereotyper av svarte for å kunne forsvare politivold og rasistiske holdninger. Dette er tydeligst i hvordan politimannen Én-femten som drepte Khalil, forsvaret handlingen. Han begrunner det med at Khalil trolig holdt en pistol fordi han var svart og kom fra Garden Heights, noe som betyr at han mest sannsynlig var kriminell og voldelig (s. 250). En kan også lese om hvordan media prøver å skjule politimannens handlinger ved å fremstille dem som logiske og forsvarlig ettersom Khalil var en narkolanger (s.279).

3.1.2 Sted

Hjemplassen og skolemiljøet i *The Hate U Give* kan si noe om Starr og hvilke forhold hun lever under. Som sagt tidligere kan miljø være med på å karakterisere en litterær person (Lothe, 2003, s.122). Jeg vil først presentere miljøet i Garden Heights, og hvordan det kan si

noe om Starrs bakgrunn og hvor hun kommer fra. Til slutt vil jeg presentere miljøet på privatskolen Williamson Prep og på hvilke måter det påvirker Starr til å endre væremåte og talemåte.

Garden Heights

Garden Heights er nabolaget hvor Starr og familien bor. Nabolaget er preget av fattigdom, noe som går utover både utdanning og jobbmuligheter. I en samtale mellom Starr og faren Maverick forklarer han hvordan samfunnet er konstruert for å gi plasser som Garden Heights mindre og dårligere ressurser. Han sier: «Amerikanske storkonsern skaper ingen arbeidsplasser i våre nabolag, og gudene skal vite at de ikke slåss om å ansette oss. Det hjelper faen ikke å ha utdanning engang, når så mange av skolene i nabolaget vårt ikke forbereder oss godt nok.» (s.174). Dårlige ressurser resulterer i at flere blir gjengmedlemmer eller å selge dop for å kunne tjene penger til livets opphold. Fordi Garden Heights består av gjenger og dop, oppstår det ofte vold i nabolaget. Starr beskriver eksempelvis hvordan huset deres er omgitt av et nettinggjerd og at hun må låse dørene, holde seg inne og ikke slippe noen inn: «Dette er ikke overlevelsestaktikk i tilfelle zombieangrep, det er helt vanlige instruksjoner til nøkkelbarn i Garden Heights» (s.123). Til tross for at vold og kriminalitet er skremmende, er det et faktum i livet til Starr som lever i Garden Heights.

Garden Heights og politiet

Å være mørkhudet, i tillegg til å bo i et miljø som Garden Heights, bidrar ifølge faren til at de er mer utsatt for å bli stoppet av politiet, i verste tilfelle med bruk av vold og brutalitet. Gjennom boken gjentar Starr ofte læresetninger fra faren som hun skal brukes i tilfelle hun blir stoppet av politiet: «'Du skal gjøre akkurat det de ber deg om, Starr-Starr', sa han. 'Hold hendene så de ser dem. Ingen brå bevegelser. Ikke snakk med mindre du blir tilsnakka.'» (s.26). Når hun ser en offiser eller opplever å bli stoppet av politiet, gjentar hun disse setningene for seg selv. Gjentakelsen av praten gir oss som lesere inntrykk av at politibrutalitet er et vanlig fenomen i Garden Heights. Det blir også synlig når Starr og Khalil blir stoppet av politiet på vei hjem, der de blir siktet på med offiserens pistol uten at de oppfører seg truende.

Hvordan Starr og Khalil blir behandlet av politiet, kan ses i sammenheng med forskningsdirektør Roger Grimshaw som mener at finnes holdninger innebygd i strafferettslig

praksis som kan forårsake systemisk urettferdighet blant minoriteter (2020). Grimshaw hevder at det dog ikke er slik at hver eneste offiser har fordommer, eller at minoriteter aldri gjør kriminelle handlinger, men at det noe innebygd i strafferettslig praksis som skaper systematisk urettferdighet. Slik kan det oppstå holdninger basert på stereotypier mot svarte, eller for eksempel hvordan en narkolanger eller gjengmedlem ser ut (2020). Stereotypiene blir deretter brukt for å identifisere hvem som er mistenkelig.

Gardens Heights er preget av rasisme, fattigdom og vold, men det er også et sammensveiset samfunn som står sammen under vanskelige omstendigheter. Dette er særlig tydelig etter Khalils død. Når Khalil, som også var fra Gardens Heights, blir skutt og drept, uten å få den rettferdigheten han fortjente, oppstår det demonstrasjoner og opprør. Demonstrasjonene er nabolaget sin måte å vise samhold og styrke på. Enda Garden Heights har sine positive sider, fremstilles det i media som «et nabolag som er beryktet for narkotikavirksomhet og gjengkriminalitet» (s.249). Starr blir opprørt over hvordan de har valgt ut de verste sidene av nabolaget, uten å være klar over de gode. Hun nevner for eksempel Mrs. Rooks som kommer med kaker, butikkansatte Mr. Reuben som husker alle faste kunders navn, eller folk som Starr og familien hennes.

Williamson Prep

Et annet miljø som påvirker Starr, er det som befinner seg på privatskolen Williamson Prep. Moren til Starr vil få henne ut av miljøet i Garden Heights og flytter derfor barna sine til en privatskole med bedre ressurser, forutsetninger og som hun mener skaper trygge rammer. Majoriteten på skolen er dog hvit, noe som gjør at Starr føler seg annerledes. Det blir spesielt synlig når hun beskriver hvordan hun får nedvergende blikk i gangen, eller ved at elevene behandler henne som representant for «de svarte». Miljøet på skolen påvirker Starrs oppførsel og væremåte, både fordi hun ikke vil skille seg ut, men også fordi hun vil unngå rasistiske kommentarer og handlinger. Å gå på Williamson Prep påvirker også Starrs relasjoner til Garden Heights (s.202). Venninnen Kenya fra nabolaget, mener for eksempel at Starr er feig om hun ikke velger å fortelle at hun er vitne til Khalil. Hun mener også at Starr skammer seg over Garden Heights etter at hun begynte på Williamson Prep, og at dette er en av grunnene til at Starr velger å skjule det faktum at hun er vitne til Khalils død.

Miljøene i *The Hate U Give* kan med andre ord vise til hvorfor Starr veksler mellom to verdener som hun gjør, og hvilke konsekvenser det har. Fordi nabolaget til Starr er preget av

rasisme fra samfunnet rundt, påvirker det livet og oppveksten hennes. Starr vet selv at nabolaget har sine gode sider, men at det blir utelukket gjennom medias fremstilling, noe som gjør at hun velger å skjule den siden av henne på Williamson Prep. Hun tilpasser både talemåte og væremåte for å ikke bli sett på som getto. Ved å skjule hvor hun kommer fra, vil Starr kunne unngå fordommer, rasistiske kommentarer, og eventuelt handlinger. På den andre siden uttrykker venninnen Kenya fra Garden Heights at Starr virker som om hun skammer seg over nabolaget når hun velger å skjule hvor hun kommer fra.

3.1.3 Protagonist

Bruk av tankereferat tillater leseren å kunne forstå handlinger, indre tanker og følelser som utspiller seg til enhver tid. Kontinuerlig tilgang til Starr fra et emosjonelt perspektiv, gjør det også lettere å ha medlidenhet med henne gjennom hele fortellingen. Eksempelvis får vi en bedre forståelse for hvordan hun sliter med å finne sin plass i verden. Hun veksler stadig mellom å være Starr som er en del av det hvite miljøet på Williamson Prep, og Starr fra gettoen i Garden Heights.

Jeg skal bare være normale Starr og ha en helt normal dag på normale Williamson. Det vil si å skru på den bryteren i hjernen min som gjør meg til Williamson-Starr. Williamson-Starr holder munn når hun blir forbanna på folk, for ikke å bli stemplet som «den sinte svarte jenta». Williamson-Starr er imøtekommende (...) Kort sagt: Williamson-Starr gir ingen grunn til å kalle henne getto. Jeg hater meg selv for det, men gjør det likevel. (Thomas, 2017, s.76-77)

Sitatet ovenfor viser at Starr endrer seg for å passe inn. Det kan virke som at hun frykter at andre har negative oppfatninger av henne på grunn av karakteristikk som hudfarge og hjemplass. Eksempelvis når Starr sier at hun endrer seg for å ikke bli stemplet som «den sinte svarte jenta», viser det til stereotypier og fordommer fra omverden. Starr sin strategi for å passe inn er å drive kodeveksling. *Code-switching*, kodeveksling på norsk, kan defineres som «the modifying of one's speech, behavior, appearance, etc. to adapt to different sociocultural norms» (Dictionary, u.å.). Kodeveksling skjer ofte bevisst eller ubevisst når en ønsker å vise eller uttrykke samhørighet med en spesifikk, sosial gruppe.

Språk

Med bruk av førstepersonforteller og intern synsvinkel, er det som tidligere nevnt gjennom Starrs perspektiv og hennes direkte, slangpregete talemåte vi følger historien. Starr tilpasser språket når hun snakker med personer fra det hvite miljøet. For å passe inn på Williamson Prep velger hun derfor å skjule slangen hun ellers tar i bruk hjemme i Garden Heights. Starr sier: «Williamson-Starr bruker ikke slang (...) selv om de hvite vennene hennes gjør det. De blir kule når de brukte slang. Hun blir 'getto'» (s.76). Starr forklarer også om hvordan hun tar seg selv i å analysere hvert minste ord med omhu for å ikke si noe på feil måte.

Herregud, så slitsomt det er å være to personer på én gang. Jeg har lært meg å snakke med to forskjellige stemmer og bare si visse ting i nærvær av visse mennesker. Jeg er blitt en mester i det. (Thomas, 2017, s.302)

Starr har automatisert bruken av to ulike stemmer basert på hvilke miljø hun er i, noe som står i tråd med Starrs bruk av kodeveksling. Det ligger med andre ord en verdi i språket da hennes to ulike talemåter er en del av Starrs identitet, og for å kunne vise tilhørighet til et bestemt fellesskap. At hun tilpasser språket, kan også vise til fordommer fra omverden der bruk av slang blir fremstilt som om det har ikke noen verdi, og derfor noe Starr må skjule.

Hendelser

Ved å kunne lese om Starr fra et emosjonelt perspektiv, får en også full innsikt i hennes opplevelse av hendelsen der Khalil blir drept. Hun beskriver hvordan politioffiser Én-femten unødvendig stopper bilen til Khalil og fyrer tre skudd mot han i det han drar opp en hårbørste fra bilen. Etter hendelsen velger politimannen å rette våpenet sitt mot Starr frem til utrykningen kommer, da han fortsatt ser på henne som en trussel. Når Starr prøver å forklare hva som skjer i den gitte situasjonen, sliter hun med å uttrykke seg fullstendig.

Det kommer et øredøvende skrik fra et sted inni meg; det eksploderer i strupen og bruker hver tomme av kroppen min for å høres (...) «nei, nei, nei,» er alt jeg greier å si, som om jeg er ett år gammel og det er det eneste ordet jeg kan. (Thomas, 2017, s.29-30)

Hendelsen med Khalil preger Starr ettersom hun er vitne til at en nær venn blir drept, uten grunn. Hindringer i omverden gjør det likevel vanskelig for Starr å kunne si ifra og snakke om hendelsen med Khalil. Dette står i konflikt med den ellers direkte talemåten vi får oppleve

gjennom hennes tanker og følelser. I likhet med hvordan hun tilpasser talemåte, velger hun å tilpasse egne meninger og reaksjoner. Med bruk av tilbakeblikk får vi lese om hvordan hun tidligere har prøvd å ytre sine meninger om rasisme, men at hun ble møtt med motstand av sin eldste venninne fra Williamson, Hailey. Dette påvirker Starr som blir usikker på hvordan hun skal reagere på hendelser. Skal hun uttrykke det for verden eller holde det inni seg. Starr sier: «Jeg har alltid sagt at om jeg blir vitne til noe sånt, så skulle jeg rope høyest av alle, sørge for at hele verden fikk vite hva som skjedde. Nå er jeg den personen, og jeg er redd for å si noe» (Thomas, 2017, s.40).

Når Starr opplever negative holdninger til Khalils død, forsterker det hennes usikkerhet for om hun fortelle at det var hun som var vitne til hendelsen. Når venninnene på Williamson spør om hun kjente «den narkolangeren som ble skutt av politiet ...», velger hun derfor å lyve heller enn å reagere på utsagnet: «Jeg svelger og hvisker: 'Det er ikke den samme Khalil som jeg kjenner'.» (s.118). Valget er basert på Khalils fremstilling som kriminell i media, og at det kan påvirke hvordan de ser på Starr om hun forteller sannheten: «Hvis det blir kjent at jeg var i bilen, hva blir jeg da? Gettogangsterjenta som hang med en narkolanger?» (s.118). Å ikke si sannheten og stå opp for egne meninger, påfører Starr skam.

Jeg fornekter ham, for faen, sletter så å si alle de gangene vi har ledd sammen, alle klemmene, alle tårene, hvert eneste lille sekund. Jeg roper unnskyld inni meg, om og om igjen, en million unnskyldninger, og jeg håper de når Khalil, hvor han enn er, selv om det aldri vil være nok. Men jeg måtte gjøre det. Jeg bare måtte.

(Thomas, 2017, s.118)

Gjennom sitatet blir vi som lesere blir trukket inn i hennes smerte og sinne. Tausheten om Khalil får frem Starrs dilemma om hvor vanskelig det kan være å snakke ut, ettersom man kan bli stemplet og assosiert med negative trekk. Både hvordan Khalil blir beskrevet, og hvordan Starr er redd hun skal bli stemplet, kan ses i sammenheng med Bangstad og Døving sin definisjon av rasisme (2015, s.16). Som tidligere nevnt i teoridelen definerer de rasisme om å dele mennesker inn i grupper basert på sin tilhørighet. Dette blir så assosiert med negative trekk, som blir brukt til å kunne diskriminere og ekskludere uavhengig om det grunnet hudfarge, religion, kultur eller språk.

Konsekvenser av rasisme

Starrs frykt for å fortelle sannheten påvirker henne i stor grad. Men når det stadig oppstår flere kommentarer og saker som fremstiller Khalil som kriminell og farlig, ser Starr seg nødt til å fortelle hva som egentlig skjedde. Hun takker for eksempel ja til å vitne for Khalil, i tillegg velger hun å stille til intervju for å fortelle sin side av hendelsen.

«Du skulle ønske politiet ikke hadde så mange fordommer mot svarte mennesker?»

Klargjør hun. «Ja. Dette skjedde fordi han – jeg greier ikke å si navnet hans – «tok det for gitt at vi var ute etter å lage bråk. Fordi vi er svarte, og fordi vi bor der vi bor. Vi var jo bare to helt vanlige ungdommer som passet på våre egne saker, ikke sant?

Hans fordommer drepte Khalil. Og de kunne ha drept meg.» (Thomas, 2017, s.291)

At Starr gradvis står frem og forteller sannheten, får konsekvenser for skillet mellom Garden Heights-Starr og Williamson-Starr. Når både venner og kjæreste skjønner at det faktisk er Starr som er vitne, frykter hun det verste - at hun selv blir sett på som ingenting annet enn en gettojente som hang med en narkolanger. Starr innser imidlertid at de som virkelig bryr seg om henne, ikke vil henne noe annet enn godt. Starr anerkjenner at hun ikke lenger trenger å skifte mellom de to motstridene identitetene, og at de heller kan forenes til én som kan vises i begge verdener. Starr sier at: «De to verdene mine støtte nettopp sammen. Forbausende nok er alt ok.» (s.359). Starr vektlegger også at man ikke bør skamme seg over hvem man er, hvor man kommer fra eller hva man har gjennomgått. Starr har dermed utviklet seg fra å skjule sider av seg selv som talemåte og væremåte, til å innse at det er en del av henne.

Jeg kan ikke forandre hvor jeg kommer fra, eller hva jeg har vært gjennom, så hvorfor skulle jeg skamme meg over det som gjør meg til meg? Det blir jo som å skamme seg over seg selv. Nei. Ikke faen. (Thomas, 2017, s.440)

En like stor og viktig endring hos Starr, skjer i slutten av fortellingen da hun får vite at Énfemten ikke vil bli dømt for drapet på Khalil. Mellom sinne og frustrasjonen forstår Starr at det tydeligvis ikke er nok å bare fortelle sannheten; man må kjempe om en skal oppnå rettferd. Starr fremstår som en heltinne ved å være fryktløs i kampen mot rasisme. Hun bestemmer seg derfor for å delta i de kommende demonstrasjonene og opptøyene for Khalil. Hun er ikke lenger redd for å bruke stemmen sin da hun forstår at det er hennes

viktigste våpen. Starr står opp mellom folkemengden og ytrer seg fritt om hvem hun er, og at det skjedde med Khalil var galt: «'Alle snakker om hvordan Khalil døde', sier jeg. 'Men dette handler ikke om hvordan Khalil døde. Det handler om at han levde. Hans liv telte. Khalil levde!' Jeg ser på politiet igjen. 'Hører dere hva jeg sier? Khalil levde!'" (s.411). Til tross for at Én-femten ikke ble dømt, og Khalil ikke fikk den rettferdigheten han fortjente, viser Starr at man uansett aldri må gi opp. Boken slutter med at Starr sier: «Jeg skal aldri glemme, Khalil. Jeg skal aldri gi opp. Jeg skal aldri tie. Det lover jeg» (s.443). Slutten viser Starrs utvikling fra å være for redd til å ytre egne meninger, til å bruke stemmen sin for å oppnå rettferd. For skal en få slutt på all elendighet og «Thug life», må en våge å kjempe.

3.1.4 Sentrale sekundærkarakterer

I dette kapittelet vil jeg presentere de såkalte støttende karakterene i *The Hate U Give*, ettersom de er essensielle for handlingen og protagonisten Starr. Karakterisering av de støttende karakterene blir som regel først skildret med bruk av direkte presentasjon, ved at Starr presenterer karakterene på en oppsummerende måte. Direkte presentasjon blir så støttet opp med indirekte presentasjoner (Lothe, 2003, s.121). Gjennom Starrs perspektiv blir de støttende karakterene blant annet skildret ut ifra utseende, hvilke handlinger de gjør, og gjennom dialoger som utspiller seg i løpet av boka. Hva Starr legger merke til og kommenterer, påvirker hvordan vi som lesere oppfatter dem. De støttende karakterene som jeg har valgt å fokusere på i analysen, er de jeg føler i størst grad blir påvirket av rasismen Starr opplever og er vitne til. Jeg har derfor valgt å fokusere på familiemedlemmer som faren Maverick og onkelen Carlos, samt kjæresten Chris, og venninnen Hailey.

Familie

Maverick fremstår som en tøff, men kjærlig far. Starr forteller at faren en gang var gjengmedlem, men valgte å forlate det livet når han fikk barn. Det blir også forklart at Maverick vokste opp under dårlige omstendigheter hvor han selv så hva rasisme kunne gjøre mot en person, men også et samfunn. Han forklarer til Starr om hvorfor noen er mer utsatt for rasisme enn andre, og hvordan verden er konstruert slik at svarte, minoriteter, fattige ikke skal ha de samme ressursene på lik linje med hvite (s.173). Mangel på ressurser og muligheter i livet vil ifølge Maverick bidra til at noen ender i dårlige miljø, eller må ty til narkotikahandel for å kunne overleve. Faren avslutter samtalen med å si at «Det er hatet de gir oss, et system som er konstruert for å virke mot oss. Det er Thug Life.» (s.175). Maverick

sine samtaler med Starr kan ses i sammenheng med begrepet Race-socialization som blir definert som en prosess unge afroamerikanere må gjennom for å forstå sin identitet, rolle og posisjon i møte med rasisme (Gaskin, 2015) Foreldre blir beskrevet som viktige støttespillere til å lære barn om rasisme, og hvordan de skal håndtere fenomenet.

Farens Maverick ser opp til rapperen Tupac, samt den politiske gruppen Black Panthers og deres tipunksprogram om svart stolthet (s.322). Med inspirasjon fra Tupac og Black Panthers, uttrykker han stadig til Starr at man aldri må være redd for å stå opp for det man tror på, da det er nødvendig for å kunne skape en bedre verden. Farens engasjement og mot står i kontrast til Starrs frykt for å uttale seg om hendelsen med Khalil. Starr uttrykker ofte at hun skammer seg over å ikke være like modig som faren. Likevel bidrar samtaler dem imellom til at Starr gradvis forstår urettferdigheten rundt seg, i tillegg til refleksjon over egne verdier, som ærlighet og rettferdighet.

«Folk er sinte fordi Én-femten ikke er blitt tiltalt,» sier jeg, «men også fordi han ikke er den første til å gjøre noe sånt som dette og slippe unna med det. Det har skjedd flere ganger, og folk vil fortsette å gjøre opprør helt til det endrer seg (...) «Det må skje en endring.» Jeg får en kump i halsen idet sannheten slår meg. Hardt. «Det er derfor folk protesterer, ikke sant? Fordi det ikke vil endre seg med mindre vi gjør noe.» «Nettopp. Vi kan ikke tie.» «Så jeg kan ikke tie.» (Thomas, 2017, s.175-176)

Faren til Starr er imidlertid tydelig på å fortelle henne at hun ikke må noe som helst. Han sier: «'Hvis du ikke vil si noe, er det ditt valg, men ikke gjør det fordi du er redd for dem.' (...) Han kysser meg i panna. 'Hvis du tror du er klar til å snakke, baby, så gjør det. Jeg passer på deg.'» (s.204-205). Samtalen får Starr til å reflektere over temaet rasisme, men en kan også tenke seg til at samtalen er med på å styrke deres relasjon, ettersom den viser trygghet og støtte. Far og datter relasjonen viser seg å stå enda sterkere enn før, fordi de vet at de står sammen gjennom tykt og tynt.

Onkel Carlos

Mens Maverick mener at Khalils død var rasistisk motivert, viser det seg at ikke alle deler samme synspunkt på hendelsen. En av dem er Starr sin onkel, Carlos. Onkel Carlos jobber i politiet og bor i et velstående, inngjerdet nabolag der flertallet er hvit. Omstendighetene står i kontrast til Starr og familien som bor i Garden Heights, et nabolag preget av fattigdom og

kriminalitet. Maverick er Starrs biologiske far, men onkelen ble som en farsfigur da Maverick endte i fengsel tilbake i tid. Onkel Carlos er derfor en stor del av Starr sitt liv, men når det viser seg at Én-femten er hans kollega, begynner både hun og faren å tvile på hvilke side han er på. Carlos prøver imidlertid å betrygge Starr om at han alltid vil beskytte henne (s.58). Mens Maverick er skråsikker i at hendelsen med Khalil var av rasistiske årsaker, prøver onkel Carlos å se hendelsen fra begge sider. Carlos mener at sjansen for at Khalil truet Én-femten er stor, ettersom han mest sannsynlig var en narkolanger fra Garden Heights. Til tross for at Carlos mener at han ser på situasjonen med rettferdig øyne, kan det også diskuteres om han sitter med egne fordommer mot dem som bor i Garden Heights.

«Dette handler ikke om svart eller hvit», sier han.

«Pisspreik», sier pappa. «Dersom dette hadde skjedd ute i Riverton Hills og gutten het Richie, ville vi aldri hatt denne samtalen» (...) «Jeg har hørt at han solgte dop,» sier onkel Carlos. «Og da er det liksom greit?» spør pappa (...) «Du sa det jo selv, han trodde Khalil var narkolanger,» sier pappa. «En *gangster*. Og hvor fikk han det fra? Hva? Bare ved å se på Khalil? Forklar meg det, du som er kriminaletterforsker?» (Thomas, 2017, s.57-58)

Utover handlingen innser imidlertid Carlos at han tok feil angående Khalil og hvordan han døde. Måten politimannen Én-femten forklarer hendelsen til media gjør Carlos svært provosert, og påfører ham skam over eget yrke. Han forteller til Starr: «'Jeg hater at jeg falt for det resonnementet, å skulle prøve å rasjonalisere at han ble drept. Når alt kommer til alt, dreper man ikke folk for å åpne en bildør. Gjør du det, kan du ikke være politimann.'» (s.259). Samtalen med Carlos gir Starr mer troen på politiet og at det finnes dem som vil beskytte og opprettholde rettferdighet i samfunnet. Den viktigste årsaken til at Carlos skifter mening, er likevel det faktum at Starr ble siktet på med pistolen til Én-femten, uten grunn. Carlos uttrykker at han vil gjøre alt for å beskytte henne.

Selv om Carlos vil gjøre alt for Starr, er han ikke enig i hvordan Maverick velger å håndtere situasjonen angående Starr og Khalil, spesielt hvis det er på kanten med loven. Eksempelvis når Maverick mener at familien får trusler fra politiet fordi de vil at Starr skal tie angående Khalils død, velger han å beskytte familien med hjelp av gjengmedlemmer som skal passe på og overvåke huset deres. Onkel Carlos er uenig i en slik løsning, noe som skaper en ny konflikt mellom dem hvor Maverick mener Carlos er feig og likegyldig til undertrykkelse av

svarte samfunn. Til tross for ulike synspunkt på situasjonen, innser de til slutt at det viktigste for dem er Starr og hennes velferd: «'Vi har snakka ut', sier pappa. 'Alt er bra'. 'Jepp', sier onkel Carlos. 'Visse ting er viktigere enn andre'» (s.329). At Starr blir utsatt for politibrutalitet og urettferdighet, kan dermed antydes som en av det største grunnene til at Maverick og Carlos forenes. Dette påvirker igjen Starr sin relasjon til dem som familie. Hun innser at de kun vil hennes beste, og at hun derfor har de i ryggen hvis hun velger å snakke ut om Khalil.

Kjæreste og vennskap

Chris er kjæresten til Starr som også går på Williamson Prep. Chris bryr seg lite om hva andre tenker om ham og hvem han er sammen med. I starten av boka forteller Starr at hun derfor kan være seg selv rundt han til enhver tid. Likevel får vi utover handlingen lese om at Starr ikke helt klarer å akseptere at Chris er hvit, og hvordan det ville tatt seg ut overfor Garden Heights-Starr. Hun blir også mer bevisst på at de lever to ulike liv, med ulike bakgrunner, privilegier og ressurser. At Chris er hvit, tilspisser seg etter hendelsen med Khalil. Når Chris for eksempel tar Starr i hånden, rykker hun til.

Men i det øyeblikket han tok tak i hendene mine og jeg fikk flashback til den kvelden, var det som om det plutselig gikk opp for meg – *virkelig* gikk opp for meg – at Chris er hvit. Akkurat som Én-femten. (Thomas, 2017, s.110)

Starr frykter det faktum at hun er sammen med en hvit mann, er et svik overfor familien, Khalil og alle andre svarte i livet sitt. Dette er fordi Én-femten representerer fordommer og diskriminering rettet mot svarte. Å date Chris som også er hvit, blir som å akseptere slike holdninger. Starrs antagelser kan vise til egne fordommer, ettersom hun sliter med å skille Chris fra Én-femtens verdier. Starr sier: «Det var ikke Chris som stoppet oss, det var ikke han som skjøt Khalil, men er det et svik mot den jeg er, å være sammen med ham?» (s.111). Fordi hun sliter med tanken på at Chris er hvit, velger hun derfor i starten av fortellingen å ikke fortelle ham om Khalil, og at hun var vitne til drapet. Ved å skjule sannheten må Starr holde inne følelser og meninger, noe som bidrar til at hun gradvis dytter Chris vekk.

Når Chris begynner å innse at Starr ignorerer ham, velger han å spørre henne rett ut hva som er problemet. Starr sier: «Alt! Du er hvit, jeg er svart. Du er rik, jeg er ikke det» (s.166). Til

tross for at Chris ikke må forholde seg til de samme problemstillingene som Starr, prøver han å vise forståelse for Starrs situasjon.

«Men kanskje du kan hjelpe meg med å skjønne det? For selv om det er mye jeg ikke skjønner, så skjønner jeg at det å ikke ha deg livet mitt, er verre enn ikke å lage beats eller spille basket. Og du vet jo hva det betyr for meg å lage beats og spille basket, Starr.» (Thomas, 2017, s.167)

Når Chris uttrykker at han vil lære og forstå Starrs problemstillinger som følge av å være mørkhudet og bo i gettoen, blir han skuffet når han innser at Starr skjuler ting fra han, slik som hendelsen med Khalil.

«Du sa en gang at jeg var den eneste på Williamson som du kunne være deg selv sammen med, men sannheten er at du likevel ikke stolte på meg.» (...) «Du har rett,» sier jeg. «Jeg stolte ikke på deg. Jeg ville ikke at du bare skulle se meg som gettojenta». «Og jeg fikk ikke engang en sjanse til å vise at du tok feil.» (Thomas, 2017, s.302).

Starr begynner å forstå at hun ikke har vært seg selv rundt Chris. Til tross for at hun i starten av boken beskrev seg selv som normal rundt Chris, har hun vekslet mellom to forskjellige talemåter og væremåter. Ved å åpne seg opp til Chris, får forholdet et vendepunkt hvor hun ikke lenger trenger å skjule ulike sider av seg selv. Hun klarer dermed å fortelle om miljøet i Garden Heights, politivold, og hvilken relasjon hun hadde til Khalil. Chris viser at han støtter Starr uansett hva, og ønsker å lære om de vanskelighetene Starr sliter med. Dette viser at Chris ikke er lik politimannen Én-femten, til tross for at begge er hvit og privilegerte.

Hailey

Hailey er Starrs hvite bestevenninne fra Williamson Prep. I starten av fortellingen forteller Starr at vennskapet til Hailey har endret seg, særlig etter at hun sluttet å følge Starr på det sosiale nettstedet Tumblr (s.83). Årsaken var at Hailey mislikte Starrs post om en svart mann som ble skutt av politiet uten grunn. Begrunnelsen gjør Starr både sjokkert og skuffet. Til tross for skuffelsen får man inntrykk av at Starr synes det er vanskelig å uttrykke hva hun føler til Hailey hvis det betyr å bli møtt med motstand av en du er glad i.

Utover handlingen blir Starr mer bevisst på kommentarer og holdninger hos Hailey som kan virke rasistiske. Eksempelvis oppstår det en kommentar under gymtimen der Hailey velger å slenge en kommentar til Starr om må gi litt mer i basketballøkten: «'Faen Starr!' roper Hailey. Hun tar ballen og sentrer til meg. 'Få ræva i gir! Lat som om ballen er en frityrstekt kylling. Skal vedde for at du greier å holde følge med dem da.'» (s.116). Starr reagerer på kommentaren, ettersom hun føler at den til en viss grad var rasistisk når den blir gitt til den eneste svarte jenta på skolen. Historisk sett har fritert kylling blitt brukt som rasistisk skildring av svarte, på grunn av måten man spiser det på (Schmidt, referert i Demby, 2013). Fritert kylling er mat man spiser med hendene, som dermed gjør den «skitten». Når svarte spiste fritert kylling ble de dermed sett på som mindre siviliserte, fordi den ble spist uten manerer. Starr prøver å forklare at følelsene hennes ble såret, men blir møtt med motstand av Hailey som mener at hun overreagerer. Ettersom de hadde kylling til lunsj var det ment som humor, og at hun derfor ikke burde bli kalt for rasist.

Vennskapet mellom Hailey og Starr blir spesielt satt på prøve når Hailey konstant beskriver Khalil som bare en narkolanger: «'Jeg mener, det er nokså sjukt at vi skal demonstrere for en død narkolanger (...)» (s.188). Når Hailey likevel velger å demonstrere for Khalil, er det kun fordi hun vil slippe skoleundervisning. I frykt for å bli sett ned på som gettojenta fra Garden Heights, velger Starr å ikke fortelle Hailey om at hun kjenner Khalil som de demonstrer for. Utover handlingen innser derimot Starr at hun må snakke om det skal skje en endring, og at man ikke må tillatte rasistiske kommentarer og handlinger. Når Hailey sier: «'Han var en narkolanger og gjengmedlem' (...) 'Han ville jo sikkert ha blitt drept før eller siden'» (s.343), klarer ikke lenger Starr å holde følelsene inne. Hvordan Hailey oppfatter Khalil kan antydes som at hun devaluerer livet hans. Starr føler på raseri og sinne, noe som ender i slåsskamp med Hailey der hun velger å konfrontere venninnen om hennes rasistiske holdninger. Likevel nekter Hailey for at hun har sagt noe feil, og har ingen forståelse for at Starr blir såret.

3.1.5 Slutninger om boka

Gjennom den implisitte forfatteren blir leseren introdusert for de verdier og holdninger til rasisme som kommer til syne i *The Hate U Give*. Starr som førstepersonsforteller kan delvis representere den implisitte forfatterens verdisystem ved å være personifisert i teksten, og ved å kommentere handlinger og andre karakterer (Lothe, 2016, s.26-27). I romanen er det et særlig fokus på den strukturelle rasisme som foregår i USA. Fra tidlig alder blir Starr

bevisstgjort om at det svarte samfunnet i Garden Heights er preget av rasisme fra omverden, der innbyggerne ikke har tilgang til de samme godene som hvite. Å være svart og bo Garden Heights gjør dem også mer utsatt for å bli stoppet av politiet. Starrs barndomsvenn Khalil blir for eksempel skutt og drept av politioffiser Én-femten, selv om Khalil var ubevæpnet.

Boka viser også til rasisme fra et mer individuelt plan. Starr velger å skjule sider av seg selv for å unngå rasistiske holdninger og handlinger. Hun tilpasser språk, væremåte og egne meninger når hun er rundt hvite. På grunn av andres fordommer, tør ikke Starr å stå frem som vitne fordi hun vet hvilke konsekvenser det kan bære; å bli ansett som «den sinte gettojenta som hang med narkolanger». Starr innser til slutt at en må våge å kjempe for det som er rett. Hvis hun forblir stille, kan det bidra til at hat og rasisme fortsetter uten å få konsekvenser. Starr kan derfor beskrives som en dynamisk karakter (Eder, Jannidis & Schneider, 2010, s. 13). Hun utvikler seg fra å skjule sider av seg selv, til å være stolt over den hun er og bruke stemmen sin til å kjempe for rettferd.

Rasismen som Starr opplever og er vitne til, får også frem hvilke holdninger andre karakterer har til rasisme. Familien til Starr viser trygghet og omsorg, og mener at Starr vil kunne gjøre en forskjell ved å kjempe for dem som blir utsatt for rasisme. Onkel Carlos mener først at Khalils død ikke var rasistisk motivert, men endrer imidlertid mening og skammer seg over at han prøvde å rasjonalisere valget til politioffiser Én-femten. Starrs hvite kjæreste Chris, viser støtte og at han har lyst å forstå hvilke problemstillinger Starr må forholde seg til på grunn av rasisme. Starrs hvite venninne Hailey, mangler forståelse for Starr og andre som blir utsatt for rasisme. Hailey besitter egne holdninger som kan virke rasistiske, men mener selv at hun ikke sier eller gjør noe galt. Mens de fleste karakterene endrer seg i løpet av historien, forblir Hailey statisk da hun ikke endrer seg gjennom historien.

3.2. Analyse av Tante Ulrikkes vei

3.2.1 Presentasjon og handlingsreferat

Boken *Tante Ulrikkes vei* handler om Mohammed (Mo) og Jamal som vokser opp på Stovner på 2000-tallet. Guttene har til felles at de bor i samme blokk i Tante Ulrikkes vei, og at de begge har valgt å delta i et forskningsprosjekt som går ut på å kartlegge hverdagen til ungdommer med minoritetsbakgrunn. Mens Mo velger å rapportere inn til prosjektet gjennom velformulerte e-eposter, velger Jamal å svare muntlig med bruk av lydopptak.

Gjennom en tidsperiode på fem år får leseren innsikt i hvordan det er å vokse opp i et innvandremiljø i storbyen Oslo, noe som til tider ikke er lett. De blir blant annet sett ned på av «potetfolka», blir nektet inngang på utesteder, eller å bli holdt igjen på flyplass for å ikke se ut som en norsk statsborger. I tillegg får man et innblikk i hvilke følelser, tanker og forskjellige problemstillinger som oppstår på veien mot voksenlivet.

Tante Ulrikkes vei blir fortalt med bruk av en rammefortelling hvor historien om Mo og Jamal er satt inn i en rammeberetning (Skei, 2019). Boka starter med seniorforsker Lars Bakken som skriver til Mo og Jamal angående et forskningsprosjekt. Mailen fra forskeren blir så rammen for historien om de to guttene. Rammefortellingen forklarer også hvorfor Mo og Jamal kommuniserer ulikt i boka. Mens Mo som sagt rapporterer skriftlig, velger Jamal å fortelle muntlig. Ettersom Mo og Jamal forteller om deres hverdag til seniorforsker Lars, er det han som er tilhører i fortellingen. Som tidligere nevnt er tilhører den fortelleren henvender seg til når han eller hun skal kommunisere en hendelse (Lothe, 2003, s.33). Utenom noen få fragmenter om prosjektets status, er ikke forskeren til stede i fortellingen.

Oppbygning av boka

Tante Ulrikkes vei har en overveidende kronologisk framstilling, der hendelser og tanker hos guttene blir presentert etter når de skjer over en femårsperiode. Boka er komponert slik at den veksler mellom to parallelle historier som viser til tre ulike faser av protagonistenes liv. Fra 2001 til 2003 får vi lese om hvem Mo og Jamal er, og deres ungdomstid på Stovner. Eksempelvis får en lese om hvordan de opplever livet på videregående der Mo jobber hardt for å oppnå gode karakterer, mens Jamal sliter med skolelivet og dropper ut. Fra 2003 til 2006 følger vi Mo og Jamal mot voksenlivet, der de prøver å finne sin plass i samfunnet. Mo starter på universitetet og beskriver hans opplevelse av studentlivet med nye fag, venner og kjæreste. Jamal forteller om hvordan han veksler mellom jobblivet, venner og skulle takle familieproblemer hjemme. I de siste kapitlene som forteller om året 2006, blir de siste e-postene og lydopptak sendt til seniorforsker Lars.

Fortellermåte og synsvinkel

Tante Ulrikkes vei blir fortalt med bruk av førstepersonsforteller og intern synsvinkel. Ved å ta i bruk førstepersonsforteller får man et mer personlig forhold til guttene ved at de forteller med egne ord om følelser og tanker, samt at vi får deres tolkning av ulike hendelser.

Mo og Jamal vil delvis kunne representere den implisitte forfatterens verdisystem ved å formidle deres livshistorier gjennom eget perspektiv og stemme (Lothe, 2016, s.27). Med tanke på at boka blir fortalt av to protagonister, kaller vi det for en kollektiv protagonist (Nikolajeva, 2003, s.60). Som tidligere nevnt i kapittel «2.3 Litterære karakterer», mener Nikolajeva at en sjeldent får et dypt innblikk i karakterens tanker og følelser med bruk av kollektiv protagonist (2001, s.65). Likevel vil jeg argumentere for at det er tilfelle i *Tante Ulrikkes vei*. Ved at man i separate kapitler får lese om Mo og Jamals personlige rapporter får vi en større innsikt i deres indre, emosjonelle liv.

I likhet med Starr fra *The Hate U Give*, er fortellemåten og språket relevant for hvordan vi som lesere forstår de hendelser, dialoger og handlinger som utspiller seg utover fortellingen. I tillegg blir språket viktig for hvordan vi forstår protagonistene. Eksempelvis veksler Starr mellom to uttrykksmåter hvor den ene er preget av slang og den andre ikke. De to måtene å snakke på representerer Starr og hennes identitet. I *Tante Ulrikkes vei* handler det derimot om to gutter med hver sin stemme, og som kan si noe om hvem de er. Mens Mo unngår å bruke slang, samt skriver velformulert og presist, kommuniserer Jamal muntlig med bruk av multietnolekt. Jeg vil komme tilbake til språk i «3.2.3 protagonister».

Tema

Tante Ulrikkes vei tar opp flere temaer som kulturmøter, oppvekst og identitetsskaping. Et annet tema som boka tar for seg er følelsen av utenforskap. Aksel Tjora definerer utenforskap som manglende sosial tilknytning til et fellesskap. Han forklarer begrepet som: «en situasjon der enkeltmennesker eller grupper av mennesker står utenfor samfunnet ellers, for eksempel der de ikke deltar i arbeidsliv eller tar utdanning, eller der de mangler språklig eller kulturell tilknytning til samfunnet ellers» (2021). Mo kommer fra et velfungerende hjem der foreldrene er i stand til å følge opp, og er opptatt av at Mo skal gjøre det bra på skolen og få seg en god jobb. Han føler seg likevel utenfor fordi han mangler tilknytning til et sosialt fellesskap. Jamal kommer fra en familie som har vært preget av vold og sykdom, noe som får konsekvenser for familiens deltagelse i samfunnet. Jamal føler seg også utenfor da han ikke klarer å gjennomføre videregående og sliter med å få seg jobb.

Ulike former for rasisme og diskriminering bidrar og/eller forsterker følelsen av utenforskap. Lill Salole forklarer at utenforskap kan bli forsterket av «å stadig bli plassert i bås med terrorister og kriminelle bare fordi man tilhører en bestemt religion eller folkegruppe, og å

bli utsatt for krenkelser og fornærmelser i det offentlige rom» (2015). Salole forklarer videre at å føle seg avvist eller manglende anerkjennelse kan bidra til følelser som sinne, aggresjon og skam. Guttene opplever eksempelvis nedsettende blikk, krenkende kommentarer, og utestengelse på grunn av hudfarge, religion og kultur. Hendelser i boken som kan tolkes som rasistiske, kan være med på å fremheve et skille mellom «oss» og «de andre», noe som går utover Mo og Jamals identitetsskaping.

3.2.2 Sted

Stovner

Tittelen Tante Ulrikkes vei viser til gaten som Mo og Jamal vokser opp i. Tittelen og gaten med samme navn stempler guttene fra start, og blir derfor en viktig del av deres personlighet. De bor som sagt i samme blokk i Tante Ulrikkes vei på Stovner, Oslos østkant. Ifølge statistisk sentralbyrå (2021) utgjorde innvandrere og deres norskfødte barn nesten 60 prosent av befolkningen i Stovner ved inngangen til 2020. På grunn av medias fremstilling av Stovner og innvandrere, blir plassen sentral for hvordan guttene blir mottatt av storsamfunnet, men også for hvordan de oppfatter seg selv. Mo skriver:

Men det var en ting som ikke var til å misforstå, og det var hvor sterkt de mislikte oss, og hvor sinte vi gjorde dem (...) Jeg fant ut at lærerne ikke var alene. De snakka om oss på nyhetene og skrev om oss i avisa. Om ungdomsgjenger som tvang nye rekrutter til å slå ned tilfeldig forbipasserende. Hvor dårlige skolene var. Om attenåringer som ikke kunne lese engang, og hvert fall ikke skrive norsk.

(Shakar, 2017, s. 11-12)

Mo skriver at han som yngre anså Stovner som en fin plass å vokse opp på, men at den nå har blitt til noe fremmed og stygt. Han vil med andre ord ikke identifisere seg med Stovner. Han prøver å motbevise at de stereotypiske forestillingene om innvandrere stemmer ved å gjøre det bra på skolen, han bruker ikke slang, og han unngår å bli sett sammen med personer fra Tante Ulrikkes vei. Mo blir derfor en outsider i nabolaget.

Jeg har mista dem der ute. Jeg er den rare gutten, jeg vet de tenker det. Som dem, men ikke (...) jeg er han, på utsida av dem for lengst selv om jeg har de samme Adidasene og trækker rundt på den samme asfalten. (Shakar, 2017, s.26)

Jamal derimot, er stolt over å kunne representere Stovner da det er plassen han er vokst opp med. Jamal tilbringer mye av sin tid på Stovner og viser til plasser som den sentrale kebabsjappen, Mix-butikken og til blokkene som hans nærmeste venner bor i. I likhet med Mo forteller han om hvordan media fremstiller Stovner som en dårlig plass, men at han selv har et annet syn på plassen. Som respons på det negative bilde av Stovner, sier han:

Vi representerer uansett. Vi representerer T.U.V. og Stovner, alltid ass. Glem dem andre folka på den lande her a. Vi trenger ikke dem. Vi har det her, skjønner du hva jeg mener? Vi har dem blokkene her. Vi har dem folka her. Sånn er vi. Liksom, ikke la dem gjøre sånn at du tenker du er dårlig. Nei ass. Du er schpaa, mann. (Shakar, 2017, s.18)

Jamals respekt for Stovner kan antyde at han identifiserer seg med plassen og er stolt over å bo i et innvandremiljø. For å tydeliggjøre at han representerer Stovner og dens kultur, snakker han multietnolekt. Jeg vil komme tilbake til språk i «4.4.1 protagonist». Han er også opptatt av Hiphop-musikk ettersom han mener sjangeren representerer livet hans på Stovner.

Det er sånne ting, hiphop snakker om det så bra. Du veit, på hiphop folka snakker om å henge ute på gata, røyke weed, møte kæber liksom, det er sånn jeg lever (...) Og dem snakker om sånn, vær stolt av hooden din, selv om andre folk snakker dritt. (Shakar, 2017, s.17)

Utover handlingen forteller Jamal om at Tante Ulrikkes vei skal renoveres. Når blokkene blir pusset opp, uttrykker Jamal misnøye, fordi det ikke lenger ser «ghetto» ut.

Nå jeg kommer her og bare, hva faen, har jeg gått på feil sted elle? Liksom, det ser ikke ut som T.U.V. mere (...) Dem blokkene pleide å være så ghetto (...) å være ghetto er greia vår, og da kan jeg si sånn, vi er en av dem heftigste ghettostedene i Oslo, men nå, det går ikke like mye å si det. (Shakar, 2017, s.269)

Jamal føler at Tante Ulrikkes vei ikke er den samme plassen lenger. Ettersom Jamal identifiserer seg med miljøet på gaten, samsvarer ikke de nye endringene med hans identitet i like stor grad som før. Han frykter at plassen vil ligne alle andre plasser i Oslo, noe som kan tyde på at han ikke vil bli assosiert med «det norske».

Blindern

Et annet sentralt sted i boka er Blindern, på Oslos vestkant. Mens Jamal ikke forholder seg til andre plasser enn Stovner, begynner Mo på Blindern for å studere samfunnsøkonomi. Regjeringen lanserer en Groruddalspakke med ulike tiltak, der de blant annet ønsker å øke gutter med innvandrerbakgrunns deltakelse i høyre utdanning gjennom særskilte stipend (s.96). Mo gjør det bra på videregående og får dermed innvilget stipend til å kunne studere på universitetet. Blindern representerer et miljø som Mo har lyst å identifisere seg med. Ved å studere og få seg en god bachelorgrad, vil han kunne få seg en god jobb og en mulighet til å komme seg vekk fra Stovner. Til tross for at Mo mener Blindern representerer et godt miljø, opplever han ikke tilhørighet til fellesskapet her. Han beskriver ofte studentmiljøet sett utenfra, som en observatør:

Fellesområdene der studentene svermer. De store plakatene med varsel om fester. Jeg ser alt, bortsett fra meg. Når jeg spiser dagens på Frederikke, hører på forelesninger, noterer alt for mye, eller setter meg på T-banen tilbake til Stovner igjen, gjør jeg det alltid for meg selv. (Shakar, 2017, s.181)

Til tross for at Mo får seg nye venner og kjæreste gjennom studielivet, føler han seg ikke som «en av dem». I de tilfellene Mo tilbringer tid med kjæresten Maria og hennes venner fra Blindern, beskriver han hvordan de ikke har en særlig interesse for ham. I et tilfelle hvor Mo er på fest, går han ut på balkongen hvor han blir «stående og kikke inn» (s.287). Hendelsen kan tyde på at Mo ikke slipper fullstendig inn i det sosiale miljøet fra Blindern. Mo blir stilt flere kommentarer av Marias venner når de finner ut av hvor han bor. Spørsmålene er basert på medias fremstilling av plassen. Eksempelvis blir han stilt spørsmål angående kriminalitet og religion, slik som at muslimer er kvinneundertrykkende, og om «han kjente den muslimske jenta Farah som ble drept på Stovner» (s.288). Med andre ord unnslipper ikke Mo å bli sammenlignet med det negative bilde av Stovner.

3.2.3 Protagonistene

I dette delkapittelet vil jeg fokusere på forskningsspørsmålet: *På hvilke måter opplever protagonistene rasisme? Og hvilke konsekvenser får det for eget liv?* For å kunne besvare forskningsspørsmålet vil jeg fokusere på fire aspekter: strategi, fortellermåte, hendelser og konsekvenser av rasisme. Jeg vil først presentere guttenes ulike måter å forholde seg til storsamfunnet og etniske norske sine negative stereotyper og fordommer. Begrepet etnisk-

norsk er et omstridt begrep ettersom det «knytter en person til norsk identitet ut fra andre kriterier enn om man er norsk statsborger (Schackt, 2021). Eksempelvis kan det handle om å utseende eller familiebakgrunn. Til tross for at begrepet er omstridt, velger jeg å ta i bruk for å belyse hvorfor Mo og Jamal føler seg annerledes på grunn av faktorer som utseende og innvandrerbakgrunn. Fortellermåte og språk vil vise til hvordan de beskriver andre karakterer, handlinger og følelser angående rasisme. Deretter vil det bli presentert hendelser som kan tolkes som rasistiske, og hvilke konsekvenser de får for Mo og Jamals liv.

Mo

Mo er født og oppvokst i Norge, men har foreldre med innvandrerbakgrunn. Mo og familien har tilhørighet til Islam og identifiserer seg som muslimer. Som tidligere nevnt blir Stovner og personer med innvandrerbakgrunn fremstilt negativt i media. I tillegg nevner Mo at terrorangrepet fra 9/11 er i hovedfokus i både aviser og på tv. Ettersom det kommer frem at terroristene var radikale muslimer, er Mo redd for at han som muslim skal bli assosiert med denne gruppen. På grunn av medias fremstilling av både Stovner, innvandrere og 9/11 opplever Mo skam over sin egen minoritetsbakgrunn. Følelser som skam og forakt gjør at Mo prøver å bli så norsk som mulig. Han jobber som sagt hardt på skolen for å få gode karakterer, er velartikulert, og unngår kontakt med personer fra stovnermiljøer. I tillegg velger han å endre på navnet sitt fordi det avslører hans muslimske opphav.

Jeg skjønner ikke hva de tenkte på, egentlig, foreldrene mine. Det er tradisjon å kalle den førstefødte Mohammed (...) men de som er så opptatt av at jeg skal komme ut herfra og få en fin jobb og alt det der, jeg skjønner ikke hvorfor de ga meg det navnet da. (Shakar, 2017, s.7-8)

Han velger å kalle seg selv for Mo for å passe bedre inn i Norge. Ved å tilpasse væremåte, språk og navn for å bli oppfattet som norsk, kan en si at Mos overordnede strategi er assimilasjon. Begrepet assimilasjon blir beskrevet som om «å redusere forskjeller i et samfunn ved at minoriteten tilegner seg den samme levemåten og kulturen som flertallet» (HI-senteret, 2011). For å bli slippe de stereotypiske forestillingene om innvandrere, prøver Mo med andre ord å tilegne seg fellesskapets normer og kultur.

Språk

Mo fremstår som om han behersker og tilegner det norske språk godt i e-postene til seniorforsker Lars. Skrivemåten gjenspeiler Mo sin overordnede strategi: assimilasjon. Å snakke korrekt kan bidra til at Mo blir anerkjent som norsk. Mo sin beherskelse av språket skiller seg ut i forhold til andre fra Stovner med innvandrerbakgrunn: «Jeg er den rare gutten, jeg vet de tenker det. Som dem, men ikke. Norsk 1, ikke norsk 2. Et språk med flere ord fra skolebøkene inne på rommet enn fra gata utenfor» (2017, s. 26). Med andre ord bidrar Mo sin assimileringsprosess til at han blir oppfattet som en outsider på Stovner.

En annen side ved Mo sin skrivemåte er at skildringer av følelser, tanker og hendelser er som regel detaljerte. Dette bidrar til at vi som lesere blir dradd inn i hans univers, der vi får en større forståelse for han som karakter. Eksempelvis skriver Mo at han allerede fra tidlig alder har vært engstelig for hvordan han blir oppfattet av de rundt seg.

Jeg var et barn som tenkte for mye. Mer enn jeg burde. Jeg skjønnte det da også, for det virka ikke som noen andre tenkte så mye som meg. Ingen snakka om det iallfall. Jeg tenkte meg sint og urolig og sliten. Alt blanda seg sammen til et ubehag som satt i magen og noen ganger bevegde seg opp, noen gang ned. (Shakar, 2017, s.13)

Spesielt nyheter på tv og i avisene om Tante Ulrikkes vei og innvandrere bekymrer Mo. At Mo er engstelig og bekymret, er en gjentakende faktor gjennom hele boken. Han skriver videre at han kunne ønske at han ikke lot seg bli påvirket av hva media sier om Stovner, og om mennesker med innvandrerbakgrunn.

Hendelser

Mo frykter at etniske norske ser på han som enten kriminell, voldelig eller som en trussel for det norske samfunn. Mo prøver å unngå slike negative tanker om seg selv, men opplever også at tankene ved flere anledninger blir bekreftet. Eksempelvis blir Mo stoppet i toll på vei hjem etter en utenlandsferie til Spania med kjæresten sin, Maria. Politiet antar at han ikke er norsk, og sier de må snakke med ham:

«Men, hva gjør dere?» spurte hun måpende (...) «Mistanke om ulovlig innvandring», mumla den store og viste frem ID-kortet igjen (...) Maria hadde funnet frem boardingpassene våre og forsøkte å vise politimennene at vi kom sammen. (Shakar, 2017, s.317)

Mo blir så tatt med i et annet rom for avhør:

«Du har splitter ny pass, hvorfor det?» Han holdt det skinnende, røde passet foran seg. «Det gamle hadde gått ut», svarte jeg. Han skrev noe inn på pc-en. «Hvor har du lært deg språket så godt?» «Ehh ... Her.» Jeg smilte igjen, alt jeg bare klarte nå, men spørsmålet fortsatte (...) Hvilken skole jeg gikk på som barn? Hva het statsministeren? (...) Da han ba meg gjengi andre linje i «Ja, vi elsker», bikka det helt over.
(Shakar, 2017, s.319)

Når Mo blir mistenkt for å være en ulovlig innvandrer på bakgrunn av utseende og eventuelt navnet i passet, blir han definert som alt annet enn norsk. Mo blir heller ansett som noe fremmed, og som et problem. Han blir tillagt egenskaper som han selv ikke har definert seg selv med. De blir så brukt til å stille Mo til side for å bli undersøkt, til tross for han har norsk pass, samt er født og oppvokst i Norge.

«Hvem faen tror dere egentlig at jeg er a?!» (...) «Hvem faen du er?» smatta han og lente seg tilbake i kontorstolen. «Ja, det er jo det jeg prøver å finne ut av da.» «Jeg har bodd her hele livet», sukka jeg oppgitt (...) Da han kom tilbake, plystra han. «Du kan gå», sa han. (Shakar, 2017, s.317-319)

Det kan selvfølgelig diskuteres om Mo var en tilfeldig utvalgt av tollene, men både begrunnelsen for at de stoppet han og hvordan de oppholder han unødvendig lenge, gjør at en stiller seg spørsmål til om det var tilfeldig eller ei. Politioffiseren fra tollene snakker også til Mo med en viss tone, der han har som intensjon å gjøre Mo ukomfortabel. For eksempel i måten politimannen ber han synge «ja, vi elsker», eller kroppsspråket hans ved å lene seg tilbake i stolen og svare Mo med; «hvem faen du er? Er jo det jeg prøver å finne ut av da», kan virke spydig og en form for nedverdiggelse.

Konsekvenser av rasisme

Hendelsen påvirker Mo i form av aggresjon, sinne og skam. I etterkant kan det også virke som at Mo er mer engstelig enn før. Tidligere i boken har han prøvd å unngå all negativ omtale ved å snu ryggen til eller ved å unngå samtaler om visse emner. Nå oppsøker han derimot media og sammenligner seg i større grad med deres negative fremstillinger av innvandrere: «Nyhetsaker. Kronikker. Aktualitetsprogrammer. Kommentarfelt. Jeg hiver i meg alt jeg kan finne. Alt som handler om meg.» (s. 334). Med andre ord kan det virke som

at hendelsen på flyplassen har forsterket Mo sin følelse av å ikke bli akseptert. Han må stadig forsvare seg selv og at han er norsk. Mo innser at uansett hvor flink han er på skolen, snakker eller kler seg, blir han ikke definert som norsk.

De negative tankene og bekymringene vokser utover handlingen. Bekymringene når sin klimaks etter et innlegg i VG som viser til spekulasjoner rundt moskeen på Stovner, og om de støtter at uskyldige blir drept i terror. Lederne av moskeen på Stovner velger å skrive en kronikk som respons, der de sier at de er for dialog og at Islam er for fred (s. 389). Jamal som er med på å skrive kronikken, spør Mo om hjelp til rettskriving. I etterkant viser det seg at kronikken blir tatt dårlig imot og i kommentarfeltet står det ytringer som: «Muslimjævler», «Til helvete med dem. Nakkeskudd!» (2017, s.391). Etter å ha lest kommentarene forteller Mo: «Hendene mine grep hardt rundt armlenene på stolen. Blodårene sto ut av underarmene (...) jeg sprinta inn på badet. Det plaska. Magesyren svei i halsen. Hodet hang slapt over porselenet» (s.391). Mo sin bruk av korte setninger gjør oss oppmerksom på detaljene som blir beskrevet. Beskrivelsene har et oppramset preg, noe som indikerer hvor fort det går fra at Mo føler seg fin, til at han blir fysisk dårlig. Fordommene og hatet i kommentarfeltet preger med andre ord Mo i stor grad. I slutten av boka kan det virke som at Mo har gitt opp. I de siste e-postene skriver han for eksempel at han ikke beveger seg mye utenfor soverommet lenger.

Jeg ser fortsatt mye på tv. Det er alt jeg gjør, egentlig. Aldri på nyheter (...) Noen ganger friker jeg ut (...) Men noen ganger klarer jeg ikke å roe meg likevel, for jeg vet at det alltid er der i bakgrunnen. (Shakar, 2017, s.429)

Det kan virke som at den kumulative effekten av å ikke passe inn, samt rasistiske ytringer og hendelser er belastende for Mo. Han skriver: «Men jeg vil ikke ut heller. Ikke i Tante Ulrikkes vei, og i alle fall ikke lenger (...) Men jeg skal gjøre det. Jeg må det. Snart.» (s.429). Mo skriver videre at han ikke klarer å fullføre bachelorgraden sin, han slår opp med kjæresten og at stenger seg inne for å være alene.

Jamal

Jamal er den andre protagonisten i *Tante Ulrikkes vei*. Gjennom Jamals perspektiv og hans direkte, slangpregete talemåte følger vi livet hans i løpet av fem år. I likhet med Mo er han også muslim. Tidlig i boka forteller Jamal om hvordan etnisk-norske virker som å ha negative

stereotypier og fordommer mot personer som har innvandrerbakgrunn, er muslim, eller har mørkere hudfarge. Som konsekvens opplever Jamal blikk, oppførsel og holdninger som kan virke nedsettende. Til tross for nordmenns negative oppfatninger om innvandrere og muslimer, er Jamal fortsatt sikker på seg selv og hans identitet. Jamal prøver med andre ord å ikke la andre definere han, fordi ingen utenom ham har rett til å gjøre det. Når Jamal blir bedt om å endre navnet sitt i en jobbsammenheng, velger heller Jamal å slutte: «Skal jeg liksom si sånn, hei, det er Knut her fra Norsk Gallup?» (...) «jeg er Jamal, ikke Knut. Jeg bare slutter isteden ass» (s.322-324). I motsetning til Mo som for eksempel endrer på navnet sitt for å bli oppfattet som norsk, er Jamal stolt over sitt og har ikke tenkt å endre seg for noen. Jamals strategi er altså å være seg selv, og heller si tydelig ifra hvis han føler seg urettferdig behandlet.

Språk

Som tidligere nevnt forteller Jamal muntlig med bruk av lydopptak til seniorforsker Lars. Stemmen som vi blir presentert for er dermed transkribert tale. Ord og uttrykk fra den transkriberte talen tyder på at Jamal snakker med multietnolekt. Begrepet multietnolekt blir definert som en «språkvariant som oppstår når språkbrukere med flere ulike språk- og kulturbakgrunner tilegner seg og taler et nytt språk» (Det norske akademis ordbok, u.å.). Bruk av multietnolekt kan vise til etablering av egen gruppeidentitet blant dem som vokser opp i ulike kulturelle og språklige miljøer (språkrådet, u.å.). Jamal presenterer seg selv som «Svarting, muslim, fra Stovner, T.U.V., Tante Ulrikkes vei, du veit, representerer alltid» (s. 15), noe som tyder på at han identifiserer seg med Stovner, og er stolt over det. Å ta i bruk multietnolekt er med på å forsterke Jamals identitet knyttet til det flerkulturelle miljøet på Stovner.

Jamal forteller ofte detaljert om hva han opplever, og legger sjeldent skjul på hva han tenker og føler. Dette preger hvordan vi som lesere forstår andre karakterer, hendelser og dialoger som utspiller seg i boka. Ofte er følelsene til Jamal preget av sinne og frustrasjon fordi han føler seg avvist av nordmenn. Eksempelvis forteller Jamal om en lærer på videregående med navnet Edvard.

Han er rasist, jeg sverger. Han gir meg så mye blikk ass. I fjor, når jeg så han på gangen, han ga alltid sånn stygge blikk. Og nå liksom, han gir meg blikk som jeg er

kriminell bare jeg kommer på timen litt for seint (...) Liksom, når du er en svarting, du veit sånt. Bare spør alle svartinger. Vi veit når en potet gir deg blick på en spesiell måte, og vi veit hva han poteten tenker. (Shakar, 2017, s.31)

Jamal mener at læreren gir ham mistenksomme blick. Ettersom han allerede føler at andre ser ned på ham, blir han frustrert når læreren bekrefter slike antagelser. Som vist i sitatet ovenfor er han ikke redd for å si ifra om han mener noen er rasistisk, eller om han blir urettferdig behandlet. Dette står i kontrast til Mo som sjeldent skriver eksplisitt at han opplever noe som rasistisk.

Hendelser

At Jamal føler seg urettferdig behandlet av nordmenn, blir uttrykt flere ganger i løpet av boka. Et eksempel er når Jamal forteller at han med flere anledninger opplever å ikke bli sluppet inn på utesteder.

Så vi tenkte ok, så om du er én svarting med én norsk kar, kanskje da du kommer inn en sted (...) Liksom, jeg prøvde å gå med bare André på Snorre på en torsdag. Dem slepte inn han, og dem sier til meg: «Sorry, er fullt nå.» Kødder ikke. Jeg lagde kaos. Ja ass. Bare ropte på gata sånn: «Rasiststed, den her er rasiststed!» (Shakar, 2017, s.184)

Når Jamal får tak i en vekter og forteller om hendelsen, opplever han at det ikke blir gjort noe med saken: «'Hva snakker du om a? Skal dere ikke si noe til dem?' Hun ser sånn sliten ut, og hun sier: 'Vi noterer det', men liksom, hun skrivde ingenting» (s.186). Jamal mener altså at rasisme er grunnen til at han ikke slipper inn på «Snorre». Fordi det ikke spesifikt blir sagt hvorfor vakten ikke slipper inn Jamal, kan det diskuteres om det var rasistisk eller en annen forklaring bak valget.

Jamal opplever flere hendelser der han blir behandlet annerledes på grunn av utseende. Eksempelvis forteller Jamal om butikkansatte som overvåker han når han er ute og handler.

G-Sport er hviteste sjappa på senteret, og karen sier: «Kan jeg hjelpe deg?», men ikke på sånn bra måte, og liksom alltid det er sånn på den sjappa, dem følger etter meg, jeg sverger. Jeg går en sted, dem kommer dit to sekunder etterpå. Alltid. Eller dem later som dem hjelper andre folk, men jeg sjofer dem sjofer meg. Så liksom, jeg bare:

«Ehh ... Nei ass, skal bare sjofe den jakka her ass.» Han bare: «Ok, si fra hvis det er noe», men han over ikke, han bare står der, skjønner du ... (Shakar, 2017, s.98)

Jamal opplever at den butikkansatte gjør seg antagelser om hvem Jamal er, uten at Jamal har identifisert seg med disse. Ved at den butikkansatte ikke slipper Jamal av syne, gir det inntrykk av at den ansatte ser på Jamal som en kriminell og som et problem. Jamals bruk av ordet «alltid» viser til at situasjoner lik denne er noe han stadig opplever, som om det er vanlig. Utover handlingen forteller Jamal at det ikke bare er på fritiden han opplever å bli tillagt negative egenskaper, men også i jobbsammenhenger. Når Jamal får seg jobb hos Norsk Gallup som driver med spørreundersøkelser over nett, opplever han å bli avvist av kunder.

En annen kar, skikkelig rasistkar, han bare sa sånn: «Snakker ikke med sånne som deg», etter jeg sier: «Hei, det er Jamal fra Norsk Gallup.» Jeg sverger, jeg ble helt sjokka, liksom, sa han det der elle? (Shakar, 2017, s.322)

I etterkant blir han spurt om å endre navnet sitt for å gjøre det enklere for ham selv på jobben.

«Det er flere her som er ... Altså, flere med ikke-norske navn har valgt å bruke et norsk navn når de presenterer seg. De føler at det er enklere.» [...] Jeg bare: «Skal jeg liksom si sånn, hei, det er Knut her fra Norsk Gallup?» (...) «jeg er Jamal, ikke Knut. Jeg bare slutter isteden ass.» (Shakar, 2017, s.322-324)

Hendelsen viser at Jamal blir provosert over måten han blir behandlet på av kunder, men også kollegaene sine. Personen i telefonen sier ikke hvorfor han ikke vil snakke med Jamal, men en kan tenke seg til at det er på grunnlag av navnet hans ettersom det er det eneste han rekker å si. Personen i telefonen kan altså virke som om å ha fordommer mot navn som ikke ligner «norsk». Når arbeidsplassen spør om Jamal kan endre navnet sitt for å få flere kunder, føler Jamal at fordommene blir støttet opp og akseptert. Fordi Jamal ikke har tenkt å endre seg for å passe bedre inn, velger han derfor å slutte.

Konsekvenser av rasisme

Utover handlingen blir det mer tydelig at Jamal føler seg avvist blant etniske nordmenn. Etter et innlegg i VG, blir det som tidligere nevnt spekulasjoner rundt moskeen på Stovner og om de støtter at uskyldige blir drept i terror. Jamal som har begynt å gå i moskeen velger

som sagt å bli med på å skrive en kronikk som respons til VG. Kronikken blir tatt dårlig imot, og får kommentarer som «Muslimjævler», «Til helvete med dem. Nakkeskudd!» (s.391). Jamal uttrykker sinne og frustrasjon og sier: «Det er sånn, jeg veit at mange på Norge ikke liker trynet mitt ass, men fuck ass, så mye? Dem folka der skrivde at dem vil plaffe oss liksom. Jeg sverger, dem skrivde det» (s.395). Selv om Jamal til tider kan virke tøff og sikker på seg selv, viser Jamals reaksjon til kommentarene at det preger ham når han blir ansett som en trussel. Jamal sier videre at han frykter hva som eventuelt vil skje i framtiden om hatet fortsetter å vokse: «Liksom, tror du ikke jeg husker hva som skjedde med negern Benjamin elle, og navnet hans var fuckings Hermansen» (s. 395). Jamal tar opp en hendelse fra 2001, der Benjamin Hermansen ble drept av to nynazister på bakgrunn av rasistiske motiver. Med andre ord opplever Jamal frykt og bekymringer rundt det å bo i Norge da alvorlige, rasistiske situasjoner kan oppstå.

Jamal er fortsatt stolt over sin egen identitet som «svart muslim fra Stovner». Likevel blir Jamal påvirket av å stå utenfor fellesskapet ved å ikke bli hørt eller sett på skolen og på arbeidsmarkedet. Utenforskapet blir forsterket av etniske nordmenns negative holdninger og handlinger mot han som innvandrere og muslim, noe som resulterer i et mer fiendtlig forhold til Norge. Eksempelvis skriver Mo at han har hørt rykter om at Jamal har skadet en vektor med å kaste en murstein i hodet på han/hun (s.420). I tillegg blir han med i demonstrasjoner mot Muhammed-karikaturene, der han sier: «Liksom hvor mye alle fucker med oss, mann, og nå, dem har kødda for mye. Vi må fortelle dem, liksom, ikke mer dritt nå, skjønner du hva jeg mener?» (s.410). I slutten av boken kan det virke som at Jamal er ambivalent til livet han lever. Han sier at han blir utmattet av alt som skjer: «jeg er så sliten nå ass, mann, jeg sverger (...) Fuck alt liksom. Jeg sverger. Som Pac. Liksom: 'They tryin to say that I don't care, I woke up screamin, Fuck the world!' Jeg er sånn ass.» (s. 406). Han avslutter med å si at han trenger en pause fra Stovner på grunn kaosen innad innvandremiljøet, men også på grunn av familieproblemer hjemme.

3.2.4 Sentrale sekundærkarakterer

I dette delkapittelet vil jeg presentere de støttende karakterene i *Tante Ulrikkes vei* som er essensiell for både handling og protagonistene Mo og Jamal. De støttende karakterene som vil bli analysert er de som i størst grad blir påvirket av rasismen som Mo og Jamal opplever. I *The Hate U Give* blir familiemedlemmer slik som foreldre sentrale. I *Tante*

Ulrikkes vei fremstår det som om guttene ikke har like nære relasjoner til foreldrene sine, noe som kan være årsaken til at rasismen som guttene opplever ikke påvirker relasjonene. Foreldrene til Mo er opptatt av at han skal få seg en god utdanning og jobb, men relasjonen virker ellers lite emosjonelt nær. Jamal har på sin side en fraværende far og en psykisk syk mor. I dette delkapittelet velger jeg derfor å ikke gå dypere inn på familie, men fokusere på Mo sin kjæreste, Maria, og Jamals nærmeste venner.

Mo og Maria

Maria er Mo sin etniske norske kjæreste fra Lofthus, men som bor på vestkanten av Oslo. De tar begge samfunnsøkonomi på universitetet på Blindern. Fra deres første møte og utover beskriver Mo små detaljer om Maria, noe som kan være alt fra hvordan hun beveger seg når hun lager mat, til hvordan hun snakker og oppfører seg rundt andre. På samme måte som Mo analyserer Maria, er han like opptatt av hvordan hun analyserer ham. Som tidligere sagt bruker Mo mye av sin tid på å tenke over hvordan han blir oppfattet av etniske norske. Mo frykter hvilke tanker og meninger Maria har gjort seg om han som Stovnerungdom, og at han kommer fra en familie med innvandrerbakgrunn. Etter deres første møte sier for eksempel Maria: «'Hvor bor du?' Jeg nølte litt. Så sa jeg Stovner, som om navnet ikke betydde noe som helst. Om hun tenkte noe, røpte hun det ikke.» (s.216). Bekymringer rundt Marias oppfatninger av han blir forsterket etter hendelsen på flyplassen. På vei hjem fra en ferie i Spania blir som tidligere nevnt Mo stoppet i tollen av politiet. Hendelsen preger Mo ettersom han blir mistenkt som ulovlig innvandrer og som et problem. Maria er sjokkert over hvordan Mo blir behandlet og sier:

Det går ikke an. Du er jo født her. Du er like norsk som alle andre du.» Hun sa det sikkert fem ganger i løpet av den kjøreturen. Jeg smilte til henne, men orka ikke svare. Jeg orker fortsatt ikke. (Shakar, 2017, s.320)

Sitatet ovenfor viser at Maria støtter Mo der hun prøver å betrygge ham om at hun ikke ser på han som noe annet enn norsk. I etterkant av hendelsen ringer Maria for å snakke om hva som skjedde på flyplassen, ettersom hun mener at han ble urettferdig behandlet. Etter hendelsen føler Mo seg avvist som norsk. Uansett hvor hardt han prøver å passe inn, blir han heller oppfattet på bakgrunn av negative generaliseringer av innvandrere og muslimer. Tidligere har Mo valgt å holde slike tanker og frykt for seg selv, men de har nå har blitt for

store til å holde inne. Når han prøver å dele bekymringene sine med Maria, får han ikke den respons og annerkjennelse han ønsker: «Jeg skulle ønske hun kunne si mer. Kan hun ikke si at ingenting uansett er noe vi ikke kan takle sammen? Kan hun ikke be meg åpne øynene mine igjen og se alt det bra jeg har gående?» (s.337). Utover handlingen skriver Mo at Maria begynner å provosere ham i større grad enn før. Vendepunktet er når Mo forteller henne om bekymringer han har rundt en nyhets sak som fremstiller muslimer negativt. Maria virker ikke som hun hører etter, noe som irriterer Mo i den grad at de begynner å krangle.

«Må du være så sint hele tida!» skrek hun. Jeg sto lamslått og så på henne. Som om en bombe hadde gått av. Stemmen hennes pep i ørene mine. Hun har aldri skreket sånn (...) «Du henger deg så utrolig mye opp i alt som er negativt, vet du det?» Jeg hørte fortsatt ikke ordentlig. «Vet du det?!» gjentok hun. Hun prusta. «Du tar deg så nær av alt mulig, Mo. Slapp av». (Shakar, 2017, s.342)

Det kan virke som at Maria ikke forstår i hvilken grad fordommer og diskriminering påvirker Mo. Dette kan være fordi hun selv ikke har opplevd å bli behandlet med mindre respekt på grunn av hudfarge, bakgrunn eller religion. Utover handlingen prøver likevel Maria å engasjere seg mer i samfunnet ved å få seg jobb i Amnesty, der hun arbeider med å ivareta universelle menneskerettigheter som frihet, likeverd og rettferdighet (s.360). Til tross for Maria sin jobb og nye engasjement, evner hun ikke å se verden fra Mo sitt perspektiv og hvorfor han sliter i hverdagen. Til slutt orker verken Maria eller Mo å redde forholdet. Mo sier: «vi fungerte ikke, og jeg hadde ingen krefter igjen til å kjempe mot» (2017, s.414). Mo sliter med å finne seg selv etter alt han har opplevd. Han har dermed ikke krefter igjen til å kunne redde forholdet med Maria.

Jamal og kompis

Jamal tilbringer mye av sin blant ungdomsmiljøet på Stovner. Vi blir for eksempel presentert for Majid, Tosif, Mustafa og Rashid. I fellesskap hører de på hip-hop, drar på kjøreturer, gamer eller drar ut for å feste. En dag når Jamal og kompisene velger å dra på byen, opplever at alle slipper inn, utenom dem.

(...) vi er så heftig klar, liksom, nesten vi danser i køen, skjønner du, og vi venter dødslenge der, og til slutt vi kommer til vakta og han bare: Har dere medlemskort?»

Eller: «Det er fullt.» Eller: «Nei, her er det 21-årsgrense.» Så mange ganger ass.
(Shakar, 2017, s.184)

Jamal og vennene hans har dermed en felles erfaring til noe som kan tolkes som en rasistisk situasjon. Et annet tilfelle der guttene er vitne til rasisme, er etter den før omtalte kronikken som ble sendt til VG (s.391). Etter kronikken har Jamal lyst til å vise omverden frustrasjonen og sinne han sitter med (s.403). Mustafa og Rashid som også er muslimer, prøver å overtale han til å la være.

Samme hva de norske gjør, vi må prøve å være gode muslimer først. Og etter det, da kan vi tenke på å forandre ting utafør. Og når vi gjør det, må vi gjøre det på en ordentlig måte. På den måten at de norske forstår vi er seriøst, og dem ikke bare kan si sånn: «De er bare kriminelle og terrorister, hele gjengen». (Shakar, 2017, s.404)

Jamal er ikke enig med Mustafa og Rashid, og forteller: «jeg orker ikke å høre på mere, så jeg sier: 'Vet ikke ass', og 'ok, greit'. Liksom, jeg følte dem gutta har blitt så bitcher» (s.405). Jamal vil vise hatet tilbake, mens vennene mener at de først må opptre som gode muslimer og på den måten vil nordmenn møte dem med respekt. Frustrasjon rettet mot kompisene blir forsterket når de sier at Jamal ikke er god nok muslim: «'Skal du leve som muslim, Jamal, da må du gå i moskeen og du må faste og må gjøre sånne ting' (...)» (s.405). Vennskapet blir med andre ord satt på prøve på grunn av deres uenigheter rundt temaet rasisme, men også til deres ulike oppfatninger av å være en god muslim.

3.2.5 Slutninger om boka

Tante Ulrikkes vei inneholder en nyansert fremstilling av begrepet rasisme. Rasismen som Mo og Jamal blir utsatt for kan knyttes til guttenes innvandrerbakgrunn og religiøse tro. Innvandrere og muslimer blir fremstilt som enten voldelige, kriminelle eller terrorister, særlig i media. Dette bidrar til at Mo og Jamal blir negativt behandlet av etniske norske med flere anledninger. Mo blir for eksempel stoppet og holdt igjen av tollene i timevis fordi han blir sett på som en illegal innvandrer. Jamal blir utsatt for nedsettende blikk, kommentarer og diskriminering på en hverdagsbasis. Guttene opplever også rasisme gjennom hatefulle ytringer rettet mot muslimer.

Boka viser hvordan guttene endrer seg gjennom årene. Nordmenns negative holdninger gjør at Mo føler på skam og forakt over egen bakgrunn. Han opplever heller ikke et fellesskap til

andre nordmenn. De små dryppene av utenforskap resulterer i at Mo isolerer seg hjemme hos foreldrene, han fullfører ikke bachelorgraden sin og avslutter forholdet med kjæresten, Maria. For Jamal er hans innvandrerbakgrunn og religiøse tro av viktig verdi, der han er stolt over å være en «svart muslim fra Stovner». Selv om Jamal er stolt over sin egen identitet, opplever han et sinne mot nordmenns negative holdninger til innvandrere og muslimer. Dette resulterer i at Jamal blir mer ekstrem i handlingene sine, og at han tar mer avstand til det norske.

Rasismen som guttene opplever, går også utover nære relasjoner. Mo sin norske kjæreste, Maria, er vitne til at Mo blir behandlet annerledes på grunn av utseende og innvandrerbakgrunn. Likevel virker det som at Maria ikke forstår i hvilken grad dette påvirker han som person. Hos Jamal blir vennskapet til kompisene satt på prøve når de ikke deler det samme synet på hvordan å håndtere rasisme. Mens Jamal vil vise hvilket sinne og frustrasjon han har mot nordmenn, mener kompisene at de bør fokusere på å være gode muslimer og slik motbevise nordmenns fordommer.

4. Analysene sett i et komparativt lys

Bøkene *The Hate U Give* og *Tante Ulrikkes vei* har nå blitt gjort en litterær analyse av. Det har blitt sett på protagonistenes forhold til rasisme, ulike hendelser og hvordan rasisme påvirker deres relasjon til andre. Med utgangspunkt i analysene vil jeg se bøkene i et komparativt lys der de ulike funnene vil sammenlignes og drøftes. Ved å se romanene i et komparativt lys, får jeg muligheten til å studere hvilke forskjellige eller beslektede problemstillinger til rasisme som finnes i en amerikansk roman, og en norsk roman. Funn fra analysene vil drøftes i lys av relevant teori som ble presentert i kapittel 2 «teori og metode».

4.1 Tematikk i bøkene

Romanen *The Hate U Give* handler om rasisme og urettferdighet i USA. Som tidligere nevnt er rasisme å dele mennesker inn i kategorier der noen gis negative essensielle trekk på bakgrunn av karakteristikk som hudfarge, kultur og religion. Dette gir grunnlag for underordning og diskriminering (Bangstad & Døving, 2015, s.16). Tittelen representerer bokens overordnede temaer gjennom akronymet *Thug Life*: «The Hate U Give Little Infants, Fucks Everyone» (Thomas, 2017, s.173). Akronymet forklarer at hatet som blir gitt til svarte og andre minoriteter, ødelegger for alle. Hatet bidrar for eksempel til at Khalil blir skutt og

drept av en hvit politioffiser. Romanen er konsentrert omkring hendelsen med Khalil og aktualiserer mange av problemstillingene som Starr må forholde seg til i løpet av historien.

Til forskjell fra *The Hate U Give*, viser *Tante Ulrikkes vei* til en norsk kontekst og forteller om to gutter som vokser opp i Norge som andregenerasjonsinnvandrere. Romanen tar for seg flere temaer, deriblant utenforskap. Som tidligere forklart viser begrepet til en situasjon der enkeltmennesket eller en gruppe av mennesker står utenfor fellesskapet, der de for eksempel ikke tar utdanning, eller de mangler språklig eller kulturell tilknytning til samfunnet (Tjora, 2021). Mo opplever ikke et fellesskap til det flerkulturelle miljøet på Stovner eller til andre nordmenn. Jamal står også utenfor fellesskapet ettersom han dropper ut av skolen, sliter med å få seg jobb og må passe på moren sin som er psykisk syk. Følelsen av utenforskap blir forsterket av rasismen som guttene opplever gjennom oppveksten. Som Salole skriver, kan det å bli utsatt for krenkelser og bli diskriminert grunnet kultur eller religion, befeste utenforskap (2015). Mo og Jamal som kulturelt sett oppfattes annerledes blir i noen situasjoner tilskrevet negative trekk som blir brukt til å ekskludere. Dette står i tråd med begrepet nyrasisme som i større grad kan knyttes opp mot en bestemt gruppes kultur og/eller religion (Gullestad, 2002, s.149). I forskjell fra *The Hate U Give* er ikke *Tante Ulrikkes vei* konsentrert omkring én bestemt hendelse, men rasismen blir presentert gjennom ulike situasjoner som oppstår i møte med etniske nordmenn. Dramatikken er derfor mer dempet rundt temaet rasisme enn i *The Hate U Give*.

4.2 Sted og medias rolle

I *The Hate U Give* og *Tante Ulrikkes vei* er sted sentralt for hvordan protagonistene oppfatter seg selv, og må forholde seg til omverden. Av beslektede problemstillinger kan en nevne medias rolle i romanene og særlig hvordan de fremstiller stedene. I *The Hate U Give* blir for eksempel nabolaget Garden Heights beskrevet som et svart samfunn med et høyt antall narkolangere og farlige gjengmedlemmer. Slike stigmatiseringer påvirker hvordan Starr og andre svarte fra Garden Heights blir oppfattet på. Dette ser man i hvordan media prøver å støtte politioffiserens handlinger ved å fremstille valget hans som rasjonelt, ettersom Khalil mest sannsynlig var en narkolanger fra Garden Heights (Thomas, 2017, s.249). Mo fra *Tante Ulrikkes vei* frykter i likhet med Starr at medias fremstilling av hjemløshet kan påvirke andres oppfatninger av han. Mo er bekymret for å bli sett på som kriminell og voldelig av etniske nordmenn, ettersom han bor på Stovner, er muslim og andregenerasjonsinnvandrer. Slike

generaliseringer av innvandrere kan ses i sammenheng med Marianne Gullestad sin teori om rasialisering. Som tidligere nevnt mener Gullestad at innvandrere har blitt rasialisert ved å bli sett på som en enhetlig kategori, der hele gruppen blir stemplet for det den enkelte gjør, slik som kriminalitet og vold (2002, s.271). Slike attributter er forankret i måten vi forstår verden på, og hvordan vi behandler andre. Mo har derfor et ønske om å komme se vekk fra plassen. Til forskjell fra Starr og Mo, velger Jamal fra *Tante Ulrikkes vei* å ikke la seg påvirke av medias negative vinkling av hjemplassen (Shakar, 2017, s.18). Jamal føler tilhørighet til Stovner, og en stor del av identiteten hans er knyttet til stedet. Han mener at de som bor der ikke er dårligere mennesker enn de som bor utenfor Stovner.

I begge romanene blir nabolag fremstilt negativt av media, noe som får konsekvenser for hvordan protagonistene blir oppfattet av omverden. En forskjell verdt å bemerke seg er at i *The Hate U Give* blir det i en større og mer alvorlig grad forklart hvordan Garden Heights er påvirket av rasisme fra omverden. Faren til Starr beskriver Garden Heights som et fattig, svart samfunn som følge av en skjev fordeling av makt og privilegier mellom majoritet og minoritet. Som tidligere nevnt i analysen sier faren: «Amerikanske storkonsern skaper ingen arbeidsplasser i våre nabolag (...) Det hjelper faen ikke å ha utdanning engang, når så mange av skolene i nabolaget vårt ikke forbereder oss godt nok (Thomas, 2017, s.174). Mangel på ressurser går med andre ord utover økonomi, utdanning og jobb. At Garden Heights ikke blir tilbudt gode arbeidsplasser eller utdanning, står i kontrast til *Tante Ulrikkes vei*, der storsamfunnet ønsker å forbedre levekårene til innbyggerne på Stovner. Som sagt lanserer regjeringen en Groruddalspakke der et av tiltakene er å øke gutter med innvandrerbakgrunns deltakelse i høyere utdanning gjennom særskilte stipend (Shakar, 2017, s.96). Mo er for eksempel en av dem som har fått innvilget ekstra stipend til å ta samfunnsøkonomi på universitetet.

Med utgangspunkt i Maverick sin forklaring av Garden Heights, kan det diskuteres om nabolaget er et resultat av rasialisering, der svarte blir tillagt en form for gruppetilhørighet, uten at de selv legitimert seg med den (Ik Dahl & Skorgen, 2020). Slike generaliserende karakteristikk kan bidra til å separere dem fra resten, noe som skaper et hierarki i sosiale strukturer og systemer. Dette kan bidra til strukturell rasisme. Som forklart tidligere er strukturell rasisme ulik fordeling av muligheter og rettigheter mellom majoritetsbefolkningen og minoriteter (Antirastiska Akademin, u.å.). Den skjeve

maktfordelingen opprettholdes gjennom regler, normer og handlingsmønstre innebygd i samfunnets strukturer. Arnfinn Midtbøen forklarer som sagt at historiske erfaringer med slaveri og institusjonalisert rasisme fortsatt skaper ulikheter i Amerika, bevart i samfunnets strukturer (2021, s.107). Strukturer som skaper og opprettholder ulike fordeler mellom svarte og hvite, går med andre ord utover Garden Heights. Den skjeve fordelingen gjør at flere av innbyggerne i det svarte samfunnet sliter økonomisk, og som ifølge faren Maverick resulterer i at noen tyr til å selge dop, eller blir med i kriminelle gjenger (Thomas, 2017, s.175). Dette fokuserer media på, noe som skaper stigmatiseringer om at alle svarte som bor i Garden Heights er kriminelle eller gjengmedlemmer.

Skolemiljø

Miljøet på skolen er også av relevans for protoganistenes oppfatninger av seg selv. Protagonistene fra romanene sliter på ulikt vis å finne sin plass i skolemiljøet. I *Tante Ulrikkes vei* gjør Mo det bra på skolen, men står utenfor fellesskapet på grunn av manglende sosial tilhørighet. Dette blir særlig synlig når han begynner å studere på universitetet. Blindern representerer et fellesskap som han vil identifisere seg selv med. Utover handlingen blir det tydelig at Mo aldri integreres i studentmiljøet. Han står på ytterkanten og kikker, men slippes aldri helt inn (Shakar, 2017, s.287). Mo føler ikke tilhørighet til etniske norske på Blindern, men heller ikke hos minoriteten på Stovner, og står dermed utenfor i begge miljøene. I likhet med Mo fra *Tante Ulrikkes vei*, har Starr fra *The Hate U Give* et ønske om å passe inn på skolen. På Williamson Prep er flertallet av elevene hvit, noe som gjør at Starr frykter fordommer fordi hun er svart og kommer fra Garden Heights. Starr har venner og kjæreste som går på samme skole, men som hun aldri kan være helt seg selv rundt i frykt for at Garden Heights-Starr blir synliggjort.

Jamal fra *Tante Ulrikkes vei* står som kontrast til både Mo fra *Tante Ulrikkes vei* og Starr fra *The Hate U Give*. På videregående har Jamal et sosialt nettverk av venner, deriblant fra Stovner. Jamal passer altså inn i det sosiale miljøet på skolen, og må ikke tilpasse seg omstendighetene for å føle aksept. Utenom det sosiale fellesskapet gjør Jamal det dårlig på skolen, og dropper ut på grunn av manglende mestring i fag og dårlige erfaringer med lærere. Som sagt nevner Jamal læreren Edvard som han mener er rasist (Shakar, 2017, s.31). Hverdagen til Jamal består sådan av å jobbe eller være blant det flerkulturelle miljøet på

Stovner. Jamal beveger seg altså lite utenfor nærmiljøet, noe både Mo og Starr gjør gjennom utdanningen deres.

4.3 Protagonistenes forhold til rasisme

4.3.1 Strategier for å unngå rasisme

I begge bøkene finner man eksempler på at protagonistene gjør repeterende handlinger som følge av deres strategi for å unngå å bli offer for stereotyper, fordommer og rasisme. Som beskrevet i teorikapittelet er stereotyper generaliseringer som følge av forutinntatte forestillinger om hvordan en person eller gruppe oppfører seg, tror eller tenker (Salole, 2018, s.80). Stereotyper kan være koblet til karakteristikk som hudfarge, religion eller kultur. Stereotyper basert på slike attributter kan skape fordommer uttrykt gjennom negativ atferd mot en person eller gruppe, noe som anses som rasisme.

I *The Hate U Give* er Starr sin strategi å drive kodeveksling. Som tidligere forklart blir kodeveksling definert som «the modifying of one's speech, behavior, appearance, etc. to adapt to different sociocultural norms» (Dictionary, u.å.). I sitt hjemmiljø har Starr en annen væremåte enn den hun fremviser på Williamson Prep. Hun endrer på talemåte og oppførsel for å bli akseptert blant hvite, og for å unngå fordommer mot svarte og Garden Heights. Til forskjell fra Starr, driver ikke Mo fra *Tante Ulrikkes vei* og veksler mellom to identiteter ut ifra hvilket miljø han er i. Etniske nordmenns holdninger til innvandrere og muslimer, påfører Mo skam. Han har derfor ikke lyst til å bli assosiert med innvandrer miljøet som befinner seg på Stovner. For å kunne få sin norske identitet bekreftet, er Mo sin strategi assimilasjon. Begrepet assimilasjon handler som sagt om å «reduere forskjeller i et samfunn ved at minoriteten tilegner seg den samme levemåten og kulturen som flertallet» (HI-senteret, 2011). I lys av Frantz Fanons teori kan det diskuteres om Mo tar på seg en hvit maske der han etter best evne prøver å etterligne den hvites væremåte, kultur og språk (2008, s.10). Mo jobber derfor hardt på skolen, kler seg korrekt, håndterer det norske språk godt, samt unngår han å bli sett med personer fra Stovner. Til forskjell fra både Mo og Starr, har ikke Jamal fra *Tante Ulrikkes vei* tenkt å endre eller tilpasse seg for å unngå å bli offer for rasisme. Til tross for nordmenns negative oppfatninger om innvandrere og muslimer, er Jamal stolt over hans identitet som «svart muslim fra Stovner». Jamals strategi er med andre ord å «representere» Tante Ulrikkes vei, og vise motstand til de som ikke aksepterer han.

4.3.2 Språkets rolle og verdi

En litterær karakter blir som sagt karakterisert ut ifra måten de ordlegger seg på, men også hva de sier om og til andre karakterer i historien (Lothe, 2003, s.122). I *Tante Ulrikkes vei* rapporterer Jamal til forskningsprosjektet med bruk av lydopptak. Stemmen som vi blir presentert for i boka er transkribert tale, og tyder på at Jamal snakker med multietnolekt (Det norske akademis ordbok, u.å.). Ord og uttrykk som «laga kaos», «ja ass», «sjofer» og «liksom» blir hyppig brukt. Jamals multietnolekt er en identitetsmarkør for å vise tilhørighet til det flerkulturelle miljøet på Stovner. Starr fra *The Hate U Give* snakker i likhet med Jamal en språkvariant tilknyttet det svarte miljøet i Garden Heights. Hjemme i Garden Heights tar hun i bruk slang som markerer en form for gruppetilhørighet. I motsetning til Jamal fra *Tante Ulrikkes vei* som kun har én talemåte, veksler hun mellom to forskjellige (Thomas, 2017, s.76). Når Starr er rundt hvite personer, skjuler hun slangen for å kunne passe inn. Å måtte tilpasse språket kan også vise til fordommer fra omverden der bruk av slang blir fremstilt som noe negativt, og derfor noe Starr må skjule. I motsetning til Starr tar ikke Mo fra *Tante Ulrikkes vei* i bruk mer enn en språkvariant. Mo fremstår som at han behersker det norske normerte språk. Hans skriftlige språkføring kan antas som en form for assimilering hvor han tilegner seg majoritetsspråket for å passe inn og bli ansett som norsk (HL-senteret, 2011). Dette kan også ses i tråd med Fanons teori om å ta på seg en hvit maske der den svarte blant annet etterligner «det hvites språk» (2008, s.10). Ved å beherske språket, kan Mo bevise sin verdi og blir anerkjent som norsk.

Det er en nær sammenheng mellom språk og fortellersynsvinkel i *The Hate U Give* og *Tante Ulrikkes vei*. Begge bøkene blir fortalt med bruk av en førstepersonsforteller, og fortellersynsvinkelen er med på å utforme både plott og handlingsstruktur i fortellingen (Lothe, 2003, s.35). Med bruk av en såkalt «jeg»-forteller kan protagonistene formidle sin livshistorie ut ifra eget perspektiv. Dette gjør at vi som lesere kan få en dypere forståelse av hva det innebærer å bli utsatt for rasisme. Jamal fra *Tante Ulrikkes vei* legger sjeldent skjul på hva han tenker og føler, noe som gjør at vi som lesere får oppleve den frustrasjonen og sinne som Jamal sitter med. Han føler seg avvist, spesielt av etniske norske. Som tidligere nevnt forteller Jamal om læreren sin fra videregående, Edvard. Jamal sier: «Han er rasist, jeg sverger (...) han gir meg blikk som jeg er kriminell bare jeg kommer på timen litt for seint» (Shakar, 2017, s.31). Nedsettende blikk kan ifølge Salole være en form for hverdagsrasisme,

der nonverbale eller atferdsmessige fornærmelser kan virke nedverdiggende mot minoriteter (2018, s.81). Fordi Jamal har hatt dårlige erfaringer med etniske nordmenn tidligere, kan dette som sagt påvirke hans oppfatninger av Edvard der ethvert blick fra læreren beskrives som rasistiske. Følgelig er det ikke sikkert at læreren Edvard rasistisk, til tross for at Jamal føler det.

Jamal sin direkte og muntlige talemåte står i kontrast til Mo fra *Tante Ulrikkes vei* som skriver velformulert og detaljert om de følelser, tanker og meninger han sitter med. På grunn av Mo sine detaljerte skildringer, blir det tydelig for leseren å forstå at Mo er en bekymret og engstelig person. Mo gjentar som tidligere nevnt at han blir fysisk dårlig av å tenke på media og nordmenns negative oppfatninger av innvandrere, Stovner og muslimer (Shakar, 2017, s.13). I *The Hate U Give* forteller også Starr detaljert om tanker, følelser og meninger. Beskrivelsene av Starrs indre tanker er også gjentakende, der bekymringer rundt rasisme og Khalils død tar mye av Starrs tid og krefter. I likhet med Jamal fra *Tante Ulrikkes vei* er Starr som regel direkte i språket. Hun er ikke redd for å si hva som oppleves som rasistisk. Forskjellen er at det er gjennom tankereferat at vi får oppleve Starr sin direkte talemåte. I møte med andre, spesielt hvite, tør hun som regel ikke å uttrykke hva hun føler fordi hun er redd for å bli stemplet som den sinte gettojenta. Som nevnt i analysen frykter for eksempel Starr å uttale seg om Khalils død: «Jeg forneker ham, for faen (...) Jeg roper unnskyld inni meg, om og om igjen, en million unnskyldninger (...)» (Thomas, 2017, s.118). I slutten av boken endrer imidlertid dette seg. Starr innser at stemmen hennes er det mektigste våpenet hun har. For Starr blir det å bruke stemmen sin positivt, ettersom den bidrar til å spre budskapet om rettferd. Dette er ikke tilfelle for Jamal i *Tante Ulrikkes vei*. Jamal blir sjeldent hørt eller sett når han uttaler seg om sine utfordringer, eller når han har lyst til å skape opprør. Hvorfor Jamal ikke lykkes på lik linje som Starr kan være av ulike årsaker. Blant annet kan det handle om veltalenhet der Jamal som snakker multietnolekt og som til tider har en aggressiv fremtoning, ikke blir tatt på alvor.

4.3.3 I møte med rasisme

Som det kommer frem i den litterære analysen, forteller protagonistene i *The Hate U Give* og *Tante Ulrikke vei* om hendelser hvor de blir urettferdig behandlet. I følgende delkapittel vil jeg drøfte de ulike hendelsene og se dem i lys av relevant teori om rasisme.

Strukturell rasisme

I romanen *The Hate U Give* spiller hudfarge og miljø sentrale roller for å kunne forstå rasismen som Starr opplever og er vitne til. Som tidligere nevnt frykter Starr å bli stemplet som aggressiv eller kriminell fordi hun er svart, og fordi hun bor i Garden Heights. Starrs frykt blir bekreftet når hun og Khalil blir stoppet av politiet for en såkalt tilfeldig sjekk (Thomas, 2017, s.29). Når Khalil velger å dra frem en hårbørste fra jakkelommen, ser politioffiser Én-femten på Khalil som en trussel og fyrer tre skudd mot han. Etter å ha skutt Khalil, retter Én-femten våpenet sitt mot Starr i frykt for at hun skal reagere på en måte som virker truende. Om hendelsen er et eksempel på individuell rasisme eller strukturell rasisme, kan diskuteres. Arneback og Jämte beskriver individuell rasisme om en persons negative forestillinger om andre folkegrupper, og som enten subtilt eller mer bevisst uttrykker hvem de mener er mindre verdt enn andre (2017, s.72). Politioffiseren Én-femten kan for eksempel se på svarte som mindre verdt, noe som kan ha resultert i den tilfeldige kontrollen og drapet på Khalil.

Strukturell rasisme er som tidligere nevnt normer og regler innebygd i samfunnets strukturer som har diskriminerende effekter på minoritetsgrupper (Antirasistiska Akademien, u.å.). Ifølge forskningsdirektør Roger Grimshaw finnes det holdninger innebygd i strafferettslig praksis som kan bidra til systemisk urettferdighet blant minoriteter (2020). Holdningene kan være basert på stereotypier om hvordan en narkolanger eller gjengmedlem ser ut. Stereotypiene blir deretter brukt for å identifisere hvem som er mistenksom i en situasjon. Starrs beskrivelser av situasjonen med Én-femten gir inntrykk av at politioffiseren gjorde et valg basert på hvor de kom fra og hvordan de så ut. At det finnes rasisme i politiet blir forsterket av at faren Maverick har forberedt Starr på hvordan hun skal oppføre seg rundt politiet, ettersom svarte i USA har en tendens til å bli stoppet av politiet med bruk av makt (Thomas, 2017, s.26). Dette gir inntrykk av det finnes strukturell rasisme i politiet, og at offiser Én-femtens handling var rasistisk motivert.

I likhet med Starr fra *The Hate U Give* opplever Mo fra *Tante Ulrikkes vei* å bli urettferdig behandlet. Etter å ha landet på Gardemoen etter en ferie i Spania sammen med kjæresten Maria, blir Mo stoppet i tollene fordi han er mistenkt for å være en ulovlig innvandrer (Shakar, 2017, s.317). På grunn av utseende og eventuelt navnet i passet, blir Mo oppfattet som noe fremmed og som en kriminell. Utseende spiller altså en viktig rolle i begge romanene. Starr fra *The Hate U Give* blir utsatt for rasisme fordi hun er svart, mens i *Tante Ulrikkes vei* blir

utseende en synlig markør på at Mo ikke er etnisk norsk. Dette blir brukt til å holde han igjen på flyplassen i timevis. En kan selvfølgelig diskutere om Mo var en tilfeldig utvalgt av tollene eller om hendelsen er rasistisk motivert. At hendelsen kan tolkes som rasistisk blir forsterket av det faktum at Mo har norsk statsborgerskap, men likevel blir mistenkeliggjort, utsatt for kommentarer og spørsmål som kan virke fiendtlig og nedverdiggende. Som i *The Hate U Give* kan det videre diskuteres om hendelsen er gjort som en individuell handling, eller om det er et eksempel på en institusjon som driver strukturell rasisme. For eksempel kan det være holdninger innebygd i systemet som gjør at Mo blir stoppet. Holdningene kan for eksempel være preget av stereotypier om hvordan en innvandrer eller kriminell ser ut. Om hendelsen blir tolket som strukturell, er den likevel ikke like alvorlig som i situasjonen med Starr og Khalil. I *The Hate U Give* resulterer rasismen i at Khalil dør. Uansett hvilken alvorlighetsgrad av rasisme som ligger til grunn i situasjonen til Mo, preger det han betydelig i ettertid.

Hverdagsrasisme

I *The Hate U Give* og *Tante Ulrikkes vei* finnes det eksempler på at protagonistene blir utsatt for rasisme i mer hverdagslige former. Hverdagsrasisme beskriver rasisme normalisert i hverdagslige situasjoner, slik som i oppførsel, spørsmål og antagelser (Essed, 1991, s.3). Hverdagsrasismen er som sagt preget av stereotypiske oppfatninger, frykt og misforståelser. Handlingen eller kommentaren kan oppleves som harmløs i den gitte situasjonen, men den akkumulerte effekten av små stikk kan være belastende for den utsatte. I *The Hate U Give* opplever Starr hverdagsrasisme, spesielt på privatskolen Williamson Prep. Starrs hvite venninne, Hailey, kommer for eksempel med ytringer som virker indirekte nedverdiggende. Under en basketball økt sier Hailey at Starr må fokusere på ballen som om den et stykke fritert kylling (Thomas, 2017, s.116). Som tidligere nevnt har fritert kylling blitt brukt som rasistisk skildring av svarte som mindre siviliserte (Schmidt, referert i Demby, 2013). Kommentaren kan virke uskyldig og morsom fra Hailey sin side, men for Starr kan den i lag med tidligere kommentarer oppleves som sårende.

I likhet med Starr opplever Jamal fra *Tante Ulrikke vei* å bli utsatt for rasisme i hverdagen. Mens det hos Starr oppstår fordi hun er afroamerikaner, er rasismen som Jamal opplever tilknyttet innvandrerbakgrunnen hans. I butikker vil for eksempel ikke de butikkansatte slippe Jamal av syne, noe som gir inntrykk av at Jamal blir sett på som en kriminell (Shakar,

2017, s.98). Stereotypiske oppfatninger av innvandrere som kriminelle kan for eksempel være en av grunnene til den butikkansattes atferd. Som tidligere nevnt mener Marianne Gullestad at innvandrere har blitt rasialisert ved å bli oppfattet som enhetlig kategori der gruppen blir stemplet for det den enkelte gjør, som å være kriminell (2002, s.271). Slike generaliseringer kan påvirker hvordan Jamal blir behandlet.

På arbeidsmarkedet opplever Jamal å bli avvist av kunder på grunn av navnet sitt. At kunder svarer Jamal med å si: «snakker ikke med sånne som deg» (Shakar, 2017, s.322) kan tolkes som fordommer basert på mangelfull eller feil kunnskap om innvandrere (Salole, 2018, s.80). Når Jamal blir spurt om å endre navnet sitt, kan det diskuteres om arbeidsplassen reduserer identiteten hans til fordommene hos kunder. Om det er bevisst eller ubevisst gjort av representanter for arbeidsplassen, kan selvfølgelig diskuteres. Uansett grunn, blir velger Jamal å slutte framfor å la det gå på bekostning av sin egen identitet. Et annet tilfelle som kan tolkes som hverdagsrasisme er når Jamal og kompisene hans opplever å bli nektet adgang på flere utesteder (Shakar, 2017, s.184). Det kan diskuteres om Jamal og kompisene ikke slipper inn fordi de muligens er oppstemt og høyrøstet, noe som kan indikere på at de er beruset. Men når Jamal ser at personer som er hvit blir sluppet inn, men ikke han, kan det virke som at forskjellsbehandlingen er gjort på bakgrunn av Jamals utseende og eventuelt navnet på legitimasjonen.

4.3.4 Rasismens betydning for identitet

Rasisme og diskriminering kan ha konsekvenser for den enkelte individ, gruppe og samfunnet som helhet. I dette delkapittelet vil jeg undersøke på hvilke måter rasisme påvirker protagonistenes identitet. Marianne Gullestad (2002) og Annick Prieurs (2004) identitetsbegrep vil være sentrale for drøftingen, samt Frantz Fanons (2008) teori om internalisering og den «hvite maske».

I *Tante Ulrikkes vei* blir både Mo og Jamal påvirket av rasismen som de blir utsatt for. Ifølge Frantz Fanon (2008) kan erfaringer med rasisme bidra til den utsatte ser på seg selv med skam og forakt, noe som resulterer i at det hvites blikk blir internalisert der en begynner å se på seg selv som et objekt (2008, s.80). Internalisering er som tidligere forklart en prosess der andres personers holdninger, normer og egenskaper rekonstrueres og oppleves som en del av personens selvbilde (Tetzschner, 2020). Dette stemmer overens med Mo som skammer

seg over bakgrunnen sin som følge av nordmenns holdninger til innvandrere og muslimer. I en av e-postene skriver Mo:

Men det var en ting som ikke var å misforstå, og det var hvor sterkt de mislikte oss, og hvor sinte vi gjorde dem (...) Jeg fant ut av lærerne ikke var alene. De snakka om oss på nyhetene og skrev om oss i avisa (...) (Shakar, 2017, s.12)

Når Mo skriver «hvor sinte vi gjorde dem» og «om oss» og kan det tyde på at han har internalisert etniske norske sine holdninger til innvandrere og muslimer. Mens Mo har internalisert nordmenns holdninger, er ikke dette tilfellet hos Jamal. I motsetning til Mo bidrar ikke rasismen til skam hos Jamal, noe som kan være fordi han bærer stolthet over sin identitet som «svart muslim fra Stovner». Selv om han er stolt over sin egen identitet, byr den på problemer utover handlingen. Å bli avvist av etniske norske med flere anledninger gjør Jamal sint og frustrert, noe som er gjennomgående i hele romanen. Jamals måte å reagere på samsvarer med Lill Salole som forklarer at rasisme kan forsterke følelsen av utenforskap, noe som kan få negative konsekvenser fordi det forsterker følelser som sinne, aggresjon og skam (2015). I likhet med Jamal fra *Tante Ulrikkes vei*, virker det ikke som at rasismen blir internalisert hos Starr i *The Hate U Give*. Rasismen skaper likevel begrensninger for identitetsutviklingen hennes. Starr blir som sagt påvirket av hvites holdninger til svarte. Å bli sett på som aggressiv, farlig eller getto på grunn av utseende og miljø, bidrar til at Starr har lite spillerom for å utvikle sin egen identitet. Dette samsvarer med Prieur som mener at identitet ikke er noe fast eller uforanderlig, men at erfaringer med rasisme kan påvirke identitetsutviklingen. Dette er fordi «den rasistiske erfaring er en sterk erfaring av å tilskrives en sosial identitet i form av likhet med noen og forskjellighet fra andre, altså en erfaring med hvordan ens individuelle valg av tilhørighet begrenses» (2004, s.111). Starr frykter derfor konsekvensene ved å stå frem som vitne til Khalil, ettersom det kan påvirke hvordan hun blir oppfattet og behandlet av omverden.

Identitetsforhandlinger

I lys av Khalils død må Starr finne ut av hvem hun presenterer seg som, hvem hun er og vil være. Skal hun heve stemmen sin for Khalil og det svarte miljøet, eller holde tett slik at hun unngår å bli sett på som «gangstergettojenta som hang med en narkolanger». Starrs forhandlinger om egen identitet kan ses i sammenheng med Gullestads definisjon av

begrepet. Gullestad mener i likhet med Prieur at identitet ikke er noe fast eller uforanderlig, men noe som diskuteres, forhandles, bekreftes og avvises i møte med andre (2002, s.64). I slutten av boken velger Starr å stå frem som vitne til Khalil, noe som får en positiv vending da hun opplever å bli akseptert for den hun er. Som nevnt i analysen sier hun: «Jeg kan ikke forandre hvor jeg kommer fra, eller hva jeg har vært gjennom, så hvorfor skulle jeg skamme meg over det som gjør meg til meg? (...)» (Thomas, 2017, s.440). Starrs to motstridende identiteter forenes dermed til én.

I *The Hate U Give* får Starrs erfaringer med rasisme en positiv vending, noe som står i kontrast til guttene i *Tante Ulrikkes vei*, der rasismen forsterker inntrykket av å stå utenfor og være uønsket. At rasismen får ulike konsekvenser for protagonistene, kan være flere grunner. En av dem kan være fordi bøkene er rettet mot forskjellige mottakere. *The Hate U Give* er en ungdomsbok, der Starr som tenåringsjente fremstår som en heltinne i kampen mot rasisme. Dette gir boka en lykkelig slutt, noe som er til forskjell fra *Tante Ulrikkes vei*. Mo og Jamal er på vei mot voksenlivet, der leseren får et innblikk i hvordan guttene over en lengre periode blir påvirket av å stå utenfor fellesskapet. Dette resulterer i en mer dramatisk utgang enn i *The Hate U Give*. Utover handlingen blir for eksempel Mo sin norske identitet problematisert når han ikke føler et fellesskap til andre nordmenn, og på grunn av rasismen som han blir utsatt for. Dette kan også ses i sammenheng med Gullestads teori om at identitet forhandles, bekreftes og avvises i samvær med andre (2002, s.64). En kan også trekke inn Frantz Fanon som forklarer at identitet blir konstruert og forstått i relasjon til andre, der anerkjennelse er viktig (2008, s.79). Når Mo ikke blir anerkjent som norsk, går den hvite masken som han har tatt på seg i oppløsning, og han vet ikke hvem han er lenger (Fanon, 2008, s.10). Hans egen identifisering som norsk avviker fra andres identifisering av ham som innvandrere. Som innvandrere blir han tillagt negative egenskaper som skaper fordommer og ekskluderer han fra fellesskapet. At Mo sin norske identitet blir avvist, resulterer i at Mo isolerer seg selv, han klarer ikke å fullføre bachelorgraden, i tillegg til at han slår opp med kjæresten.

For Jamal i *Tante Ulrikkes vei*, bidrar rasismen til at han gradvis tar mer avstand fra det norske, spesielt etter å ha lest de hatefulle kommentarene mot muslimer i VG (Shakar, 2017, s.391). Som tidligere nevnt kan utenforskap bli forsterket av «(...) å bli utsatt for krenkelser og fornærmelser i det offentlige rom» (Salole, 2015). Etter hendelsen reagerer Jamal med

frustrasjon og sier som sagt: «Det er sånn, jeg veit at mange på Norge ikke liker trynet mitt ass, men fuck ass, så mye?» (Shakar, 2017, s.395). Jamals frykt står i tråd med Annick Prieur som mener at erfaringer med rasisme kan bidra til en tar mer avstand fra det norske (2004, s.127). Også Gullestad stiller spørsmål til hvilke konsekvenser avvisninger kan få for et individ. Hun mener at «den akkumulerte virkningen av disse dryppene kan bidra til at unge mennesker utvikler alternative og for samfunnet mindre ønskelige identiteter (2002, s.64). Når Jamal stadig blir avvist blant nordmenn, resulterer det i at han viser mer motstand til majoritetssamfunnet (Shakar, 2017, s.410, s.420). Dette skaper også et større skille mellom «oss» og «de andre».

4.4 Viktige bipersoner

4.4.1 Familiemedlemmer som støttespillere

I begge romanene får leseren et innblikk i protagonistenes familiesituasjoner. I *The Hate U Give* blir familiemedlemmer viktige støttespillere for Starr, særlig etter rasismen som hun har opplevd og vært vitne til. En årsak til at familien blir viktige støttespillere, kan være fordi boken tematiserer rasisme mot svarte i USA, noe som påvirker både Starr og familien som afroamerikanere. Faren til Starr forklarer hvordan svarte og andre minoriteter har, og fortsatt blir utsatt for rasisme i USA. Han forteller fra egne erfaringer og kan derfor relatere til flere av Starrs problemstillinger angående rasisme. Som tidligere forklart kan Maverick ses i sammenheng med begrepet *race-socialization* der han som forelder må lære Starr om hvorfor afroamerikanske er utsatt for rasisme, samt ulike strategier i møte med fenomenet (Gaskin, 2015). Onkel Carlos er også en viktig støttespiller i livet til Starr. Carlos jobber i politiet og mener først at hendelsen med Khalil ikke var rasistisk motivert, men når Énfemten snakker om hendelsen i media, forstår Carlos at han tok feil angående Khalil og hvordan han døde (Thomas, 2017, s.259). Carlos lover å beskytte og støtte Starr hvis hun står frem som vitne til Khalil.

I *Tante Ulrikkes vei* kan det virke som at Mo og Jamal ikke har det samme forholdet til sin familie som Starr har til sin i *The Hate U Give*. Mens Starr er omringet av kjærlighet og støtte når hun blir utsatt for rasisme, fremstår det som at guttene står mer eller mindre alene i deres utfordringer. Jamal har som sagt en fraværende far og en psykisk syk mor, der Jamal må ta på seg rollen som voksen (Shakar, 2017, s.27). Mo kommer derimot fra et mer

ressurssterkt hjem der foreldrene, særlig faren har forventninger til at Mo skal gjøre det bra på skolen og få seg en god jobb i fremtiden (Shakar, 2017, s.21). Foreldrene hjelper Mo med økonomisk støtte, men relasjonen virker ellers lite emosjonelt nær. I tillegg er det verdt å bemerke seg aldersforskjellen mellom protagonistene i *The Hate U Give* og *Tante Ulrikkes vei*. Starr fra *The Hate U Give* er tenåring og går på videregående, der en ofte er avhengig av foreldre både fysisk og følelsesmessig. I *Tante Ulrikkes vei* oppstår det utfordringer når guttene går på videregående, men også på vei mot voksenlivet hvor en som regel er mer selvstendig. Familiesituasjonen og alderen til Mo og Jamal kan med andre ord være en av grunnene til at familie ikke fremstår som viktige støttespillere i guttenes møte med rasisme, slik som foreldrene til Starr i *The Hate U Give*.

4.4.2 Kjærester med privilegier

I *The Hate U Give* og *Tante Ulrikkes vei* har protagonistene kjærester med bakgrunn og utseende ulik sin egen. Chris fra *The Hate U Give* er hvit, noe som påvirker Starrs meninger om forholdet. Når Chris spør om hvorfor Starr ignorerer han, sier hun: «Alt! Du er hvit, jeg er svart. Du er rik, jeg er ikke det.» (Thomas, 2017, s.166). Starr mener at Chris er utenforstående i hennes situasjon som afroamerikansk kvinne fra fattigere strøk. Chris er privilegert og trenger ikke å tenke på sin egen hudfarge som et hinder i hverdagen. Chris som privilegert kan ses i sammenheng med begrepet *hvithetsprivilegier*. Som nevnt i teorikapittelet forklarer Peggy McIntosh at hvithetsprivilegium er en av rasismens følgevirkninger, og som gir hvite fordeler uten at de selv er klar over det (1988, s.1). Lill Salole skriver at vi «(...) automatisk tillegger «de andre» og fargede en kultur og etnisitet, mens hvithet, majoritetskultur, majoritetsetnisitet og majoritetsutseende sjelden blir et tema» (2018, s.83). Maria fra *Tante Ulrikkes vei* er etnisk norsk, noe som kan tyde på at hun har lys hud. Som tidligere sagt blir Mo behandlet annerledes av nordmenn i forhold til Maria som følge av sin minoritetsbakgrunn. Eksempelvis kan man nevne hendelsen på flyplassen. Mo blir sett på som en illegal innvandrер på grunn av utseende og eventuelt navnet i passet (Shakar, 2017, s.337). Maria derimot, blir ikke sett på som en ulovlig innvandrер, og er sjokkert over måten de behandler Mo på. I likhet med Chris fra *The Hate U Give*, kan det diskuteres om Maria har visse privilegier på grunn av utseende sitt. I artikkelen til McIntosh nevnes det eksempler på hvithetsprivilegier, deriblant å ikke måtte tenke på hudfargen sin når man er blant folk, samt kunne oppføre slik man vil uten at noen tilskriver valgene dine til

bakgrunn eller kultur (1988, s.1). Eksempelene kan forklare hvorfor Maria blir behandlet ulikt fra Mo, da hun med sitt etniske norske utseende har visse fordeler i forhold til Mo som tilskrives negative trekk på grunn av sin innvandrerbakgrunn.

I *The Hate U Give* er Chris mer eller mindre bevisst på det faktum at han er privilegert og at han lever et forskjellig liv fra Starr, men at det ikke bør komme i veien for deres forhold. Chris vil ikke at Starr skal skjule sider av seg selv, men at hun heller åpner seg opp slik at han kan bedre forstå hennes problemstillinger som svart (Thomas, 2017, s.167). I *Tante Ulrikkes vei* viser også Maria at hun bryr seg om Mo, men hun evner ikke å se verden fra hans side eller hvorfor han til tider er så bekymret: «`Du henger deg så utrolig mye opp i alt som er negativt, vet du det?» (...) 'Du tar deg så nær av alt mulig, Mo. Slapp av'» (Shakar, 2017, s.342). Dette kan ses i tråd av Gullestad sin teori om forholdet mellom majoritet og minoritet. Gullestad mener at personer med norsk familiebakgrunn blir oppfattet og behandlet som en del av «oss», mens innvandrere blir sett på som noe fremmed og annerledes (2002, s.63-64). Maria med norsk familiebakgrunn blir ikke behandlet som en fremmed, og må heller ikke forholde seg på samme måte til rasisme og diskriminering som Mo. At Maria blir bekreftet og behandlet som «oss» kan være en av grunnene til at hun ikke forstår Mo sin situasjon.

Med andre ord kan det virke som at Chris fra *The Hate U Give* og Maria fra *Tante Ulrikkes vei* har visse privilegier som hvite. Chris blir behandlet annerledes i forhold til Starr som er afroamerikansk og bor i gettoen, mens det kan diskuteres om Maria er mindre forstått med at hun blir behandlet annerledes i forhold til Mo på grunn av sin familiebakgrunn og etniske norske utseende.

4.4.3 Rasisme og vennskap

I *Tante Ulrikkes vei* blir vi presentert for Jamals venner Majid, Tosif, Mustafa og Rashid som er fra det samme flerkulturelle miljøet på Stovner. Tilsvarende får vi i *The Hate U Give* et innblikk i Starrs venner fra nabolaget Garden Heights. Jamal og kompisene i *Tante Ulrikkes vei* har felles erfaringer til rasisme. De opplever å ikke slippe inn på utesteder, samt hatefulle ytringer mot muslimer i den før omtalte kronikken som ble sendt til VG. Jamal ser på kommentarene som rasisme i form av verbale utskjellinger (Shakar, 2017, s.403). Som sagt kan rasisme oppstå på grunn av en person eller gruppes religiøse tilknytning, der gruppen

blir tillagt negative trekk som brukes som argument for underordning (Bangstad & Døving, 2015, s.16). I likhet med Jamal, opplever også Starr og vennene hennes rasisme i *The Hate U Give*, der Khalil blir som tidligere nevnt drept og skutt av en hvit politioffiser, uten grunn (Thomas, 2017, s.29). I *Tante Ulrikkes vei* mener Jamal at de rasistiske kommentarene ikke kan stå uimotsagt, og har lyst å vise sinne tilbake. Når kompisene ikke ser seg enig i løsningen om å bli sint, virker det som at Jamal føler seg alene i situasjonen. Mens vennskapet til Jamal blir satt på prøve fordi de ikke vil uttale seg om rasisme, er det motsatt i *The Hate U Give*. Venninnen Kenya vil at Starr skal uttale seg om rasismen som Khalil og andre svarte blir utsatt for (Thomas, 2017, 202). Starr frykter på sin side konsekvensene ved å stå frem som vitne, men Kenya mener at Starr er feig hvis hun velger å ikke si noe når hun har muligheten til å påvirke utfallet.

Utenfor nærmiljøet har både Mo fra *Tante Ulrikkes vei* og Starr fra *The Hate U Give* relasjoner til personer fra majoriteten, deriblant fra skole og universitetet. Jamal fra *Tante Ulrikkes vei* beveger seg derimot sjeldent utenfor nærmiljøet på Stovner. I *Tante Ulrikkes vei* blir Mo en slags outsider blant Marias norske venner fra Blindern (Shakar, 2017, s.287). Han står som regel på yttersiden og skikker inn på fellesskapet. Vennene utveksler som regel overfladiske kommentarer med Mo, uten interesse for videre samtale. Mo blir også møtt med spørsmål om kriminalitet, muslimer som kvinneundertrykkende og om han kjenner Farah som ble drept på Stovner. (s.288-289). I motsetning til Mo er Starr fra *The Hate U Give* i større grad inkludert i det sosiale miljøet på privatskolen Williamson Prep, hvor hun har både kjæreste og venner. Starrs hvite venninne Hailey er en av dem, og blir en viktig representant for hvite som bidrar bevisst eller ubevisst til hverdagsrasisme. Begrepet viser som tidligere nevnt til rasisme normalisert i mer hverdagslige situasjoner slik som i oppførsel, spørsmål og antagelser (Essed, 1991, s.3). Venninnen kommer med flere uttalelser som kan virke rasistiske, slik som kommentaren om fritert kylling, og at Khalil ville dødd før eller siden fordi han var en narkolanger (Thomas, 2017, s.343).

I *The Hate U Give* er det tydelig at vennskapet mellom Starr og Hailey avsluttes fordi Hailey sitter med rasistiske holdninger. I *Tante Ulrikkes vei* derimot, kan det være flere grunner til at Mo føler seg utenfor blant sine norske «venner» på Blindern. Eksempelvis kan det diskuteres om Marias venner har stereotypiske forestillinger om Stovner og innvandrere, noe som kan resultere i spørsmålene som de stiller Mo. Spørsmålene gjør at Mo ikke slipper

unna å bli sammenlignet med det negative bilde av Stovner. På den andre siden handler det nødvendigvis ikke om forholdet mellom majoritet og minoritet, men om en klassereise. Å gå fra et miljø på Stovner til et annet på Blindern, Oslos vestkant, kan sådan være årsaken til at Mo ikke passer inn og føler seg som en fremmed. Dette kan ses i lys av begrepet utenforskap (Tjora, 2021), der Mo opplever manglende sosial tilknytning til et fellesskap.

5.0 Bøkenes potensiale til formidling av temaet rasisme i undervisningen

Bøkene *The Hate U Give* og *Tante Ulrikkes vei* gir et innblikk i protagonistenes livssituasjon og utfordringer med rasisme ved å fortelle ut ifra eget perspektiv og stemme. I tillegg viser bøkene hvordan rasisme påvirker protagonistenes relasjoner til andre karakterer. Formålet med å se *The Hate U Give* og *Tante Ulrikkes vei* i en didaktisk sammenheng er å undersøke hvilke potensiale bøkene har til å støtte undervisningen i det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap i norskfaget. Som tidligere nevnt handler det tverrfaglige temaet om å utvikle verdier og holdninger som må til for å kunne leve og delta i et velfungerende demokrati (Kunnskapsdepartementet, 2017, s.13). Litteraturundervisning kan ifølge Solveig Moldrheim skape gode holdninger hos elevene, fordi litteratur utvikler evnen til å ta et annet menneskes perspektiv (2014, s.13). Dette kan øve opp elevenes emosjonelle kapasitet.

Til å kunne nå målene for det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap i norskfaget, vil jeg i de kommende avsnittene ta utgangspunkt i bøkens potensiale til å «utvikle forståelse, toleranse og respekt for andres menneskers perspektiver» (Utdanningsdirektoratet, 2019b, s. 3-4). For å diskutere bøkens potensiale, vil jeg konkretisere ulike spørsmål som verkene inviterer til. Som Åse Kallestad sier, blir vi gjennom karakterenes handlinger og språk nødt til å resonnerer over egne verdier og hvilke meninger vi har i etiske spørsmål (2018). Dette er også i tråd med Martha Nussbaum som mener at litteratur er en døråpner for verdiforhandlinger. Nussbaum mener at læreren spiller en viktig rolle i elevenes utvikling til å vurdere kritisk (2016, s.43). Elevene skal både føle med og erfare teksten, men også stille kritiske spørsmål til egen erfaring. Dette kan også gjøre elevene mer bevisste omkring egne verdier i det virkelige liv.

Et spørsmål som kan være relevant å stille er hvorfor protagonistene blir utsatt for rasisme. Utdrag fra romanene viser at protagonistene blir utsatt for rasisme i form av vold, diskriminering, blikk og kommentarer. Spørsmålet kan få frem refleksjoner rundt hudfarge, kultur og religionens betydning for hvordan en blir oppfattet og behandlet av andre. Bøkene gir anledning til å lære om rasisme fra et mer globalt perspektiv, ettersom fenomenet arter seg på forskjellige måter rundt om i verden, og mot ulike grupper. I *The Hate U Give* er det et særlig fokus på afroamerikanere og hvordan de blir utsatt for rasisme, mens i *Tante Ulrikkes vei* er rasismen knyttet til kultur og religiøs tro. Med andre ord kan det å lese om Starr fra USA og Mo og Jamal fra Norge, utvide elevenes verdenssyn på det vanskelige og vedvarende problemet rasisme.

I lag med hendelser som kan tolkes som rasisme, kan det også være relevant å stille spørsmål til protagonistenes strategier for å unngå rasisme. Jamal er for eksempel ikke redd for å si ifra om han opplever å bli urettferdig behandlet på grunn av aspekter som innvandrerbakgrunn og sin muslimske tro. På den andre siden prøver Starr og Mo å tilpasse seg omstendighetene for å unngå å bli offer for rasisme og diskriminering. Mo kler seg korrekt, gjør det bra på skolen, driver ikke på med noe kriminelt og unngår å bli sett i lag med personer fra Stovner. Starr velger å tilpasse talemåte, oppførsel og hvilke meninger hun har om forskjellige emner, fordi hun er redd for å bli stemplet og behandlet som «den aggressive gettojenten». Eksempelvis når elever på Williamson Prep snakker om Khalil som en narkolanger fra gettoen, eller spør Starr om hun kjente ham, velger hun å ikke uttale seg om saken. Å ikke fortelle sannheten påfører Starr skam. Å lese om protagonistenes strategier, stiller også oss som lesere over et verdibasert valg: Hva ville vi gjort? Ville vi skjult sannheten og tilpasset våre meninger? Eller ville vi ha fortalt sannheten? Hvilke konsekvenser kunne det i så fall fått? Å stille spørsmål til protagonistenes håndtering av rasisme, kan få frem interessante perspektiv og synspunkter. Spørsmålene kan utvikle forståelse for at rasisme påvirker personer forskjellig, noe som igjen vil ha betydning for hvordan de takler ulike utfordringer.

Som det kommer frem i analysen av romanene, finnes det tilfeller der det ikke er like lett å sette grenser for hva som rasistisk eller ei. Hva en person beskriver som rasistisk, kan andre argumentere for det motsatte. Eksempelvis kan en nevne Hailey fra *The Hate U Give* som kommer med en spøkefull kommentar angående fritert kylling. Hailey synes den er morsom,

mens Starr blir såret og mener det var rasistisk sagt. At Hailey og Starr ser på kommentaren fra to ulike sider, kan bidra til refleksjon hos oss som lesere. Starr og Hailey sin etos, altså hva de står for, sier og gjør overfor andre, kan komme i konflikt med elevenes egen etos (Lothe, 2016, s.15). Dette kan gjøre elevene oppmerksom på etiske spørsmål som: Hvorfor skjønner ikke Hailey at Starr ble lei seg? Hvor går grensen mellom humor og rasistisk ytring? Kunne vi funnet på å si noe lignende selv uten å tenke oss om? Spørsmålene gjør det også mulig for elevene å sette seg inn i begge karakterenes perspektiv. Fra *Tante Ulrikkes vei* kan man trekke inn Jamal som føler på sinne mot læreren Edvard. Når Jamal snakker om læreren beskrives han som rasist på grunn av nedsettende blikk og kommentarer. Ettersom vi vet at Jamal har hatt dårlige erfaringer med etniske nordmenn, kan det diskuteres om det resulterer i at han føler at Edvard er ute etter ham, til tross for at han kanskje ikke er det. En situasjon kan med andre ord oppleves som rasistisk fra en part, men ikke av den andre. Dette viser at rasismen ikke er lett å tyde, men at vi må vise respekt og forståelse dersom en person føler seg utsatt for fenomenet.

Temaer som er nevnt i avsnittene ovenfor, åpner opp for å stille spørsmål om hvordan en kan forhindre rasisme. I *The Hate U Give* får en for eksempel lese om Starrs økende engasjement for å kjempe mot rasisme. Hun blir med i demonstrasjoner og bruker stemmen sin for å spre budskapet om rettferd. Starr viser også hvilke muligheter unge har til å påvirke som politiske aktører når de ikke har stemmerett. Å kunne lese om karakterer som engasjerer seg, kan skape refleksjoner hos leseren om hvordan en kan opptre som gode samfunnsborgere. Som tidligere nevnt blir samfunnsborger beskrevet som «en som tenker over og prøver å forstå andre på tvers av forskjellene. Dette er i sin tur forbundet med en idé om demokratisk debatt som utveksling av tanker om hva som er det beste for fellesskapet» (Nussbaum, 2016, s.55). Bøkene kan brukes til å stille spørsmål som: Hvordan kan vi forhindre rasisme? Hva kan vi gjøre for å vise vår støtte? Hvordan bør vi behandle hverandre? Å knytte spørsmålene opp mot eget liv kan bevisstgjøre elevene om egne holdninger, noe som er viktig i arbeidet med å forebygge rasisme (Døving & Nustad, 2019; Moldrheim, 2014, s.4). Ved å være oppmerksom på egne holdninger, kan en lettere endre og utvikle nye tankemønstre, noe som kan bidra til et samfunn der vi behandler alle som likeverdige mennesker.

6. Avsluttende kommentarer

Målet med denne oppgaven har vært å undersøke hvordan temaet rasisme blir fremstilt i romanene *The Hate U Give* og *Tante Ulrikkes vei*, og hvilke potensiale bøkene har til å støtte undervisningen i det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap i norskfaget.

Å undersøke en amerikansk roman og en norsk roman har gitt meg muligheten til å undersøke temaet rasisme i bøker fra to forskjellige land samt kulturer. Hovedfunn i nærlesingene viser at det finnes likheter mellom bøkene og hvordan de presenterer temaet rasisme. Begge bøkene tar i bruk førstepersonsforteller og intern synsvinkel, der protagonistene forteller ut fra eget perspektiv og stemme om hvordan de opplever rasisme. Sted er også sentralt for hvordan protagonistene oppfatter seg selv, og må forholde seg til omverden. Av hendelser som oppstår i bøkene, blir leseren presentert for rasisme utført av enkeltindivider, rasisme innebygd i samfunnets strukturer og rasisme som et hverdagsfenomen. Oppgaven viser at rasismen som protagonistene opplever, har betydning for deres identitet. Hvilke følger dette får, er derimot ulikt i romanene. Rasismen påvirker også protagonistenes relasjoner til andre karakterer, deriblant familie, kjærester og venner. Noen av de støttende karakterene viser respekt og forståelse overfor protagonistene, mens andre synes det er vanskelig å forstå rasisme og hvilke konsekvenser det har for den utsatte.

Til tross for likheter, finnes det også noen vesentlige forskjeller. *The Hate U Give* viser til en amerikansk kontekst der hudfarge og miljø spiller sentrale roller for å forstå rasismen som oppstår. *Tante Ulrikkes vei* tar for seg en norsk kontekst, og på hvilke måter kultur og religion problematiseres. Bøkene er også forskjellige når det gjelder plott. *The Hate U Give* er konsentrert omkring en bestemt rasistisk hendelse, mens rasismen i *Tante Ulrikkes vei* oppstår gjennom ulike situasjoner som oppstår i møte med etniske nordmenn. Dramatikken rundt rasisme er derfor mer dempet enn i *The Hate U Give*. Funn i nærlesingene viser også at familiebakgrunn samt aldersforskjellen mellom protagonistene kan ha betydning for hvordan de håndterer utfordringer med rasisme.

Forskningsspørsmål 4 handler om hvilke potensiale *The Hate U Give* og *Tante Ulrikkes vei* har til å utvikle forståelse, toleranse og respekt for andre menneskers perspektiver. Oppgaven har konkludert med at bøkene inviterer elevene til å føle og erfare med protagonistene, men også stille kritiske spørsmål til egen erfaring. Dette kan få elevene til å sette spørsmålstegn

ved sine egne verdier og holdninger. Jeg har diskutert lærerens rolle i å hjelpe elevene til å vurdere kritisk, der han eller hun kan presentere ulike spørsmål som verkene inviterer til. Ved å knytte problemstillinger tematisert i bøkene opp mot eget liv, kan elevene bli mer bevisste på at rasisme er et reelt problem i dagens samfunn. Når elevene innser dette, kan de arbeide med å bli empatiske samfunnsborgere som har forståelse, toleranse og gjensidig respekt for mennesker ulik oss selv. Det er dog viktig å poengtere at en undersøkelse av hvordan faktiske lesere hadde opplevd bøkene, ville gi andre resultater. Som et mulig alternativ til denne oppgaven kunne jeg studert bøkene i en klasseromssituasjon med bruk av litterær samtale. Dette ville kunne gi andre refleksjoner og tolkninger enn de jeg har kommet frem til i denne oppgaven.

Avslutningsvis vil jeg derfor konkludere med at *The Hate U Give* og *Tante Ulrikkes vei* kan være en døråpner til å lære om rasisme, hvordan den oppleves og hvilke virkninger den har. I tillegg åpner bøkene opp til å undersøke hva som er forskjellig eller av beslektede problemstillinger til rasisme fra to ulike land og kulturer. For elever som kanskje har et mer tradisjonelt begrep om rasisme, kan bøkene gi et nyansert begrep om fenomenet. Romanene er fiktive, men presenterer problemstillinger knyttet til rasisme som kan være like reell i det virkelige liv som i det fiktive univers. Ved å reflektere og samtale rundt ulike spørsmål som verkene inviterer til, kan elevene bli mer bevisst på egne verdier og holdninger. Dette kan utvikle elevene til samfunnsborgere i et velfungerende demokratisk samfunn, der vi behandler alle som likeverdige mennesker.

7. Litteraturliste

Primærkilder:

Shakar, Z. (2017). *Tante Ulrikkes vei*. Oslo: Gyldendal.

Thomas, A. (2017). *The Hate U Give*. Oslo: Gyldendal.

Sekundærkilder:

Aase, L. (2005). Skolefagenes ulike formål – danning og nytte. I K. Børhaug., A.B. Fenner. & L. Aase. (red.), *Fagenes begrunnelser: Skolens fag og arbeidsmåter i danningperspektiv*. (s-15-27). Bergen: Fagbokforlaget.

Andersen, P.T. (2011). Hva skal vi med skjønnlitteraturen i skolen? *Norsklæreren* 2, 15-22.

Andersen, P. T. (2012). Fortellekunstens elementer. I P.T Andersen, G. Mose, & T. Norheim. (Red.), *Litterær analyse - En innføring* (s. 27-55). Oslo: Pax forlag.

Andersen, P.T., Mose, G., Norheim, T. (2012) Litteratur og litteraturvitenskap. I P.T Andersen, G. Mose, & T. Norheim (Red.), *Litterær analyse. En innføring* (s. 9-26). Oslo: Pax forlag.

Antirasistiska Akademin. (u.å.). Strukturell/institutionell rasism. Hentet fra <http://www.antirasistiskaakademin.se/strukturellinstitutionell-rasism/?fbclid=IwAR17mS7gY0o0k8ao4Hvbl0Rx3tx0vUeC-VoNgt98aiHqH9u6yYQUmHy3b-E>

Anti-rasistisk senter (2017). *Vi vil ikke leke med deg fordi du er brun. En undersøkelse av opplevd rasisme blant ungdom*. Hentet fra [Vi-vil-ikke-leke-med-deg-fordi-du-er-brun-en-undersøkelse-av-opplevd-rasisme-blant-ungdom.pdf](http://www.antirasistisk.no/vi-vil-ikke-leke-med-deg-fordi-du-er-brun-en-undersokelse-av-opplevd-rasisme-blant-ungdom.pdf) (antirasistisk.no)

Arneback, E. & Jämte, J. (2017). *Att motverka rasism i förskolan og skolan*. Stockholm: Natur og kultur.

Bangstad, S., & Døving, C. (2015). *Hva er rasisme*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bangstad, S. (2017). Rasebegrepets fortid og nåtid. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 3, 233-251.

Bauger, K. (2019). *Utenforskap* (Masteravhandling, NTNU). Hentet fra <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/bitstream/handle/11250/2610051/no.ntnu%3Ainspera%3A2302039.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Berg-Nordlie, Ikdahl & Skorgen (2020). Rasisme. *Det store norske leksikon*. Hentet 10. januar 2021 fra [rasisme – Store norske leksikon \(snl.no\)](http://snl.no/rasisme)

Demby, G. (2013, 22 mai). Where Did That Fried Chicken Stereotype Come From? Hentet fra <https://www.npr.org/sections/codeswitch/2013/05/22/186087397/where-did-that-fried-chicken-stereotype-come-from?t=1610562179166>

Dunn, M., & Morris, A. (1995). *The Composite Novel: The Short Story Cycle in Transition*. Woodbridge: Twayne publishers.

- Eder, J., Jannidis, F. & Schneider, R. (2010). *Characters in Fictional Worlds: Understanding Imaginary Beings in Literature, Film, and Other Media*. Berlin: De Gruyter, Inc.
- Egeland, T. (2018, 9. mars). Tarjei Vesaas' Debutantpris til Zeshan Shakar. Hentet fra <https://www.forfatterforeningen.no/artikkel/tarjei-vesaas-debutantpris-til-zeshan-shakar/>
- Elgvin, A. (2021). Strukturell rasisme i Norge: en funksjonalistisk tilnærming til rasisme uten rasister. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 62, 99–105. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2021-01-08>
- Essed, P. (1991) *Understanding Everyday Racism: An Interdisciplinary Theory*. Newbury Park: Sage Publishing.
- Fanon, F. (2008). *Black Skin, White Masks*. [E-bok]. New York: Grove/Atlantic, Inc.
- FN-sambandet. (2020, 31. januar). Demokrati og medborgerskap. Hentet fra <https://www.fn.no/tema/menneskerettigheter/demokrati-og-medborgerskap>
- Gaskin, A. (2015, August). Racial socialization. Hentet fra <https://www.apa.org/pi/families/resources/newsletter/2015/08/racial-socialization>
- Goodreads (u.å.) Best Young Adult Fiction. Hentet 13. oktober 2020 fra <https://www.goodreads.com/choiceawards/best-young-adult-fiction-books-2017>
- Grimshaw, R. (2020, 13. juli). Institutional racism in the police: how entrenched has it become? Hentet fra: [Institutional racism in the police: how entrenched has it become? | Centre for Crime and Justice Studies](https://www.ccsj.ca/insights/institutional-racism-in-the-police-how-entrenched-has-it-become/)
- Guanio-Uluru, L. H. (2012). *Bestselling Ethics: A Literary Analysis of Ethical Aspects of J. R. R. Tolkien's The Lord of the Rings and J.K. Rowling's Harry Potter Series*. (Doktorgradsavhandling). Oslo: Universitetet i Oslo.
- Gullestad, M. (2002). *Det norske sett med nye øyne: Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gulbrandsen, F., Kulasingam, A.S., Molstad, C. & Steinkellner, A. (2021). *Innvandrere og norskfødte med innvandrereforeldres fordeling på kommunenivå*. (Rapport 2021/8). Hentet fra <https://statbank.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/attachment/446654?ts=177d3f250e8>
- HL-senteret. (2011, 6. Oktober). Integrasjon. Hentet fra <https://www.hlsenteret.no/kunnskapsbasen/livssyn/integrasjon/integrasjon.html>
- Hovde, K.O., Svensson, P. & Dag, E. (2019). Demokrati. *Store norske leksikon*. Hentet 13. februar 2021 <https://snl.no/demokrati>
- Kallestad, Å.B.H. (2016). *Det ligger i ordene. Om Tradisjon og språk i norske samtidstekster*. Kristiansand: Portal forlag.
- Kallestad, Å. B. H. (2018, juni 28). Lese skjønnlitteratur for å se de andre – eller oss selv? Hentet fra <https://blogg.forskning.no/religion-og-kulturmoter/lese-skjonnlitteratur-for-a-se-de-andre--eller-oss-selv/1196201>

- Kallestad, Å. B. H. & Røskeland, M. (2020). Skjønnlitterær analyse som metode. I L. I. Aa & R. Neteland (Red.), *Master i norsk. Metodeboka 1* (s. 44-61). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kulturdepartementet. (2020). *Regjeringens handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion* (2020-2023). Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/589aa9f4e14540b5a5a6144aaea7b518/handlingsplan-mot-rasisme_uu_des-2019.pdf
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Overordnet del - Verdier og prinsipper for grunnsopplæringen*. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/verdier-ogprinsipper-for-grunnsopplaringen/id2570003/>
- Levin, A. (2020). Finding the 'Herstorical' Narrative in Angie Thomas's *The Hate U Give*. *English Studies in Africa*, 63:1, 148-166, <https://doi.org/10.1080/00138398.2020.1780762>
- Likestillings- og diskrimineringsloven. (2018). Lov om likestilling og forbud mot diskriminering. (LOV-2017-06-16-51). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/2017-06-16-51>
- Lothe, J. (2003). *Fiksjon og film: Narrativ teori og analyse* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlag.
- Lothe, J. (2016). *Etikk i litteratur og film*. Oslo: Pax forlag.
- McIntosh, P. (1988). *White privilege and male privilege: A personal account of coming to see correspondence through work in women's studies*. (Arbeidsdokument). Wellesley: Wellesley Center for Research on Women.
- Michelsen, P.A. (2018). Realistiske forteljingar for barn. I R. S. Stokke & E. S. Tønnessen. (Red.), *Møter med barnelitteratur; Introduksjon for lærere*. (s. 57-81). Oslo: Universitetsforlaget.
- Midtbøen, A.H. (2021). Strukturell rasisme i en strukturelt inkluderende velferdsstat? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 62, 106–115.
- Moldrheim, S. (2014). Kløkt og fordom: Om holdningsendring i klasserommet. *Fleks 1*(1), 1-20. Hentet fra <https://journals.oslomet.no/index.php/fleks/article/view/841/752>
- Multietnolekt (u.å.) I *Det norske akademis ordbok*. Hentet 23 oktober 2020 fra [multietnolekt - Det Norske Akademis ordbok \(naob.no\)](http://multietnolekt-Det Norske Akademis ordbok (naob.no))
- Nikolajeva, M. (2001). *Børnebogens byggekodser*. København: Høst & Søns forlag.
- Nikolajeva, M. (2003). *The rhetoric of character in children's literature*. Lanham: Scarecrow Press.
- Norad. (2018, 7.mai). Demokrati. Hentet fra <https://www.norad.no/tema/demokrati-og-styresett/demokrati/>
- NOU 2002:12. (2002). *Rettslig vern mot etnisk diskriminering*. Arbeids- og sosialdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2002-12/id145418/?ch=5>

- Nussbaum, M. C. (2016). Den narrative forestillingsevnen. I Engelstad, I. (Red.), *Litteraturens Etikk*. (s. 25-57). Oslo: Pax Forlag.
- NY book editors. (2016). Our Guide to Creating Secondary Characters. Hentet fra <https://nybookeditors.com/2016/02/your-guide-to-creating-secondary-characters/>
- Prieur, A. (2004). *Balansekunstnere*. Oslo: Pax forlag.
- Prihatika, Y.D. & Rokhman, M.A. (2020). Debunking the Post-Racial Notion: A Racial Prejudice Study in American Society as Reflected in Angie Thomas' *The Hate U Give*. *Rubikon: Journal of Transnational American Studies*, 7:1, 47-63. <http://dx.doi.org/10.22146/rubikon.v7i1.62511>
- Rogstad, J. & Midtbøen, A.H. (2009). *Rasisme og diskriminering, Begreper, kontroverser og nye perspektiver*. Oslo:Norges forskningsråd.
- Said, E. (2003). *Orientalismen. Vestlige oppfatninger av Orienten*. Oslo: J.W. Cappelens forlag.
- Salole, L. (2015, 8. juni). Utenforskap, tilhørighet og identitet. Hentet fra <https://utveier.no/hvorfor-ble-det-akkurat-ham/utenforskap-tilhorighet-og-identitet/>
- Salole, L. (2018). *Identitet og tilhørighet - om ressurser og dilemmaer i en krysskulturell oppvekst*. Oslo: Gyldendal.
- Samoilow, T.K. & Myren-Svelstad, P.E. (2020). *Kritisk teori i litteraturundervisningen*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Schackt, J. (2021). Etnisk norsk. *Store Norske Leksikon*. Hentet 7. januar 2021 fra https://snl.no/etnisk_norsk
- Schur, D. (1998). An introduction to close reading. Hentet fra <http://sites.fas.harvard.edu/~lac14/texts-resources/SchurCloseReading99.pdf>
- Skei, H.H. (2019). Rammefortelling. *Det store norske leksikon*. Hentet 07. januar 2021 fra <https://snl.no/rammefortelling>
- Skjong, H. (2019, 19. august). Rasismeundervisning må handle om mer enn apartheid og Martin Luther King jr. Hentet fra <https://www.utdanningsnytt.no/historie-rasisme-samfunnsfag/rasismeundervisning-ma-handle-om-mer-enn-apartheid-og-martin-luther-king-jr/208841>
- Smith, B. (2016). What was "Close reading"?: A century of method in literary studies. *Minnesota review*, 87, 57-75. <https://doi.org/10.1215/00265667-3630844>
- Språkrådet. (u.å.) Talemål. Hentet fra: <https://www.sprakradet.no/Sprakavare/Norsk/Talemaal/>
- Svetaz et.al. (2020). The Traumatic Impact of Racism and Discrimination on Young People and How to Talk About It. I K.R. Ginsburg & Z. Brett (Red.), *Reaching Teens: Strength-Based, Trauma-Sensitive, Resilience-Building Communication Strategies Rooted in Positive Youth Development* (s.307-334). Elk Grove Village: American Academy of Pediatrics.

- The New York Times. (2020, 27.mai). What We Know About the Death of George Floyd in Minneapolis. *The New York Times*. Hentet fra <https://www.nytimes.com/2020/05/27/us/george-floyd-minneapolis-death.html>
- Tjora, A. (2021). Utenforskap. *Store norske leksikon*. Hentet 3 mars 2021 fra <https://snl.no/utenforskap>
- Tjøstheim, J. (2019). *Varianter av virkelighet* (Masteravhandling, Universitetet i Oslo). Hentet fra https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/69277/Masteroppgave_Joakim-Tjostheim.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Trovik, I.T. (2020). *Hvordan kan litteratur bidra til å nå målene for det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap i norskfaget?* (Masteravhandling, Universitetet i Oslo). Hentet fra [NOR4091-Masteroppgave-i-nordisk-Lektorprogrammet---Ingvild-Thale-Trovik.pdf \(uio.no\)](https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/69277/Masteroppgave_I.T.Trovik.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
- Utdanningsdirektoratet. (2019a). *Samfunnsfag. Kompetansemål etter 7.trinn* (SAF01-04). Hentet fra: <https://www.udir.no/lk20/saf01-04/kompetansemal-og-vurdering/kv146>
- Utdanningsdirektoratet (2019b) *Læreplan i norsk* (NOR01-06). Hentet fra <https://data.udir.no/kl06/v201906/laereplaner-lk20/NOR01-06.pdf?lang=nob>
- Vold, T. (2019). *Å lese verden. Fra imperieblikk og postkolonialisme til verdenslitteratur og økokritikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- What is code-switching? (u.å.). *Dictionary*. Hentet 11. September 2020 fra <https://www.dictionary.com/e/code-switching>
- Wiese, E. F., & Wiese, V. (2012, 24. oktober). Medborgerskap er fremtiden. *Utrop*. Hentet fra <https://www.utrop.no/plenum/mangfoldige-meninger/21112/>
- Yunitri, N.W., Rajeg, M.I. & Maharani, S.A.I. (2019). Racism in The Novel *The Hate U Give* by Angie Thomas. *Humanis*, 23:2, 81-89. <http://dx.doi.org/10.24843/JH.2019.v23.i02.p01>

